

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
Факультет соціології

Соціологія та сучасні соціальні трансформації

Матеріали

*XIV Міжнародної конференції студентів
та молодих науковців*

«Соціологія та сучасні соціальні трансформації»

11-12 листопада 2021 року, м. Київ

**Київський національний
університет
імені Тараса Шевченка
Факультет соціології**

Соціологія та сучасні соціальні трансформації

*Матеріали
XIV Міжнародної конференції студентів та
молодих науковців
«Соціологія та сучасні соціальні трансформації»
(11–12 листопада 2021 року, м. Київ)*

**Faculty of Sociology
Taras Shevchenko National University of Kyiv**

SOCIOLOGY AND CONTEMPORARY SOCIAL TRANSFORMATIONS

**Proceedings of the 14th International conference of students
and young scholars
“Sociology and Contemporary Social Transformations”
Kyiv, November 11–12, 2021**

Kyiv 2023

**Факультет соціології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка**

СОЦІОЛОГІЯ ТА СУЧАСНІ СОЦІАЛЬНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ

***Матеріали XIV Міжнародної конференції студентів
та молодих науковців
«Соціологія та сучасні соціальні трансформації»
11–12 листопада 2021 року, м. Київ***

Київ 2023

УДК 316.4(082)
С69

Учасники конференції:
молоді науковці

Схвалено до публікації
вченою радою факультету соціології
Київського національного університету імені Тараса
Шевченка
(протокол №5 від 24 листопада 2021 року)

С69 **Соціологія та сучасні соціальні трансформації:** Матеріали XIV Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 11–12 листопада 2021 року) / За ред. к. соц. н. Євгенії Мороз, к. соц. н. Алли Петренко-Лисак, к. соц. н. Володимира Шелухіна, к. соц. н. Людмили Юзві. – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2023. – 90 с.

ISBN 978-617-7649-64-8

Відповідальний за випуск – к. соц. н. *Тарас Цимбал*

У збірнику представлено наукові доповіді студентів, аспірантів і молодих науковців – учасників XIV Міжнародної конференції студентів та молодих науковців «Соціологія та сучасні соціальні трансформації» (м. Київ, 11–12 листопада 2021 року).

Для наукових працівників, аспірантів, викладачів і студентів, які навчаються за спеціальністю «Соціологія», а також усіх, хто цікавиться питаннями розвитку сучасної соціологічної науки.

Матеріали публікуються в авторській редакції

© Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, 2021

ISBN 978-617-7649-64-8

ЗМІСТ

МАТЕРІАЛИ ДОПОВІДЕЙ ТА ВИСТУПІВ УЧАСНИКІВ КОНФЕРЕНЦІЇ

КЛАСИЧНА І СУЧАСНА СОЦІОЛОГІЧНА ТЕОРІЯ У ПОЯСНЕННІ НОВІТНІХ ТРАНСФОРМАЦІЙ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Будник Олександра, Пех Яніна, Чикиринда Яна Інтернет-технології та великі дані як втілення концепції паноптикуму XXI століття.....	5
Демчук Валентина Транснаціональна трудова міграція висококваліфікованих фахівців з України (на прикладі лікарів)	9
Ткаченко Олексій Система з домінуючою партією: аналіз партійної системи України крізь її призму	13
Петрик Лев Соціально-політичні позиції Тараса Шевченка як настанова сучасним українцям	18
Манько Олександра Потенціал використання теорії Бурдьє у соціології кохання.....	21
Маркевич Владислава Феномен рівня довіри українців до апарату державної влади крізь призму сучасних соціальних трансформацій	23
Каленський Володимир Соціально-економічна регресія як наслідок пострадянської трансформації.....	27
Пересунько Тетяна, Сердюк Яна Конструювання міфу і медіа: анонімний авторитет	30
МЕТОДОЛОГІЯ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ	
Резнік Ярослав Дослідження методу моделювання структурними рівняннями (sem) в українській соціології.....	34
Деревинська Катерина Порівняльний аналіз індексу економічної свободи: Україна та Молдова	37

Дзюба Наталія	
Методи дослідження соціального середовища в молодіжній роботі	41
Хаврюченко Наталія	
Метод інтент-аналізу на прикладі дослідження інтерв'ю В. Януковича	44
Москотіна Руслана	
Агентна модель поширення інфекційних захворювань	47
Олійник Анна	
Індекс сприйняття корупції та індекс верховенства права: інтерпретація відмінності показників корупції в Україні у 2015-2020 роках	50
Кириченко Роман	
Підходи до операціоналізації поняття соціальної поляризації	55

СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В УКРАЇНІ

Карпуша Марія, Нагорна Марія	
Ворожий та доброзичливий сексизм: загрози фемінізму	60
Дурнєв Олександр	
Вплив мемів на взаємодію людей	63
Літвін Даяна	
Вплив модних тенденцій на українську молодь та проблему деперсоналізації	64
Саган Олесь	
Пострадянська трансформація республіки Польща: соціально-комунікативний вимір	68
Юськів Павло	
Ресоціалізація професійного спортсмена після завершення спортивної кар'єри	73

КРУГЛИЙ СТІЛ «УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ХХІ СТОЛІТТЯ У ПОШУКАХ ОПТИМАЛЬНОГО УСТРОЮ»

Королук Юлія	
Ідеї утопістів: куди насправді ведуть «дороги з жовтої цегли»?	75
Коток Олександра	
Ідеї утопістів: куди насправді ведуть «дороги з жовтої цегли»?	78
Каракай Антоній, Позднякова Анна	
Демократія в сучасній Україні: «влада інстинктивної юрби» чи оптимальний державний лад?	81

МАТЕРІАЛИ ДОПОВІДЕЙ ТА ВИСТУПІВ УЧАСНИКІВ КОНФЕРЕНЦІЇ

КЛАСИЧНА І СУЧАСНА СОЦІОЛОГІЧНА ТЕОРІЯ У ПОЯСНЕННІ НОВІТНІХ ТРАНСФОРМАЦІЙ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Будник Олександра, Пех Яніна,

Чикиринда Яна¹

email: yasichka01@gmail.com

Інтернет-технології та великі дані як втілення концепції паноптикуму ХХІ століття

Соціологія та сучасні соціальні
трансформації: Матеріали XIV
Міжнародної конференції студентів
та молодих науковців (Київ,
Київський національний
університет імені Тараса Шевченка,
11–12 листопада 2021 року). – К.:
Видавництво «Наукова столиця»,
2023. – 90 с.

Інтернет, технології, глобалізація, діджиталізація – все це про великі дані. Щодня ми використовуємо безліч девайсів, знаходимося під дією камер спостереження, зчитувальних механізмів, потрапляючи під пильний нагляд та огляд всевидячого ока сучасності – інтернет-технологій.

Саме поняття «великі дані» означає великий обсяг інформації, що зберігається у базі даних та водночас формується багатьма шляхами. Відповідно Оксфордському словнику, великі дані – це «надзвичайно великі набори даних, які можна проаналізувати за допомогою обчислень, щоб виявити закономірності, тенденції та асоціації, особливо що стосуються людської поведінки та взаємодій» [1]. Тож, виходячи з даного визначення, найбільш широкого, вже можемо провести паралель з соціологією, адже розуміємо, що великі дані безпосередньо стосуються суспільства та безлічі взаємодій. Більше того, варто уточнити, що саме із розвитком сучасних суспільств можемо говорити про великі масиви даних, адже вони насамперед пов'язані з комп'ютеризацією суспільства та винаходом інтернет-систем. Джерелом великих даних може бути абсолютно будь-яка інформація від повідомлень у соціальних мережах близьким, друзям чи надання доступу до геолокації у смартфоні до спостережень усього Всесвіту супутниками із космосу.

Чи не кожен користувач смартфона зіштовхувався із запитом на надання даних про розташування, файлів «куки», чи дозволу на використання мікрофону, камери та списку контактів. І все це насправді не просто так, адже кожна наша дія, по суті, підпадає спостереженню. Навіть, не даючи доступу до цього всього, такі популярні соціальні мережі як Facebook, Instagram чи Twitter будуть аналізувати всі наші дії, вподобання та публікації. Вже давно соціальні мережі та інші цифрові системи, веб-сайти та програми стали джерелом даних про людей. Не є великою складністю визначити соціальний стан та статус людини переглянувши кілька фотографій профілю. А

---

¹ Студентки 1 року навчання ОС «Магістр» факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

автоматичне визначення вашого смартфона системою сформує відповідну ціну на таксі. Тим самим, створюючи уявлення про те, що може зацікавити та збільшити бажання купити товар. Згідно результатів дослідження організації «GlobalWebIndex», 28% респондентів зазначають, що реклама допомагає їм пізнавати нові компанії, продукцію та послуги, що вони пропонують. Більше 27% користувачів надають перевагу рекламі в соціальних мережах при виборі товарів. Тим самим, телевізійна реклама складає 35%, рекомендації друзів та знайомих – 31% [2]. У даному випадку, можемо провести паралель з одним із теоретичних положень видатного соціолога М.Фуко, автора праць «Наглядати та карати», а також «Око влади».

Мішель Фуко детально аналізує механізми контролю та влади, а що є найбільш цікавим для нас з огляду аналізу сучасних інтернет-систем – це концепція Паноптикуму – всевидячого ока як утопічного уявлення про суспільство і тип влади, який наразі є нашою реальністю. Фуко пише про так званий ієрархічний нагляд, який у сучасному суспільстві представлений непомітним спостереженням за контрольованими об'єктами. М.Фуко визначає Паноптикум як «тип влади над індивідами, що здійснюється у формі постійного спостереження за індивідами, у формах контролю, покарання, винагороди та виправлення» [3]. Дана конструкція – це «дисциплінарна мрія», завдяки якій можна спостерігати та бачити, в той же час будучи непомітним та анонімним. Сучасні ж інтернет-технології є втіленням характеристик, що реалізують концепт всевидячого ока, а саме – нагляд за користувачами, контроль дій та виправлення, яке супроводжується дотриманням правил Інтернет простору. Кожен може піддаватись контролю в той момент, коли навіть не підозрює про це.

Мішель Фуко зазначав, що дана концепція має можливість «відтворити мораль, яка існує в даному суспільстві, посприяти збереженню здоров'я громадян, зміцнити промислову галузь та економіку, утворюючи «суспільство спостереження» [3]. Даний термін знаходить свій відбиток у постійному нагляді, а саме – камери спостереження, системи збору інформації про користувачів, прослуховування даних, постійний моніторинг та активний аналіз. Цікавим прикладом є функція Google Chrome, яка називається Marauder's Map (назва на честь чарівної карти з фільму «Гаррі Поттер»), що дозволяє отримати дані про місцезнаходження людей завдяки повідомленням. Дана функція є доступною завдяки додатку Facebook Messenger, де прив'язуються дані про геолокацію користувача до повідомлення, якщо ввімкнені його налаштування місцезнаходження, після чого додаток відображає розташування людини на основі того, куди вона надсилає кожне повідомлення. Навіть якщо ви перебуваєте з кимось у груповому чаті, але не є його другом у мережі Facebook, все одно існує можливість переглянути місце перебування цієї людини, якщо ввімкнені дані про місцезнаходження.

Варто зазначити, що будь-яка соціальна мережа користується інструментами дисциплінарної влади [4,с.248, 258, 269]. Так, слідуючи першій процедурі здійснення та реалізації цієї влади – ієрархічному нагляду,

кожен новий користувач під час реєстрації в соціальній мережі має вказати дійсні ім'я та прізвище, дату народження, контактну інформацію, завантажити власне фото, зазначити події з життя. У разі відмови від заповнення цих полів, Facebook надсилатиме користувачеві повідомлення про не завершення заповнення профілю. Користувачі не тільки займають окремі камери, вони одночасно займають спостережну точку, при цьому постійно змінюючи свої позиції: від користувача – ув'язненого (публікуючи власне життя у камері) до позиції користувача – наглядача (переглядаючи публікації інших користувачів зі своєї вежі). Тобто, стратегія ієрархічного нагляду в соціальній мережі Facebook, подібно до архітектурної конструкції Паноптикуму, яка реалізована за рахунок структури самої соціальної мережі.

Користувачі регулярно стикаються з нормалізуючою санкцією, що реалізована рядом функцій: блокування облікового запису, публікацій відео, фотографій та будь-якого іншого контенту. Багато користувачів стикаються з вимогою підтвердження номера телефону або електронної поштової скриньки. У разі невиконання цієї вимоги відбувається блокування особистого профілю. Така вимога та блокування обумовлені контролюючою та виправною функцією нормалізуючої санкції, адже кожна особиста сторінка повинна належати реальній людині.

Починаючи з реєстрації у соціальній мережі, потенційний користувач потрапляє в умови, наближені до екзаменаційних, де повинен виконати всі етапи заповнення реєстраційних даних: від обов'язкових до необов'язкових. Екзамен як інструмент реалізації дисциплінарної влади починається, коли користувач потрапляє в умови, що змушують дотримуватися всіх етапів реєстрації, тобто правила мережі змушують суб'єктів демонструвати себе, використовуючи за М. Фуко обов'язок «бути оглянутим».

Соціальні мережі активно відстежують зміни статусів, оновлення активності та діяльності, передбачаючи з ким ви є «близькими друзями». За даними Washington Post [5], Facebook спеціально просить дозвіл на доступ до контактів телефону та електронної пошти при реєстрації, щоб відсканувати ваші контакти та знайти подібних користувачів на сайтах.

Дослідники ототожнюють сучасний соціум з «суспільством спостереження», у якому відбувається активний нагляд за об'єктами та наявністю незаконного права спостерігати за громадянами. А.Гідденс визначає спостереження як певний вид контролюючої діяльності, яка передбачає акумулювання символічних даних [6]. До прикладу, у 2018 році The New York Times опублікували статтю у якій зазначалося, що Facebook завантажував інформацію з адресної книги для консолідації приватних даних користувачів мережі [7], що є явним актом порушення громадянських прав громадян.

Проаналізуємо кейс українського мобільного застосунку для державних послуг «Дія». Україна є першою країною, яка рівні держави змогла оцифрувати документи та юридично підтвердити їх законне використання [8], підтвердивши тим самим статус діджиталізованої держави. Втім, даний аспект викликає безліч дискусій і в розумінні перманентного нагляду – це

яскравий приклад повсюдного контролю завдяки сучасним технологіям на рівні суспільства. Збереження великої кількості документів дає можливість слідкувати за кожним громадянином і в той же час викликає безліч ризиків.

Можемо згадати про суспільство ризику, про яке писав У. Бек, коли розвиток сучасного суспільства одночасно призводить до підвищення ризикогенності та небезпек. Одним з таких випадків була подія, коли застосунок «Дія» та міністра цифрової трансформації звинувачували у «зливі» даних «третім» особам [9]. Втім, пізніше, заклики були спростовані, а Міністерство цифрової трансформації пообіцяло 1 млн. гривень тим, кому вдасться зламати застосунок [10]. Наразі, станом на 2021 рік, даний застосунок перебуває у числі найбільш популярних додатків для смартфонів серед Українців за даними звіту дослідження компанії «Kantar» [11].

Отже, у сучасному світі конфіденційність більше не розглядається як право, це привілей розкоші, який з кожним роком стає важкодоступним для більшості населення світу. Інтернет простір можна вважати втіленням концепції Паноптикуму М. Фуко, який вважав, що суспільство є ідеальним суб'єктом та жертвою, який дозволяє керувати та дотримувати дисциплінарні принципи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Oxford Learner's Dictionary [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:
<https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/big-data>
2. GlobalWebIndex. Кількість покупок через соціальні мережі зростають [Електронний ресурс] / GlobalWebIndex – Режим доступу до ресурсу:
[https://edin.ua/kilkist-pokupok-cherez-socialni-merezhi-zrostayut/.](https://edin.ua/kilkist-pokupok-cherez-socialni-merezhi-zrostayut/))
3. Фуко М. Истина и правовые установления. Курс в католическом епископальном университете Рио-де-Жанейро, прочитанный с 21 по 25 мая 1973 г. // Интеллектуалы и власть. Т. 2. С. 107-108, 121.
4. Фуко М. Надзирать и наказывать. Рождение тюрьмы / Пер. с фр. В. Наумова под ред. И. Борисовой. — М.: Ad Marginem, 1999. — 480 с
5. Elizabeth Dwoskin.
<https://www.washingtonpost.com/technology/2021/11/05/facebook-facial-recognition/> [Електронний ресурс] / Elizabeth Dwoskin // The Washington Post. – 2021. – Режим доступу до ресурсу:
[https://www.washingtonpost.com/technology/2021/11/05/facebook-facial-recognition/.](https://www.washingtonpost.com/technology/2021/11/05/facebook-facial-recognition/)
6. Giddens A. The Nation-State and Violence: Volume Two of A Contemporary Critique of Historical Materialism. Berkeley: University of California Press, 1987. P. 181. (408)
7. Facebook Caps Off 2018 With Yet Another Massive Privacy Scandal [Електронний ресурс] // The New York Times. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://gizmodo.com/facebook-caps-off-2018-with-yet-another-massive-privacy-1831192326>.

8. Про внесення змін до Закону України "Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус" [Електронний ресурс] // Верховна Рада України – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1368-IX#Text>
9. Солонина Є. Злив персональних даних українців: що сталося і як захиститися [Електронний ресурс] / Солонина Є. // Радіо Свобода. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.radiosvoboda.org/a/zlyv-danyx-i-diya/30610626.html>.
10. Мінцифра запускає другий етап багбаунті Дії з призовим фондом в 1 мільйон гривень [Електронний ресурс] // Міністерство цифрової трансформації. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.facebook.com/mintsyfra/posts/4255698661150037.>
11. Рейтинг мобільних додатків за січень 2021 [Електронний ресурс] // Kantar. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://tns-ua.com/news/rejting-mobilnih-dodatkiv-za-sichen-2021>

Демчук Валентина¹
email: valiademchuk18@gmail.com

Транснаціональна трудова міграція висококваліфікованих фахівців з України (на прикладі лікарів)

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XIV Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 11–12 листопада 2021 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2023. – 90 с.

Останніми роками все більше науковців та вчених усвідомлюють та актуалізують у своїх працях та дослідженнях важливість міжнародного переміщення та набору висококваліфікованих кадрів у багатьох сферах професійної діяльності. У сучасному світі все більшу роль відіграють практичний робочий досвід та залученість працівників у глобалізаційні процеси. Основні потоки висококваліфікованих працівників сьогодні відображають глобальне розширення світової торгівлі, міжнародну експансію транснаціональних корпорацій та діяльність таких установ, як-от уряди та кадрові агентства. Висококваліфіковані працівники стали вільніше мігрувати, оскільки системи дозволів на роботу змінилися. Міграція є важливим фактором сталого розвитку, і тому має значний потенціал для збільшення добробуту як окремих мігрантів (соціального, економічного та фізичного), так і їхньої громади в цілому.

Починаючи з 1990-х років Україна є активним учасником міграційних процесів. Перший етап трудової міграції українців характеризувався «човниковою» міграцією. Слід сказати, що стан трудової міграції на пряму пов'язаний зі змінами в економіці країни, це показує криза 2008 року, а також

---

¹ Студентка 4 року навчання ОС «Бакалавр» факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

політичними подіями, особливо із запровадженням безвізового режиму та початком воєнних дій в Україні.

Проаналізуємо сучасний стан трудової міграції з України за даними модульного вибіркового обстеження населення щодо питань трудової міграції, що було проведено Державною службою статистики України, Інститутом демографії та соціальних досліджень імені М. В Птухи НАН України у червні 2012 року та січні-червні 2017 року.

. У географічній спрямованості трудових мігрантів з 2008 року відбулись чіткі зміни у провідному напрямку потоків трудової міграції із Російської Федерації до Польщі. Ключовими країнами, до яких приїжджали працювати наші громадяни були Росія, Італія, Чеська Республіка, Німеччина, Білорусь та інші. Станом на 2012 рік кількість трудових мігрантів у відсотковому співвідношенні у Польщі становила 14,3%, а у 2017 році – 38,9%, тобто цифра збільшилась у 2,5 рази. Звичайно, це можна пояснити політичною ситуацією в Україні, а саме воєнним конфліктом із Росією, а також запровадженням демократичних свобод та відкриттям кордонів із Європейським Союзом у 2017 році. Регіоном вибуття українців стабільно залишається захід країни [1].

Пандемія коронавірусу вплинула на всі сфери життя громадян та держав усього світу. Коронавірусна хвороба та карантинні обмеження стали каталізатором більшості змін, що відбулись протягом останнього року. Звичайно, пандемія COVID-19 мала вплив і на міграційні процеси в Україні та світі.

По-перше, вона показала різницю між заявами влади та реальною ситуацією із міграційними процесами.

По-друге, уряди європейських держав потребували українців, насамперед для роботи у сільському господарстві.

По-третє, пропри труднощі, українські заробітчани не планують шукати роботу в Україні. Більше того, громадяни нашої країни відкривають власний бізнес у Польщі під час пандемії.

Тому цікаво спостерігати за перебігом події та змін у міграційній політиці та процесах, що відбуваються внаслідок пандемії COVID-19.

Вивченням та дослідженням такого багатогранного явища як міграція, а особливо трудова міграція, в Україні займаються багато дослідників із різних напрямків: демографії, економіки, соціології і т.д. Більшість досліджень спрямовані на виявлення причин та мотивів трудової міграції, визначення основних напрямків міграції та соціально-економічних характеристик мігрантів, а також оцінки соціальних наслідків цього процесу.

Основними джерелами отримання інформації щодо міграційних процесів в Україні є: офіційні статистичні дані та результати спеціальних вибіркового обстежень, які проводять наукові та інші організації, а також окремі дослідники. До першої групи належать дані національної статистики (офіційні дані), до якої входить державна статистика (інформація, що збирає Державний комітет статистики України) та відомча статистика (дані міністерств і відомств щодо окремих аспектів міграційних процесів), частина останньої передається Держкомстату, а, отже, входить до системи державної

статистики [2, с.41]. Друга група джерел включає результати та звіти наукових досліджень, що проводяться державними статистичними службами, дослідниками та науковими інституціями в Україні, міжнародними організаціями у справах міграції (Міжнародна організація з міграцій (МОМ), Міжнародна організація праці (МОП) тощо).

Для аналізу динаміки сучасного стану цього явища в травні-червні 2021 року було проведено пілотажне та водночас розвідувальне дослідження із застосуванням якісних методів соціології: експертного та глибинного інтерв'ю, які були націлені на розгляд життєвого досвіду та історії міграції висококваліфікованих українських фахівців-мігрантів, а конкретніше – лікарів. Експертне інтерв'ю було проведено з інформанткою, яка з 2005 року спеціалізується на працевлаштуванні українських працівників медичної сфери у державні та приватні госпіталі у Лівії. Структура гайду глибинного інтерв'ю включала такі блоки: знайомство, історія міграції, життя в міграції, повернення додому та додатковий блок щодо впливу пандемії COVID-19.

У табл. 1 представлені основні соціально-демографічні та міграційні характеристики інформантів.

Таблиця 1.

Соціально-демографічні й міграційні характеристики інформантів

	Респондент 1	Респондент 2	Респондент 3
Стать	Чоловіча	Чоловіча	Чоловіча
Вік	51	30	54
Місце проживання	Київ	Харків	Вінницька область
Сімейний стан	Одружений, має дітей	Неодружений	Одружений, має дітей
Професія	Лікар-анестезіолог	Лікар	Лікар-кардіолог
Країна-реципієнт	Лівія, Словаччина	Німеччина	Лівія
Строк перебування за кордоном	П'ять років	Менше року	Два роки
Рік, коли було здійснено міграцію	2002р, 2011 р., 2014-2015 рр., 2020	2020 рік	2009-2011 роки
Причини міграції	Економічні та підвищення кваліфікація, отримання нового досвіду	Неекономічна, отримання нового досвіду	Економічні
Примітки	Перший досвід міграції було здійснено, коли інформант був неодружений. А останній досвід припав на період пандемії COVID-19.		

Спочатку охарактеризуємо соціально-демографічний портрет мігрантів. Як нас проінформувала експертка, середній вік мігранта становить від 40 років. Вона це пояснює тим, що мігрантами є люди, які мають дітей, відповідно, потрібно більше коштів для їхнього навчання тощо. Вік наших респондентів варіюється від 30 до 54 років. Також можемо спостерігати гендерний перекис у наших респондентів.

Мотивом поїхати працювати за кордон частіше виступають як економічні, так і неекономічні причини. Фахівчиня зазначає, що переважають насамперед матеріальні. Це кажуть і наші інформанти: «...у мене була нормальна робота, хороші колеги, але мене не влаштовував рівень заробітної плати...». Водночас свій переїзд пов'язували з бажанням спробувати пожити в іншій країні, отримати новий, міжнародний досвід, цікавістю. Особливо це проявлялось у тих респондентів, що не мали дітей на час першого міграційного досвіду: «...поїхати, подивитись, пробувати, ... як це попрацювати за кордоном». Тобто можна припустити, що коли з'являються діти, причинами міграції постають насамперед економічні фактори. Слід зазначити, що у всіх інформантів перші місяці міграції відбувається культурний шок та при звичаєння до нових для себе умов проживання. Процес адаптації можна поділити на певні етапи: спочатку культурний шок, вивчення специфіки нового місця, у цьому допомагає зокрема вивчення мови, і врешті-решт, при звичаєння до чужої країни. Усі опитувані зазначають такі ключові відмінності між рідною країною та країною-реципієнтом: розмір заробітної плати – саме це слугувало для багатьох мотивом поїхати за кордон; абсолютно усі звертали увагу на різниці у державній підтримці: матеріальне забезпечення, відмінний стан будівель, медикаменти, новітнє обладнання – все це було у Лівії, Німеччині та Словаччині. Поверненню в Україну сприяло чимало факторів від макро- до мікрорівня. Перший включає: покращення економічного становища в Україні; стабілізація політичної ситуації, тобто завершення воєнних дій; збільшення заробітної плати тощо. Проте наші інформанти більшою мірою зосереджувались на мікрорівневих причинах: сімейні, професійні: «...жінка хворіла, а по-друге там завідуючий відділенням не дуже себе гостинно повів». Експертка повідомляла також, що причиною може слугувати стан здоров'я або досягнення попередньо поставлених матеріальних цілей.

Порівнюючи із дослідженнями, які були присвячені цій темі, ми можемо спостерігати схожі результати. Наприклад, причини міграції, соціально-демографічний портрет мігрантів, соціально-культурні проблеми, з якими стикаються українські мігранти в суспільствах-реципієнтах тощо. Проте в подальшому цікаво було б з'ясувати те, як впливає мігрант на своє середовище після повернення в Україну. Завдяки цьому пілотажно-розвідувальному дослідженню ми дізнались важливі характеристики історій міграції, також воно допомогло дізнатись нові вектори можливих подальших досліджень,

ЛІТЕРАТУРА

1. World Migration Report 2020 [Електронний ресурс] // International Organization for Migration. – 2019. – С. 496. – Режим доступу до ресурсу: https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2020.pdf
2. Migration data Portal [Електронний ресурс]: [Веб-сайт]. – Електронні дані. – Режим доступу: https://migrationdataportal.org/?i=stock_abs_&t=2019
3. Сенік І. В. Зовнішня трудова міграція населення (за результатами модульного вибіркового обстеження) / І. В. Сенік // Державна служба статистики України. – 2017. – С.36.
4. Лібанова Е. М. Населення України. Трудова міграція в Україні / [Е.М. Лібанова, О.В. Позняк, О.А. Малиновська та ін.]. – К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень ім.М.В. Птухи НАН України, 2010. – С.233.

Ткаченко Олексій¹

email: suhar1937@gmail.com

Система з домінуючою партією: аналіз партійної системи України крізь її призму

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XIV Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 11–12 листопада 2021 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2023. – 90 с.

Аналіз партійної системи України є однією з найбільш актуальних тем в межах соціальних наук. Адже партійна система є явищем, яке істотно, безпосередньо та динамічно впливає на стан політичної та усїєї суспільної системи України. Для аналізу партійної системи представниками соціальних наук України використовуються різні методики. Однак, серед них не зустрінеш методику змістовно спрямовану на такий тип партійної системи як «система з домінуючою партією». Хоча за рядом її зовнішніх ознак вона є дуже придатною для цього. Чому це так і чи можна дійсно використати цю методику ефективного аналізу партійної системи в Україні нині? Відповідям на цій питання присвячений даний матеріал.

Сучасна партійна системи в Україні: поточні оцінки й факти

Серед останніх оцінок партійної системи в Україні у відкритому доступі найчастіше зустрічається її визначення як системи з однопартійною більшістю в парламенті. Зокрема, таке визначення давав Гарань О. В., коментуючи політичну ситуацію в Україні 22 липня 2019 року. Він зазначав: «Перевага в тому, що це забезпечує стабільність політичного керівництва і власне дає можливість команді Зеленського виконати свої обіцянки. Все можна робити, адже є однопартійна більшість, а наступні вибори - через п'ять років» [7]. У схожому ключі висловився 12 червня 2019 року Куш О.: «У команди Зеленського ... партійна програма виглядає так, наче розроблена

¹ Студент 2 року навчання ОС «Магістр» факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

нашвидкуруч. В умовах однопартійної моделі управління парламентом дуже важливо мати таку чітку ідеологічну основу. ... За відсутності конкуренції однопартійній більшості буде важко орієнтуватися в своїх кроках» [5]. З подібних визначень партійної системи в Україні зрозуміло лише, що одна партія зараз має фракцію у парламенті України достатню, аби володіти більшістю самостійно, без утворення коаліції з іншими партіями. Але не зрозуміло, які ознаки має партійна система в Україні в цілому. Окрім того, хоча автори цих визначень безумовно і не мають цього на увазі, слово однопартійна у визначенні неначе підштовхує до опису усієї партійної системи України як однопартійної. А саме такої системи, «яка виключає існування інших політичних партій, крім правлячої» [1, с. 333-334]. Як же можна точніше визначити українську партійну систему в цілому? А не тільки за ознакою розподілу партій за фракціями у парламенті. І без деструктивних для аналізу такої системи викривлень, які можуть бути викликані некоректним визначенням. Для з'ясування цього потрібно навести точні факти щодо партійної системи в Україні.

Нині в Україні юридично зареєстровано 159 політичних партій [6]. За результатами позачергових виборів до Верховної Ради 21 липня 2019 року – 5 з них мають представництво у Верховній Раді. Найбільше представництво має «Слуга народу». Вона здобула 254 з 450 депутатських мандантів. І відповідно отримала права коаліції фракцій у Верховній Раді без юридичного утворення коаліції з іншими фракціями (на що і зорієнтовані визначення про однопартійну більшість). А саме відповідно до статті 83 Конституції: «Депутатська фракція у Верховній Раді України, до складу якої входить більшість народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України, має права коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України, передбачені цією Конституцією» [2]. Щодо цих виборів незалежні та уповноважені спостерігачі, наприклад, «Міжнародна місія зі спостереження за виборами ENEMO», повідомили: «Вибори проходили конкурентно і загалом мирно ... Виборчі комісії виконували свою роботу загалом прозоро і ефективно» [9, с. 1]. Нині в складі фракції «Слуги народу» у Верховній Раді перебуває 241 депутат, що ще достатньо для володіння нею правами коаліції самостійно. У представницьких органах місцевих територіальних громад за результатами виборів 25 жовтня 2020 року представництво отримали 112 партій [8]. І як повідомили і щодо них незалежні спостерігачі: «Виборча кампанія...була інклюзивною. Міжнародна місія ENEMO зі спостереження за місцевими виборами 2020 року в Україні дійшла висновку, що міжнародних стандартів в основному було дотримано» [10, с. 10]. Тобто партійна система в Україні аж ніяк не є однопартійною. Існування інших партій в ній не виключено, навпаки вони мають можливості для діяльності за в цілому демократичними нормами. Партійна система є лише такою, що в ній одна партія самостійно утримує більшість в парламенті. І здобула цю більшість в цілому демократичним шляхом.

Також важливо підкреслити, що партія «Слуга народу» здобула відповідну більшість з такими позиціями до виборців. А саме закликами до

подолання традиційних розподілів позицій українських громадян на виборах, їх об'єднання навколо цієї партії. Як ці гасла були окреслені, наприклад, в передвиборній програмі «Слуги народу»: «Запровадимо гуманітарну політику, яка сприятиме культурному, громадянському та духовному об'єднанню громадян України» [4]. І як результат підтримки партії з такими гаслами був обґрунтовано проаналізований аналітиками, наприклад, з «Українського центру економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова»: «партія “Слуга Народу” отримала рівномірно високу підтримку в багатьох областях країни, вона не асоціюється з конкретними областями. ... Традиційно для українського суспільства актуальними є два суспільні поділи: соціально-економічний та соціокультурний. ... Чітко виокремлюється кластер “проросійських” партій (ОПЗЖ і “Опозиційний блок”), до протилежного полюсу тяжіють партії ВО “Свобода”, “Європейська Солідарність”, “Голос”. ... Решта електорально значимих політичних сил (включно з фаворитом виборчих перегонів, “Слугою Народу”) знаходяться близько до центру – позиції їх усередненого прихильника мало - відрізняються від позицій середньостатистичного респондента» [3, с. 12, 13, 15]. Ознаки ж якого типу партійної системи істотно схожі з такими реальними, не уявними ознаками партійної системи в Україні?

Партійна система України як система з домінуючою партією та перспективи її аналізу як такої

Такою є система з домінуючою партією. Вперше цей тип партійних систем був теоретично виокремлений Сарторі Дж. в 1976 році на базі його дослідження безлічі з таких систем на практиці. А саме система з домінуючою партією як «конфігурація влади, в якій одна партія керує поодино, не піддаючись чергуванню, до тих пір, поки вона продовжує здобувати, виборчим шляхом, абсолютну більшість» [12, с. 127]. Як ключові риси такої партійної систем Сарторі Дж. встановив:

1. Необхідність переваги партії над іншими в місцях у вищому законодавчому органі влади (парламенті), а не в голосах на виборах до цього органу, аби стати домінуючою;
2. Необхідність сформувати уряд на основі такого результату виключно чи на власних домінуючих позиціях. Причому, тут Сарторі Дж. підкреслював, що здатність сформувати уряд таким чином у партії може бути і без переваги у місцях над іншими у тих країнах, де «уряди «однопартійної меншості» залишаються постійною та ефективною практикою» [12, с. 196];
3. Необхідність здобути як мінімум три послідовних більшості в законодавчому органі.

Результативним для політичної науки наслідком застосування такої класифікації стала можливість відокремлення партійних систем однопартійного домінування за авторитаризму та демократії за їх аналізу. Перших як систем однопартійного домінування не лише у формі згаданої однопартійної системи, де інших партій не може існувати. А й за системи з партією-гегемоном, де інші партії можуть існувати, але «гегемоністська партія не допускає ні формальної, ні фактичної конкуренції за владу» [12, с. 230]. До

Сарторі Дж. було прийнято розглядати всі ці системи в купі. А це породжувало викривлення в аналізі з позицій політичної науки, коли авторитарні режими домінування, наприклад, «Інституційно-революційної партії» в Мексиці (у 1929-1997 роках) та демократичні режими домінування, як то «Соціал-демократичної робітничої партії» у Швеції – у 1932-1991 роках (за винятком періоду 1976-1982) та «Робітничої партії» у Норвегії – у 1933 -1965 роках розглядалися з одних позицій. Хоча методи, якими зазначені партії утримували владу та отримували підтримку від населення своїх країн різнилися в реальності. Сарторі Дж. рішуче усунув це викривлення та розмежував вказані типи партійних систем. Розмежував, підкресливши, що на відміну від однопартійної та гегемоністської політичних систем ознакою домінуючої партії є «справжність перемог на виборах» демократичними методами [12, с. 195]. Як приклади систем з домінуючою партією сам італійський політолог визначив на його час зазначені партійні системи в Швеції та Норвегії, а також в Японії (з «Ліберально-демократичною партією» як домінуючою у 1955-1993 роках), Індії (з «Індійським національним конгресом» - ІНК у 1947-1977), Ірландії (з «Фіанна Файл» у 1932-1973) [12, с. 198].

Як істотну побічну ознаку системи з домінуючою партією автор цього терміну також виявив незначимість ідеологічної дистанції партій під час виборів. Як це підкреслив Сарторі Дж.: «партія, що сильно переважає, є результатом низької конкурентоспроможності інших партій з нею. А якщо конкурентоспроможність низька, це означає, що змінна «ідеологічна дистанція» не має великого значення на виборчій арені» [12, с. 293]. Тобто різні, в тому числі дистанційовані одна від одної позиції партій на виборах не дозволяють їм отримати перевагу над домінуючою партією. Адже більшість електорату об'єднується навколо її підтримки поза цими розбіжностями.

З моменту досліджень Сарторі Дж. минуло 44 роки, й реальність, що аналізувалась в їх межах, звісно істотно змінилась. Протягом подальших розробок спливали внутрішні суперечності в теоретичному охарактеризуванні системи з домінуючою партією, та й явища, для дослідження яких воно було спрямоване зовнішнє, значно видозмінились. В усіх згаданих Сарторі Дж. країнах з класичними прикладами систем з домінуючою партією ці системи в первинному окресленні або занепали, або відновились через час, але у видозміненому вигляді. Однак, загальна обґрунтованість висновків Сарторі Дж. щодо систем з домінуючою партією лишилась. Факти чого є і зараз. Зокрема, Нуокора З. та Пеліццо Р., в результаті свого аналізу партійних систем країн світу з 1975 по 2010 роки прийшли до висновків, що 35 з них в різних час в тому числі до 2010 року були системами з домінуючою партією. Тому відкидати концепт системи з домінуючою партією необґрунтовано. Ґрунтовним тут є шлях від Нуокори З. та Пеліццо Р.: «кращим підходом є перетворення категорії системи з домінуючої партією на більш твердій основі» [11, с. 830]. Тобто шлях покращення валідності методики аналізу партійних систем з дійсності на основі категорії «системи з домінуючою партією» через зміни складових цієї методики відповідно до виявлених її

внутрішніх слабкостей та зовнішніх нових ознак вказаної дійсності. Шлях, яким вказані дослідники і рушили для проведення свого дослідження систем з домінуючою партією сучасності.

І вже з попереднього аналізу партійної системи України видимі перспективи застосування методики дослідження партійної системи в Україні з орієнтацією на тип системи з домінуючою партією. Партійна система в Україні нині відповідає 2 з 3 головних та побічних ознакам системи з домінуючою партією в обґрунтуванні Сарторі Дж. І є підстави вважати, що саме повноцінне використання вказаної методики дасть обґрунтовані відповіді на багато питань щодо української партійної системи. Чи досягне партійна система України з вказаної ознаки (здобуття «Слугою народу» як мінімум трьох підряд більшостей у Верховній Раді)? Якщо досягне, то які детальні ознаки будуть у такої системи домінуючої партії в Україні та як довго вона може протриматись? Питання важливі для дослідження партійної системи в Україні та реагування на її вплив на суспільство.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вятр Б. Социология политических отношений. Москва: Прогресс, 1979. 456 с.
2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення 06.11.2021)
3. Партійна система України після 2019 року: ключові особливості та перспективи подальшого розвитку. Київ: Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова, 2020. 104 с.
4. Передвиборна програма партії «Слуга Народу». URL: <https://sluga-narodu.com/program/> (дата звернення 06.11.2021)
5. Програма «Слуги народу»: як багатий супермаркет, але лібертаріанством там не пахне. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2720228-programa-slugi-narodu-strokatist-vidsutnist-zaavlenoi-ideologii.html> (дата звернення 06.11.2021)
6. Реєстр політичних партій. Міністерство юстиції України. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_31094 (дата звернення 06.11.2021)
7. Результати виборів: до чого призведе монобільшість "Слуги народу"? *ВВС.Україна*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-49069862> (дата звернення 06.11.2021)
8. Представницькі органи місцевого самоврядування. Апарат РНБО України. URL: <https://regions.rnbo.gov.ua/results> (дата звернення 06.11.2021)
9. Міжнародна місія зі спостереження за виборами ЕНМО. Позачергові вибори народних депутатів України, 21 липня - Україна 2019. Заява про попередні висновки. URL: http://enemo.eu/uploads/file-manager/UKR_PreliminaryStatementParliamentaryElections2019.pdf (дата звернення 06.11.2021)

10. Міжнародна місія спостереження за виборами - Місцеві вибори в Україні. Жовтень-листопад 2020. Підсумковий звіт.
URL:<http://enemo.eu/uploads/file-manager/ENEMOFinalReportUKR.pdf>
(дата звернення 06.11.2021)
11. Nwokora Z., Pelizzo R. Sartori Reconsidered: Toward a New Predominant Party. *Political studies*, 2014. Vol 62. p. 824–842.
12. Sartori G. *Parties and Party Systems: A framework for analysis*, Cambridge University Press, 1976. 370 p.

Петрик Лев¹

email: petryk_lev@knu.ua

Соціально-політичні позиції Тараса Шевченка як настанова сучасним українцям

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XIV Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 11–12 листопада 2021 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2023. – 90 с.

*«І мене в сем'ї великій,
В сем'ї вольній, новій,
Не забудьте пом'янути
Незлим тихим словом» [1, с. 371]*

Тараса Григоровича Шевченка — кріпака за народженням, але вільнодумця за характером; засланця на далекі Урал та Каспійське море за волею російських можновладців, але хвилювання й неспокій якого усі ці довгі роки були спрямовані не на самого себе, а на пригноблений рідний народ; звинуваченого в блюзнірстві, але сердечного християнина, обраного Богом нести хрест страждання — ще при житті визнано генієм і взірцем для майбутніх поколінь та навіки-віків вписано в історію України й української нації.

Зовсім не випадково Шевченко є одним із символів нашої держави: вплив його діяльності та внесок у розвиток народу неможливо переоцінити, адже цю видатну особу можна розглядати і вивчати з багатьох сторін: для філологів — як батька сучасної української мови, для мистецтвознавців — як поета й художника, для філософів — як мислителя. І хай Шевченко не був ученим-соціологом, його суспільно-політичні уявлення й громадські діяння заслуговують на увагу сучасних представників соціогуманітарних наук, насамперед в умовах бурхливих трансформаційних змін суспільства сьогодення, оскільки важливо прямувати до майбутнього не втративши зв'язок з минулими поколіннями, мудрістю вікових думок і традицій.

¹ Студент 2 року навчання ОС «Магістр» факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Прийдешнє проростає з уже давно посіяних зерен, адже рослина без коріння гине.

Загальновідомий факт, що Тарас Шевченко був одним із активних діячів Кирило-Мефодіївського братства — таємної організації, що фактично є зачинателем українського визвольного руху. Кобзар швидко піднявся в рангах даного політичного об'єднання та виріс із рядового члена в одного із лідерів: товариство фактично було розділено на дві групи, об'єднані спільною теоретичною ціллю — побудовою егалітарної, справедливої слов'янської держави, що заснована на ідеях свободи, рівності й братерства, водночас маючи різні способи їх досягнення і реалізації на практиці. У противагу ліберально-поміркованому крилу братства під керівництвом письменника й етнографа Пантелеймона Куліша, яке вбачало шлях до покращення ситуації в поступових законодавчих заходах і впровадженні громадянської освіченості, Кобзар став на чолі прибічників радикальних, повстанських засобів боротьби — необхідності всенародної революції задля повалення царського режиму як першопричини пригноблення народів [2, с. 79—80].

Історія незалежної України яскраво демонструє пророцтво Шевченка — за останні 20 років українці повставали проти свавілля влади: у 2004—2005 роках здійснивши опір при спробі захоплення державного керма через масові фальсифікації на президентських виборах та в 2013—2014 роках піднявшись проти злочинного режиму узурпатора Януковича, котрий порушував права і свободи громадян. У такий спосіб митець декларує принципи права на повстання — протидії утискам з боку сатрапів і тиранів:

*«Борітеся — поборете,
Вам Бог помагає!
За вас правда, за вас слава
І воля святая!» [1, с. 344]*

Праці поета пройняті болем через лиху мойру пригнобленого населення України і водночас закликами до боротьби, до зламу злоторної системи, написані в дусі й сповнені переконань романтичного культурного напрямку. Омріяні ідеали, які пронизують творчість Шевченка, а саме: концепції досягнення суспільної справедливості, установлення соціальної рівності, трансформація народу у націю тощо, належать до загальноєвропейських прагнень і замислів інтелігенції кінця XVIII — середини XIX століття. Саме тематики боротьби за право на існування, патріотизм і націоналізм як соціально-політичні погляди проходять червоною ниткою у роботах Кобзаря і досі є злободенними:

*«Подивіться на рай тихий,
На свою країну,
Полюбіте щирим серцем
Велику руїну...» [1, с. 348]*

Тема патріотизму, любові до Батьківщини, до свого народу є особливо гострою в сучасному українському суспільстві. Підло скориставшись надскладною ситуацією в сусідній країні, що виникла опісля Революції гідності, Російська Федерація знову продемонструвала своє «братерство», безчесно встромивши ніж у спину Україні, окупувавши Автономну Республіку Крим і Донбас та розв'язавши війну і нахабно прикриваючись брехнею про «громадянський конфлікт». Утім, саме очевидний зовнішній ворог згуртував українців, об'єднав їх: опитування демонстрували небувалий ріст рівня патріотизму серед громадян України. Потреба у відсічі московському агресору зробила необхідність у патріотизмі, у ментальній єдності нації актуальною як ніколи до того раніше [3]. Заповіти Пророка справдилися: для самозбереження українського народу, його держави та істинної незалежності необхідне виховання майбутніх поколінь як національно самосвідомих, національно ідентичних:

*«Поховайте та вставайте,
Кайдани порвіте
І вражою злою кров'ю
Волю окропіте» [1, с. 371]*

Отже, Тарас Шевченко зіграв першорядну роль у формуванні української нації, українського соціуму. Мислитель втілює у своїй кропіткій творчості страждання й прагнення українського народу, окреслює суспільні орієнтири й шляхи їх досягнення. Уроки історії свідчать — самостійність здобувається і підтримується кров'ю: втративши зуби, ризикуєш бути з'їденим. Українцям та найпаче можновладцям сьогодення краще прислухатися до мудрості Кобзаря, бо, як свідчить відомий вираз, «хто не знає свого минулого, той не вартий майбутнього, хто не відає про славу своїх предків, той сам не вартий пошани».

ЛІТЕРАТУРА

1. Шевченко Т.Г. Зібрання творів: У 6 т. — К., 2003. — Т. 1: Поезія 1837-1847. — 784 с.
2. Луняк, Є.М. Кирило-Мефодіївське товариство: дослідження припиняти рано [Текст] / Є. М. Луняк // Література та культура Полісся. Сторінки історії і культури Полісся та України в сучасному висвітленні : (зб. наук. пр.) / Ніжин. держ. пед. ун-т ім. М. Гоголя; . — Ніжин : НДПУ ім. М. Гоголя, 2005. — С. 77-81.
3. Research & Branding Group. Загальнонаціональне дослідження «Патріотизм українців [Електронний ресурс] / Research & Branding Group. — 2021. — Режим доступу до ресурсу: <https://rb.com.ua/uk/blog-uk/omnibus-uk/patriotizm-ukrainciv/>

Манько Олександра¹

email: aleksandra.manko.2002@gmail.com

Соціологія та сучасні соціальні
трансформації: Матеріали XIV
Міжнародної конференції студентів
та молодих науковців (Київ,
Київський національний
університет імені Тараса Шевченка,
11–12 листопада 2021 року). – К.:
Видавництво «Наукова столиця»,
2023. – 90 с.

Потенціал використання теорії Бурдьє у соціології кохання

Кохання – це явище, що є не тільки важливою сферою життя для кожної людини, але й що несе очевидно структурне значення, адже пов'язане з інститутом сім'ї. І хоча аналіз останнього широко представлений у класичній і сучасній теорії, соціологія довгий час ігнорувала саме сферу любові. Саме тому соціологія кохання – молода область науки.

Це пов'язано з необ'єктивною природою кохання як почуття, що не давало змогу позитивістській традиції «виміряти» її та проаналізувати як незалежну від сприйняття індивіда структуру, встановити її закони. Це призвело до того, що довгий час кохання залишилося об'єктом досліджень лише психології чи антропології [1, с. 3].

Відомими роботами, в яких були комплексно проаналізовані романтичні близькості та які поклали початок новій області соціології, стали: Н. Луман «Кохання як пристрасть: кодифікація інтимності» (1986), Е. Гіденс «Трансформація інтимності», (1992) У. Бек и Е. Бек-Гернсхайм «Нормальний хаос кохання» (1995) та З. Бауман «Рідке кохання» (2002).

Зараз актуальність соціологічного аналізу росте, оскільки власне явище любові трансформується. Вона зазнала значної трансформації від початку епохи модерну, головними чинниками якої стали: індивідуалізація, раціоналізація та комерціалізація. Зараз же на передній план аналізу виходить вплив діджиталізації, що особливо актуально з початком пандемії. Зараз виникає новий контекст самого явища кохання та власне його досліджень, тому питання яку саме теоретичну базу слід використовувати стає все актуальнішим.

Теоретична рамка Бурдьє є не дуже поширеною у сучасних українських дослідженнях кохання, тому саме розкриття її потенціалу і є метою цієї роботи. Мною було виділено основні концепти та поняття, що застосовні до соціології любові.

Дуже помітною є розподіл науковців поза релятивною соціологією Бурдьє на тих, що використовують суб'єктивний або об'єктивний підходи у своїх роботах. Поодинокі ні перший ні другий спосіб пізнання не достатні. Феноменологічний погляд зосереджується лише на індивідуальному досвіді актора, не зважаючи на структури, що цей досвід формують. А об'єктивістський занадто звеличує позицію спостерігача як протилежну до учасника, тим самим зводячи структури кохання до універсальних законів чи аналізу функцій. Саме об'єднання цих двох способів пізнання у

---

¹ Студентка 2 року навчання ОС «Бакалавр» факультету соціології, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна.

праксеологічний підхід дозволяє досягти комплексного аналізу. У соціології Бурдьє індивід і суспільство не протиставляються, бо в самому індивіді є структура, яку він с(від)творює через практику [2, с. 103].

Для П'єра Бурдьє кохання – це, в першу чергу, соціальна практика, на яку сильно впливає габітус. Щоб розшифрувати це визначення, треба дати ще декілька. Практика – це шаблон рутинних дій, які охоплюють неявні та явні знання [2, с. 105]. Габітус ж – це сукупність комплексних схем сприйняття, оцінки та практики, які є специфічними для певних позицій у соціальному просторі [3, с. 87]. Тому любов – це не метафізична ідея, не статична незмінювана функція біології людини чи суспільства. Це повторювані, а через це засвоєні практики, на які впливає історико-культурний контекст, а також габітус індивіда. Останній не лише формує смаки людей, критерії їх вибору та призми, через які вони дивляться на речі, але й визначають соціальні простори та поля, в яких індивіди існують і взаємодіють, саме тому люди з сильно різними позиціями та габітусом ймовірніше навіть не зможуть зустрітися.

Ключовим для соціології кохання є поняття «символічної системи», яке слід розуміти як набір правил, що діють всередині соціальних полей як символічні репрезентації структур, що лежать у основі [2, 107]. Це, іншими словами, стиснуті системи знання, ідеалізовані приклади, на які орієнтуються актори. Символічною системою кохання є романтичні фільми та книги, аналізу яких приділяється велика частина досліджень. Важливо розуміти, що вони не лише відображають соціальну реальність, а ще й створюють її. Саме завдяки символічній системі люди отримують знання про те, як потрібно себе вести у романтичних ситуаціях і що взагалі є романтичною дією, а що ні. Завдяки цьому актори мають змогу відтворювати та розпізнавати такі дії, тим самим практикуючи кохання.

Символічна система дозволяє визначати «обмінну цінність» економічного капіталу. Сфера кохання у її символічному значенні позбавлена жаги до грошей, замість цього у культурі визначається як вищі почуття. Проте критерії, за якими обирають партнерів, все ще залежать від їх економічного капіталу, який конвертовано у символічний або культурний [2, с. 115]. Можливість поїхати у відпустку вдвох, вміти танцювати латинські танці, обирати найсмачніше вино, цитувати вірші класиків – це, завдяки символічній системі кохання, відноситься до індивідуальних характеристик людини, хоча є акумульованим культурним капіталом, що по суті є переведенням економічного у соціальне.

Важливим також є твердження П'єра Бурдьє про втілення у тіло соціальної структури, капіталів та габітусу [3, с. 88]. Вони визначають не лише смаки та орієнтації людини, але й фізичні ознаки: постава, жести, міміка, мова, одяг. Саме завдяки цим знакам спрацьовують моделі розпізнавання та оцінки потенційного романтичного партнера. Таким чином тіло стає відображенням символічного порядку через практику певного способу життя та сприйняття іншими, тим самим структуруючи цей символічний порядок [3, с. 94].

Найяскравіший приклад використання ключових концептів Бурдьє, представлених у цій роботі, ми можемо віднайти у працях Єви Іллуз, яка відома своїми книжками «Чому кохання робить боляче» (2012), «Споживаючи романтичну утопію» (1997), «Cold Intimacies: емоціональний капіталізм у дії» (2007).

Теорія Бурдьє стає базисом більшості її тверджень. Вона використовує праксеологічний підхід, не перехилившись до лише об'єктивного чи суб'єктивного аналізу [2, с. 120]. Ключовим поняттям її работ є емоційний капітал, що є підпорядкованим символічному капіталу. Також визначними є її нароби щодо понять «екологія вибору» та «архітектура вибору», які повністю базуються на розумінні габітусу і тому, як він формує смаки людей [4, с. 24].

Отже, хоча П'єр Бурдьє не вивчав саме любов як комплексне явище, його теорія, незважаючи на свою непопулярність у соціологів кохання в Україні, має великий потенціал завдяки праксеологічному підходу до аналізу явища. Ключові концепти, означені в цій роботі, важливі для розуміння кохання та починають використовуватися у міжнародній академії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Rusu, M. S. Theorising love in sociological thought: Classical contributions to a sociology of love // *Journal of Classical Sociology*. – 2018. – №18(1). – P. 3-20.
2. Nell, C. The Relevance of Bourdieusian Theory for a “Sociology of Love” – A Critical Discussion // *Revista Cientifica FOZ*. – 2020. – №3(1). – P. 93-132.
3. Schmitz A. *The Structure of Digital Partner Choice: A Bourdieusian perspective* – Bonn: Springer International Publishing, 2017. – 230 p.
4. Иллуз Е. Почему любовь ранит? Социологическое объяснение / Пер з нім. С. В. Сідоровой – Москва: Директ-Медиа, 2020. – 401 с.

Маркевич Владислава¹

email: vladamarkevitch@gmail.com

Феномен рівня довіри українців до апарату державної влади крізь призму сучасних соціальних трансформацій

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XIV Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 11–12 листопада 2021 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2023. – 90 с.

Дослідження сучасного українського суспільства входить до предметного поля суспільно-поведінкових наук. Соціологія є однією з фундаментальних наук, що вивчає суспільство як певну систему або ж конструкт, та дозволяє найбільш вичерпно аналізувати соціальні взаємодії,

¹ Студентка 2 року навчання ОС «Бакалавр» Навчально-наукового інституту міжнародних відносин, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

релевантність певних рішень, феномен довіри до влади, а також дасть змогу сформуванню підґрунтя для потенційних грамотних управлінських рішень з боку державної влади.

У цьому дослідженні я спробую проаналізувати феномен рівня довіри українців до державного апарату та відповісти на таке дослідницьке питання: «Про що свідчить наявний рівень довіри до органів державної влади в сучасному українському суспільстві?». Модерна наука займається зокрема переосмисленням поняття «суспільство». У дослідженні ґрунтуюсь на таку його дефініцію – це складна полісуб'єктна система, яка характеризується певними складовими (індивіди, соціальні групи та соціальні інститути), а також взаємозв'язками між ними [1; 2].

У результаті аналізу даних досліджень щодо рівня довіри українців до органів державної влади було виявлено, що рівень довіри є доволі низьким [3]. Це, на перший погляд, може свідчити про деструктивну діяльність владного апарату, що безпосередньо впливає на взаємодії між людьми, детермінуючи певні конфлікти. Однак, пропонується глибше розглянути цю проблему.

За даними Держстату станом на 2020 рік 70,7% українців вважають, що для того, щоб віднести певного індивіда до середнього класу, той має заробляти більше 22 тисяч гривень на місяць [4]. 67,1% українських домогосподарств вважають себе бідними [4]; за даними ООН більше 60% українців живуть за межею бідності [5]. Зокрема, 80% пенсіонерів живуть за межею монетарної бідності, а за даними МВФ Україна є найбіднішою державою Європи за показником ВВП на душу населення [6; 7].

У період 1991-2020 років кількість лікарень в Україні зменшилась з 3900 до 1700 (не враховуючи тимчасово окуповані території). До того ж, кількість лікарів зменшилась з 230 тисяч до 186 тисяч, а медичного персоналу – з 607 тисяч до 360 тисяч [8]. Мінімальна середньомісячна зарплата медичного персоналу станом на квітень становила 6,1 тисячу гривень [9].

З огляду на викладені вище дані та факти можна сказати, що в українському суспільстві наявні деструктивні соціальні взаємодії та політичний стиль. Деструктивність інститутів державної влади завжди викликала резонанс та суспільні кризи, що, в свою чергу, потребувало чимало ресурсів для їхнього вирішення. Корупція, яка стала для українців буденною деструктивною практикою, є чинником впливу, що підриває та фактично нівелює демократію як основу соціального порядку [10].

Варто зазначити, що суспільство є системою, яка здатна підтримувати сталість взаємозв'язків, функцій та діяльності всередині самої себе. Певний деструктивний вплив безпосередньо чи опосередковано (ззовні чи зсередини) може призвести до ризику дисфункціональності даної системи. Ризик у даному розумінні – деструктивний наслідок взаємодії, що не створює нових зв'язків та не направлений на підтримання сталості наявного стану.

«Нинішня політична влада України підтримує консервативний сценарій демократичних перетворень, наслідком чого стало відтворення застарілих функціональних режимів політичної системи, внаслідок чого

більшість громадян України знаходяться у стані амбівалентності по відношенню до політичних інститутів, легальність яких не підкріплена ні правом, ні мораллю», – пише український соціолог В.І. Судаков [10].

Також можна зауважити, що українське суспільство характеризується дезінтеграцією та дисфункціональністю, а на це, у свою чергу, впливають як зовнішні, так і внутрішні соціальні, економічні, політичні чинники. Інваріантність соціокультурної диференціації вказує на те, що внаслідок латентної нерегульованої боротьби між різними культурними системами в межах одного суспільства можна отримати конфлікти та проблеми, наслідки яких матимуть вплив на більшість сфер суспільного життя. Ключовою задачею державної влади, у такому випадку, виступає підтримка сталості соціальних взаємодій та стимулювання їхнього покращення шляхом впровадження конкретних реформ.

«У даному зв'язку важливо вказати на феномен фактичної руйнації усталених традиційних практик укладання міжнародних угод, конвенцій та договорів на принципах «братерства», «дружби», «гарантій безпеки» та територіальної цілісності», «взаємодопомоги»», – зазначає В.І. Судаков [10].

Коли ж за умов, описаних вище, наявний низький рівень довіри до влади (з 2015 року рівень він не перевищував 15% [11]), то це свідчить про певні дисфункції чи деструктивні наслідки, що притаманні українському суспільству. Недовіра до органів державної влади в українському суспільстві є маркером певного патерну свідомості нашого суспільства. Через помилки державного апарату, який не стимулює розвиток сфер науки, культури, освіти, охорони здоров'я, захисту прав людини тощо, натомість забезпечується деструкція системи українського суспільства, її структури. Варто підкреслити, що таким чином низький рівень довіри є цілком очікуваною та конструктивною реакцією українського суспільства на політичні, економічні та інші виклики.

Коли ж рівень довіри до владних органів, за таких самих умов всередині нашої держави, був би високим, то це призвело б до того, що основні можливі стимулятори та регулятори діяльності владного апарату, як і важелі інтервенції впливу народу, були б втрачені. Це, у свою чергу, могло би призвести до більшого свавілля з боку апарату державної влади. Іншими словами, низький рівень довіри є вдалим механізмом впливу на рішення державного апарату з точки зору концепції оцінки можливих ризиків. Низький рівень довіри – опосередкований регулятор взаємодії українського політикуму та народу.

Таким чином, низький рівень довіри українців до органів державної влади детерміновано управлінськими рішеннями останньої. Натомість, феномен довіри в українському суспільстві виступає не лише регулятором та стабілізатором, а також і стимулятором взаємодії апарату держави та народу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Судаков В. І. Проблема ідентифікації дисциплінарного статусу та

- дослідницького поля сучасної соціології [Електронний ресурс] / В. І. Судаков // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки.. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://core.ac.uk/download/pdf/229859814.pdf>
2. Соболевська М. О. Концептуальні та методичні проблеми викладання соціології як сучасної науки про суспільство / М. О. Соболевська. // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. – 2015. – №2. – С. 11–17.
  3. Головаха Є. Українське суспільство: шляхи трансформації / Є. Головаха // Український соціологічний журнал. – 2016.у – № 1-2. – С. 26-30. – Режим доступу до ресурсу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrsocj_2016_1-2_5
  4. Країна без середнього класу. Як українці оцінюють свої доходи – Держстат [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://biz.nv.ua/ukr/economics/krajina-bidnih-yak-ukrajinci-ocinyuyut-svoji-dohodi-novini-ukrajini-50176369.html>
  5. ООН: Близько 60% українців живуть за межею бідності [Електронний ресурс] // Українська Правда – Режим доступу до ресурсу: <https://www.pravda.com.ua/news/2017/03/30/7139761/>
  6. Україна – найбідніша країна Європи? [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://tsn.ua/ru/ukrayina/otchet-mvf-ukraina-samaya-bednaya-strana-evropy-1232496.html>
  7. Павловський А. Як подолати бідність в Україні [Електронний ресурс] / А. Павловський – Режим доступу до ресурсу: https://lb.ua/blog/andriy_pavlovskiy/420573_yak_podolati_bidnist_ukraini.html
  8. Белей Н. От стен к качеству: начало длинного пути [Електронний ресурс] / Н. Белей, Я. Кудлацький, А. Ковальов – Режим доступу до ресурсу: <https://zn.ua/ukraina-1991-2020/ot-sten-k-kachestvu-nachalo-dlinnoho-puti-.html>
  9. Трансформація фінансування охорони здоров'я: яку зарплату почали отримувати медики [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://nszu.gov.ua/novini/transformaciya-finansuvannya-ohoroni-zdorovya-yaku-zarplatu-403>.
  10. Судаков В. І. Проблема демократизації трансформаційних змін українського суспільства [Електронний ресурс] / В. І. Судаков – Режим доступу до ресурсу: <http://sg-sofia.com.ua/problema-demokratizazii-transformazijnih-zmin-ukr-susp>
  11. Губар О. Рівень довіри до влади в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://bit.ly/3YLqDKN>

Каленський Володимир¹

email: pan.kalenskuy@gmail.com

Соціально-економічна регресія як наслідок пострадянської трансформації

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XIV Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 11–12 листопада 2021 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2023. – 90 с.

Дослідження результатів соціальних трансформацій українського суспільства не можуть не викликати наукового інтересу та безпосередньої зацікавленості науковців. Дослідження, аналіз певних феноменів та їх тенденцій є досить важливим хоча б тому, що це дозволить сформуванню системи раціональних практичних дій для органів державної влади.

Варто зауважити на тому, що, як пише Є. Головаха, будь-яка соціальна трансформація є процесом докорінних глобальних соціальних змін, що не має наперед поставленої цілі [1]. У державах колишнього Радянського Союзу трансформаційні зміни почалися досить швидко та раптово у розумінні того, що не було підготовано бази для якісно нового стану суспільства і, до того ж, не було проаналізовано ризик можливих втрат при такому рішенні. Не було підготовано нової еліти, економічних та соціальних підвалин для трансформації.

«Але виняткову роль трансформаційний підхід має для пострадянських держав, які практично не мали досвіду демократичного транзиту і легального підприємництва і в яких покоління змінювали один одне в умовах відсутності приватної власності», – пише Євген Головаха [1].

Варто також наголосити, що жодна держава світу не мала досвіду подолання комуністичного режиму, а тому держави пострадянського простору є першовідкривачами даного феномену. Зважаючи на відсутність попереднього досвіду, швидкоплинні рішення варто було б оцінювати з точки зору можливих деструктивних наслідків, чого зроблено не було.

Все ж, пропонуємо розглянути основні соціально-економічні тенденції, що українське суспільство отримало після пострадянської трансформації. Відповідно до даних Світового дослідження цінностей у період 1994-2020 року варто відмітити, що довіра до співгромадян має тенденцію зменшуватися під час певних резонансних подій у нашому суспільстві [2]. Також варто відмітити, що у період 2017-2020 років не було враховано тимчасово окуповані території, а тому порівняти останню хвилю достатньо важко з попередніми. Рівень довіри до співгромадян у період дослідження 1994-1998 років був найвищим. До того ж, у період 2005-2009 років 66% опитаних не відповіли на дане запитання [2].

Ми спостерігаємо тенденцію зменшення довіри як до апарату державної влади, так і до співгромадян. Це, у свою чергу, є вдалим показником та підтвердженням того, що соціальні трансформації в Україні є такими, що не

---

¹ Студент 2 року навчання ОС «Бакалавр» факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

мають конструктивної конкретної цілі та несуть, зазвичай, деструктивний характер [1]. Доречно буде також оцінити демографічні та економічні показники, що безпосередньо впливають як на економічне та соціальне, так і політичне життя в Україні. Ними є державний борг України, рівень ВВП, доходи на душу населення, кількість населення України (окремо – кількість працюючого) та інші.

Загальна сума державного боргу на одного українця з 1991 по 2021 рік зросла від 33 доларів до 2248 доларів [3]. Залишається риторичним запитання, чи зможе Україна в повному обсязі виконати свої боргові зобов'язання. Щоправда, варто також зауважити, що за цей самий період (1990-2020 роки) девальвація долару становила 104% [4]. Коли українська економіка вважається «мало відкритою», то це вказує на пряму залежність вартості національної валюти від зовнішніх агентів, у тому числі – долару. Тому девальвація гривні станом на грудень 2020 року становила 119,4% [4].

На час виходу з Радянського союзу, незважаючи на деяке просідання в часи перебудови, економіка Української РСР була другою компонентою за значимістю після РРФСР у складі Радянського Союзу [3]. У період з 1991 по 2020 рік вартість хлібу від середньої заробітної плати зросла від 0,1% до 0,21%; вартість бензину зросла в 1,28 рази. За 1\$ у 1991 році можна було придбати 29 кілограм цукру, або 7,5 кілограм масла, або 58,3 кілограми хлібу, коли ж зараз 964 грами цукру, або 115 грам масла, або 1,08 кілограм хлібу. У цей самий період витрати на комунальні послуги зросли в 1,6 рази [3; 4].

Максимальна кількість населення в Україні спостерігалася у 1993 році – 52,24 мільйони осіб, коли ж станом на 2021 рік цей показник коливається у межах 38-41,58 мільйонів осіб [3; 5]. Кількість робочого населення в Україні в період 1991-2020 року зменшилася від 23,8 млн. осіб до 19,5 млн. осіб відповідно, а безробіття зросло від 171 тисячі до 319 тисяч відповідно [3; 5].

Перед проголошенням незалежності України середня пенсія в УРСР становила 41% від середньої заробітної плати. Коли ж зараз середня пенсія становить 26% від середньої заробітної плати, але варто зауважити, що менше середньої пенсії отримує близько 53,9% пенсіонерів [3;5].

Варто також додати і про рівень бідності. За даними ООН 60% українців станом на 2017 рік жило за межею бідності [6]. Бідність – деструктивний чинник соціального життя та, спираючись на дані, подані вище, наслідок пострадянської трансформації. Постійне зростання відношення вартості товарів та послуг і середньої заробітної плати у бік збільшення вказує на деструктивність інтеракцій всередині українського суспільства, а також акумулювання детермінацій до ресурсодепресивності.

«Реформування ж політичної системи зусиллями старої прокомуністичної номенклатури в умовах декларованого політичного плюралізму реально призвело до консервації соціалістичної системи «влади рад»», – пише В.І. Судаков про події часів становлення незалежності [7]. Це також є причиною того, що громадяни України не мають чіткого соціального самовизначення. Це вказує на те, що українці не бачать ні соціальної природи, ні усвідомлюють своє історичне самовизначення, прагнення

самоідентифікації та унікальність [7].

Спостерігаючи такі наслідки трансформаційних змін, то можна вказати на соціально-економічну регресію як наслідок пострадянської трансформації, що була спричинена діяльністю державної влади, а також вчинена без підходу до феномену даної трансформації з точки зору прогнозування можливих деструктивних наслідків – ризиків.

Підхід до вивчення даного феномену має ґрунтуватися на аналізі та ідентифікації найбільш ефективних шляхів вирішення проблематики (до прикладу, за допомогою закону обмежувального фактора), а також поєднання ретроперспективного історичного конкретного аналізу українського суспільства і з точки зору можливих ризиків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Головаха Є. Українське суспільство: шляхи трансформації / Є. Головаха // Український соціологічний журнал. – 2016.у – № 1-2. – С. 26-30. – Режим доступу до ресурсу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrsocj_2016_1-2_5
2. World Values Survey [Електронний ресурс]. – 1998-2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.worldvaluessurvey.org/WVSContents.jsp>.
3. Писарєв О. 30 років незалежності України: Чи стали українці жити заможніше? [Електронний ресурс] / О. Писарєв, І. Рибницька // Мінфін. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://new.minfin.com.ua/ua/30-rokiv-nezalezhnosti>.
4. Девальвація української гривні [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/valuation/>.
5. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
6. ООН: Близько 60% українців живуть за межею бідності [Електронний ресурс] // Українська Правда – Режим доступу до ресурсу: <https://www.pravda.com.ua/news/2017/03/30/7139761/>
7. Судаков В. І. Проблема демократизації трансформаційних змін українського суспільства [Електронний ресурс] / В. І. Судаков – Режим доступу до ресурсу: <http://sg-sofia.com.ua/problema-demokratizazii-transformazijnih-zmin-ukr-susp>

Пересунько Тетяна, Сердюк Яна¹

email: t.peresunko.sota@gmail.com

Конструювання міфу і медіа: анонімний авторитет

Соціологія та сучасні соціальні
трансформації: Матеріали XIV
Міжнародної конференції студентів
та молодих науковців (Київ,
Київський національний
університет імені Тараса Шевченка,
11–12 листопада 2021 року). – К.:
Видавництво «Наукова столиця»,
2023. – 90 с.

*«Краще робити новини, ніж
розповідати про них»*

Вінстон Черчілль

Міф (у побутовому контексті) – це історія про діяльність певних персонажів-архетипів (як-от Герой, що рятує місто від Зла). Це культурно, а отже – знаково, символічно, насичена казкова розповідь, що обґрунтовує певні звичаї, пояснює моделі поведінки і заборони, спрямовує суспільні установки. Культуролог Мірча Еліаде досліджував суспільства, де міф є «живим» у тому розумінні, що він пропонує приклади для наслідування й цим транслює смисли людського життя у тому суспільстві, де діє [1]. Отже, міф існує не лише як конструкція, зібрана колективним досвідом традиційного суспільства. Важливою характеристикою сучасності є «турбулентність». Соціальний простір не можна назвати статичним: він постійно перебуває у динаміці, трансформується та технологізується. Сучасність передбачає активне міфотворення. Сучасний міф – це актуалізація міфу архаїчного, який набув релевантності з тих чи інших причин у постіндустріальному, модерному суспільстві й існує у поєднанні з раціонально-логічним знанням.

Позаяк соціальний простір є інформаційно перенасиченим, він піддається міфологізації через засоби масової комунікації (ЗМК). Людина фізично не здатна самотійно отримати й перевірити усю необхідну їй інформацію повною мірою, а тому вимушена сприймати стрімкі потоки новин у світі мас-медіа як істину. Раціональним стає нераціональне осмислення, що передбачає економію часу та інтелектуальних ресурсів. Так з'являється простір для маніпуляції та пропаганди. Існує безліч соціокомунікаційних технологій, що застосовують міфотворчий потенціал інструментів ЗМК для реалізації своєї маніпулятивної місії. Такими інструментами є: візуальність ЗМК, образність, використання медійних архетипів (Політик-Патріот, Жінка-Природа, Щаслива Сім'я, Хороший Хлопець, Герой) та штампів, стереотипізація та комунікативність (ефект присутності та неопосередкованої комунікації).

Міф має складний механізм, який «віддзеркалює» колективний досвід людей, частину їх свідомості й способу світопізнання. Британський антрополог Броніслав Маліновський вдало зазначає, що міф являє собою своєрідний базис для підтримання існуючих традицій й установок, він є

¹ Студентки 3 року навчання ОС «Бакалавр» факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

відбитком світогляду суспільства, у якому він створювався [2]. Протягом життя кожна людина накопичує в собі багаж смислів, символів та міфів, які впливають на її самоідентифікацію, повсякденні ритуали й практики, спосіб мислення, характер поведінки, формування ціннісних орієнтацій.

Символічне мислення, міфологізація допомагають сприймати інформацію, що транслюється ЗМК, через знакові системи. Їхній зміст можна спотворити за допомогою неповного, одностороннього викладу; видозмінювати, додаючи нібито логічні домисли і коментарі; інтерпретувати інформацію так, як вигідно.

Цікавим видом медіа-маніпуляції є «посилання на анонімний авторитет». Це технологія штучного створення валідного та верифікованого (частіше словами кореспондент_ок) джерела, що має заповнити відсутність такого у реальності/ переконати у тому, що інформація є надійною і не потребує додаткової перевірки, тому що має посилання на автора_ку або групу авторів_ок-фахівців_чинь.

Авторитет у контексті функціонування сучасного медіа-простору може вважатися архетипом, який віддзеркалює істинність, високий рівень релевантності думки чи «правильне, раціональне і обґрунтоване (частіше науково)» ставлення до ситуації. Цей архетип тонко спрацьовує на цільовій аудиторії, викликаючи довіру. Посилання на неіснуючий авторитет надає інформації умовної солідності. При цьому джерело повідомлення не ідентифіковане, тому транслятори не несуть відповідальності за потенційно неправдиве, помилкове повідомлення. Таким чином ЗМК беруть участь у створенні двох міфів: «Авторитет вустах журналістів проголошує мудру Думку» та «Міф – зміст репортажу».

Існує низка штампів, що допомагають ідентифікувати маніпуляцію «анонімним авторитетом»:

- *Висновки безіменних або непублічних фахівців*: «британські вчені», імена та фах яких не повідомляються, а назва університету, під егідою якого працюють вчені, згадується одноразово. Те ж стосується штампів «лікарі застерігають» та «соціологи дослідили», «критик Прізвищенко стверджує»;
- *Безособові речення, що містять твердження беззаперечної істини*: «було стверджено/зауважено», «виявлено/досліджено, що...», «рекомендовано, щоб...», «відомо, що..»;
- *Посилання на норми, мораль, здоровий глузд*: «очевидно», «досвід показує, що», «народна мудрість/здоровий глузд каже»;
- *Неоднозначний і некоректний аналіз даних (що були зібрані фахівцями)*: «менше 70% українців...», «абсолютна більшість погодилась...», «нещодавні дослідження у провідному університеті показали...».

Інформація, що повідомляється таким чином, може бути брехнею. Посилання на анонімний авторитет у ЗМК використовується досить активно, проте не всі досліджені авторками кейси мали руйнівний пропагандистський характер: так, наприклад, семантична маніпуляція використовується для

узагальнення статті тільки у заголовку і перших абзацах (але створює ілюзію повноти даних); посилання на анонімне джерело виконує маніпулятивну функцію у повідомленні, але в такому, що не є чи то суспільно, чи то науково значимою інформацією й транслювалось для заповнення етерного часу. Міф «анонімного авторитету» насправді відволікає увагу від інших подій шляхом надання яскравої, але несуттєвої інформації.

Досить поширеним сьогодні є поняття політичного міфу. Французький філософ Жорж Сорель, досліджуючи специфіку політичного міфу, говорить про нього не лише як про конструкцію минулого, а й як про специфічну програму, модель діяльності [3, с. 40]. Емоційно забарвлений політичний міф часто слугує інструментом досягнення цілей соціальних груп, партій або класів. Сучасна політична сфера не позбавлена політичних міфів, оскільки має велику кількість акторів_ок, які беруть участь в політичному комунікативному полі, характерною властивістю якого є інтеграція ЗМК. Медіа мають досить високий рівень ілюзорності, спричиненої, у першу чергу, перенасиченням інформації. Як наслідок, політичний міф має можливість трансформуватись в достатньо сильну політичну технологію впливу на громадську свідомість [4].

У випадку застосування ЗМІ прийому «посилання на анонімне джерело» відбувається політичне міфотворення. Семантичні штампи на зразок «джерело з президентського оточення повідомляє...», «політики говорять...», «влада коментує...», використані у контексті новин, трансльованих мас-медіа, потужно впливають на політичну свідомість. Така маніпуляція нав'язує ідеологічні установки та позиції, оперуючи міфами-стереотипами «про владу», та створює або додає смисли до вже існуючих дискурсів, що базуються на підробленому знанні. Дезінформація, піар, саботування рішень державної влади (наприклад, стосовно обов'язкової вакцинації) – супроводжуючі елементи політичного міфотворення. Таким чином міф і ЗМК перебувають у залежності один від одного.

Отже, міфотворення є характерним для модерних суспільств. Сучасний міф – генералізуючий інтертекстуальний механізм трансляції інформаційної діяльності індивідів. Основними творцями сучасного міфу є засоби масової комунікації. Існує безліч способів міфотворення, одним з таких є семантична медіа-маніпуляція, «анонімний авторитет». Продукування новин із застосуванням «анонімного авторитету» у більшості випадків викликане потребою у верифікації інформації. Проте (як політична технологія) розглянутий прийом має різку негативну тональність й використовується як технологія впливу на громадську свідомість. Обрана тематика підлягає ширшому аналізу. Міфи, створені технологією «посилання на анонімний авторитет» обмежені своєю дією в часі та просторі. Проте міфологізація соціально-політичного простору продовжує відбуватися через зміни в політичному житті суспільства, що дає підстави для подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Еліаде М. Мифы и средства массовой информации [Електронний ресурс] / Мірча Еліаде. – 1996. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.e-reading.life/chapter.php/86078/66/mircha-eliade-aspekty-mifa.html> (дата звернення: 06.11.2021).
2. Малиновський Б. Магія, наука и релігія [Електронний ресурс] / Бронислав Малиновський. – 1998. – Режим доступу до ресурсу: https://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Relig/malin/06.php (дата звернення: 06.11.2021).
3. Biernat T. *Mit polityczny*. – Warszawa, 1989.
4. Гайдук Ю. Мас-медіа як творці сучасних політичних міфів [Електронний ресурс] / Ю. Гайдук, В. Зінчук. – 2007. – Режим доступу до ресурсу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/1783/1/12.pdf> (дата звернення: 06.11.2021).

МЕТОДОЛОГІЯ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Резнік Ярослав¹

email: yaroslav.reznik3@gmail.com

Дослідження методу моделювання структурними рівняннями (sem) в українській соціології

Соціологія та сучасні соціальні
трансформації: Матеріали XIV
Міжнародної конференції
студентів та молодих науковців
(Київ, Київський національний
університет імені Тараса
Шевченка, 11–12 листопада
2021 року). – К.: Видавництво
«Наукова столиця», 2023. – 90 с.

Метод моделювання структурними рівняннями майже століття тому започаткував генетик С.Райт. Він розробив стратегію шляхового аналізу причинної структури досліджуваного феномена. Ця стратегія полягала у: 1) формалізації теоретичної моделі структури причинних зв'язків у межах феномена; 2) графічному або схематичному унаочненні причинної структури цього феномена; 3) верифікації цієї гіпотетичної структури завдяки аналізу структурних коефіцієнтів, оцінених на основі кореляції спостережуваних змінних феномена. В другій половині минулого століття метод моделювання структурними рівняннями почав застосовуватися у соціальних науках, були розроблені та продуктивно використовуються різні програмні засоби моделювання структурними рівняннями – LISREL, AMOS та ін.

Застосування методу моделювання структурними рівняннями відкриває перед соціологами неабиякі можливості у дослідженні соціальних феноменів. Формалізований однозначний і виразний опис причинно-наслідкових зв'язків досліджуваного феномена є передумовою застосування математичних засобів його моделювання у вигляді системи структурних лінійних рівнянь регресії. Структурні рівняння з описом характеристик структури причинних зв'язків у межах феномену унаочнюються за допомогою потокових графів або шляхових діаграм. Це унаочнення допомагає виявити неочевидні та неявні частини структури причинних зв'язків у межах досліджуваного феномену та сформулювати на цій підставі нетривіальні теоретичні висновки про нього.

Шляхові діаграми будуються на основі формалізації причинних зв'язків, що зазначаються у наявних теоретичних твердженнях про досліджуваний феномен. Математичною репрезентацією шляхових діаграм є відповідні їм системи структурних рівнянь. Прямі та опосередковані причинні впливи одних змінних на інші у вигляді відкритих шляхів та петель зворотного зв'язку, унаочненні в діаграмі, редукуються для увиразнення моделі структури досліджуваного феномена. У такий спосіб уможлиблюється

---

¹ Студент 4 року навчання ОС «Бакалавр» факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

виявлення та завбачення різних варіантів функціонування модельованого феномена. Опосередковані петлі причинних зв'язків у ньому можуть не зазначатися теоретиками у теоретичних твердженнях і виявитися або виразитися лише при побудові шляхових діаграм. Таким чином, моделювання структурними рівняннями є засобом не лише опису, картографування та пояснення досліджуваних феноменів, але й також прояснення опосередкованих, неявних, неочевидних і прихованих властивостей їх.

В Україні зауважений евристичний потенціал цього методу став об'єктом методологічних і методичних досліджень І.Лизогуб [1], Т.Любивої [4] та К.Урсуленко [5], здійснених під науковим керівництвом А.Горбачика.

Зокрема, метою дисертації І.Лизогуб було комплексне вивчення методологічних, математичних та практичних засад застосування моделей структурних рівнянь в емпіричному соціологічному дослідженні [1]. У підсумку з'ясувалося, що теоретико-методологічною підвалиною застосування цього методу в соціології є неопозитивізм, спертий на філософське підґрунтя логічного позитивізму. Ідея причинності у соціології пов'язується із появою у 1960-х роках “нової причинної теорії” О.Дункана та Г.Блейлока, джерелами якої були структурні моделі економетрики та психометричні вимірювальні моделі [2]. І.Лизогуб дослідила особливості моделювання структурними рівняннями на прикладі реалізації цього методу в пакеті програм LISREL. В результаті визначено логічні та технічні умови застосування LISREL-моделей, а також описано процедури ідентифікації та оцінювання, функції відповідності та оцінки відповідності моделей [3]. При цьому наголошено на першочерговості змістовних та логічних аспектів побудови моделі структурних рівнянь. Розглянуто всі типи репрезентації моделей структурних рівнянь – шляхову діаграму, систему лінійних рівнянь регресії, матриці параметрів, а також техніку переходу від одного способу репрезентації моделей до іншого.

Мета дисертації Т.Любивої полягала в розробленні методичних рекомендацій щодо формалізації та верифікації соціологічних теорій середнього рівня з використанням методу моделювання структурними рівняннями [4]. Серед результатів цього дослідження – ґрунтовний теоретичний опис методу моделей лінійних структурних рівнянь. Зокрема, Т.Любива вдалася до розгляду таких аспектів, як: 1) загальна характеристика цього методу – його особливостей, витоків, комп'ютерно-програмних реалізацій, можливостей, переваг, упровадження та поширення в Україні; 2) його основні поняття – причинність та причинні моделі, змінні, дисперсія та кореляція (коваріація), залишки (похибки) моделі; 3) етапи моделювання структурними рівняннями – визначення (специфікації), ідентифікації, оцінки, тестування відповідності та перевизначення (респецифікації) моделі. Особливості моделювання структурними рівняннями детально продемонстровані на прикладі верифікації теорії цінностей Ш.Шварца за допомогою конкретної реалізації цього методу у програмі AMOS.

К.Урсуленко розкрила можливості та особливості застосування методу моделювання структурними рівняннями для перевірки попередньо розробленої теорії, яка стала концептуальною підставою запропонованої методики вимірювання соціальної солідарності в українському суспільстві [5]. При цьому використовувалася реалізація зазначеного методу у програмі Mplus.

В описаних вище дослідженнях предметом аналізу були евристичні можливості самого методу моделювання структурними рівняннями в альтернативних версіях його комп'ютерно-програмної реалізації, здебільшого використовуваних у середовищі української фахової соціологічної спільноти. Водночас в Україні спостерігаються вдалі спроби суто інструментального застосування цього методу у соціологічно-дослідницькій практиці, які також мають методологічне значення.

Непересічним прикладом такого взірцевого застосування моделей структурних рівнянь є багаторічні міжнародні емпіричні дослідження М.Кона та його співробітників в Україні – В.Паніотто то В.Хмелька [6]. У цих дослідженнях з використанням програмного пакету LISREL із середини 1960-х років вивчалася те, як суспільство формує якості особистості через свої соціальні макроструктури, коли сприяє розвитку одних схильностей людської психіки та пригнічує інші схильності її. Отримані результати цих міжнародних лонгітюдних досліджень разом із набутим методологічним та методичним досвідом їх виконавців вкрай ретельно і детально описувалися та презентувалися у численних статтях у фаховому щоквартальному «Соціологія: теорія, методи, маркетинг».

Утім, попри всі розглянуті методологічні і методичні дослідження причинного моделювання структурними рівняннями, цей метод порівняно рідко застосовують соціологи в Україні. Цю обставину варто розглядати як актуальну наукову проблему, що потребує розв'язання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лизогуб І.Ю. Моделі структурних рівнянь в аналізі соціологічної інформації : автореф. дис. ... канд. соціол. наук : 22.00.02 – методологія та методи соціологічних досліджень / Лизогуб Ірина Юріївна. – К., 1997. – 19 с.
2. Горбачик А.П., Лизогуб І.Ю. Ідея причинності в соціології / А.П.Горбачик, І.Ю.Лизогуб // Вісник Київського Університету. Соціологія. Психологія. Педагогіка. – 1996. – № 1. – С. 61–67.
3. Горбачик А.П., Лизогуб І.Ю. Використання LISREL-моделей в аналізі соціологічної інформації / А.П.Горбачик, І.Ю.Лизогуб // Вісник Київського Університету. Соціологія. Психологія. Педагогіка. – 1995. – № 1. – С. 94–105.
4. Любива Т.Я. Моделі лінійних структурних рівнянь як засіб верифікації соціологічних теорій середнього рівня : дис. ... канд. соціол. наук : 22.00.02 – методологія та методи соціологічних досліджень / Любива Тетяна Ярославівна. – К., 2011. – 195 с.

5. Урсуленко К. Методика вимірювання соціальної солідарності в українському суспільстві. Перевірка теорії за допомогою методу моделей лінійних структурних рівнянь / Ксенія Урсуленко // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2009. – № 3. – С. 126–157.
6. Соціальні структури і особистість: дослідження Мелвіна Л. Кона і його співпрацівників / Пер. з англ.; за наук. ред. В.Є.Хмелька. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – 559 с.

Деревинська Катерина¹
email: katrinderevynska@gmail.com

Порівняльний аналіз індексу економічної свободи: Україна та Молдова

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XIV Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 11–12 листопада 2021 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2023. – 90 с.

Актуальність: одним зі способів визначення рівня розвитку суспільств є вивчення макросоціальних показників. За їх допомогою можна аналізувати суспільство з точки зору різних сфер: від медичної до політичної. Індeksi формуються зі статистичної інформації та/або результатів соціологічних опитувань і можуть використовуватись як порівняльний інструмент вимірювання тих чи інших видів змін [1, с. 42]. Зміни в індексах корелюють зі змінами у певних сферах суспільства, зокрема і в економічній. Україна та Молдова є схожими за багатьма критеріями: вони є країнами пострадянського простору, а отже мають спільне економічне та політичне минуле, складний шлях побудови ринкової економіки, пережиті кризи та курс на євроінтеграцію. Україна з 2014 року тримає курс на вступ до ЄС, а Молдова змінила свій політичний вектор з Росії на Європу у 2020 році з приходом до влади Президента Маї Санду. На відміну від інших європейських пострадянських країн, котрі долучились до ЄС давно (країни Балтії), Молдова та Україна відносно нещодавно ухвалили таке рішення. Слід пам'ятати, що вступ до ЄС неможливий без певних перетворень у економічній сфері, тож таке рішення в будь-якому випадку передбачає впровадження певних змін. Отож важливо дослідити, чи відобразились ці перетворення на економічній свободі держав.

Мета: дослідити, як змінився стан економічної свободи України та Молдови з періоду розколу Радянського Союзу, як пострадянських країн, що знаходяться у стані євроінтеграції.

Аналіз здійснюється на основі даних Індексу економічної свободи (ІЕС) – макросоціального показника, що вимірює право кожної людини контролювати власну працю та майно. Вимірюється аналітичним центром «Фонд спадщини» (The Heritage Foundation) з 1995 року на основі статистичних даних у 184 країнах. Індекс вимірюється на основі 12 кількісних

¹ Студентка 4 року навчання ОС «Бакалавр» факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

та якісних факторів (свобод), згрупованих у чотири категорії, або стовпи економічної свободи:

- Верховенство права (право власності, доброчесність уряду, ефективність судочинства).
- Розмір уряду (державні витрати, податковий тягар, фіскальне здоров'я).
- Ефективність регулювання (свобода бізнесу, свобода праці, свобода грошей).
- Відкритість ринків (свобода торгівлі, свобода інвестицій, фінансова свобода).

Кожна з дванадцяти економічних свобод у цих категоріях оцінюється за шкалою від 0 до 100, яка градуюється наступним чином: вільна, переважно вільна, посередньо вільна, переважно невільна, репресована. Загальний бал країни виводиться шляхом усереднення цих дванадцяти економічних свобод, при цьому кожна з них має однакову вагу.

Примітка: при аналізі розглядатимуться дані з 1995 року (рік початку обрахунку індексу).

Станом на 2021 рік Україна займає 127 місце у рейтингу країн за Індексом економічної свободи (ІЕС) зі значенням 56.2, що відносить її до групи «переважно невільних» держав. Україна посідає останнє місце серед 45 країн європейського регіону, і її загальний бал нижче регіональних та світових середніх показників. Молдова ж займає 85 місце із показником ІЕС 62.5 як «посередньо вільна» країна. Наразі для обох країн це найвищий показник за 25 років. В Україні прослідковується помірне зростання значення індексу з 1995 по 2005 роки, що якраз припадає на часи виходу із економічної кризи, що утворилась після розпаду Радянського Союзу. У Молдови також прослідковується така тенденція, але їй вдалось швидше вийти з кризи та покращити показники, і з 2014 року спостерігається стабільне зростання показника. Натомість події на Майдані та початок війни на Сході призвели до зниження показника в Україні, і лише з 2017 року ситуація стабілізувалась.

Для України показники ІЕС змінювались неоднаково. У категорії «верховенство права» найбільш нестабільним виявився показник ефективності судочинства, який щоразу зменшувався зі зміною президентів у 2005, 2010, 2014 та 2019 роках і стабілізувався впродовж їх каденцій. Показник права власності був стабільним до 2014, після чого різко знизився з 30 до 20 та зріс вдвічі у 2017 році. У категорії «розмір уряду» показник державних витрат різко впав з позначки 78.6 до 39 після Помаранчевої революції у 2004 році та поступово зменшувався ривками у 2010 та 2014 роках за період зміни голови держави. Показник свободи праці у категорії «ефективність регулювання» залишається майже стабільним впродовж двадцяти років. Натомість числове значення свободи бізнесу стрімко зменшилось після Помаранчевої революції та відносно стабілізувалось лише у 2016 році (піднявшись з позначки 43 до 56.3). Показник свободи грошей стрімко зменшився (з 78.6 до 47.4) за 2014 – 2016 роки. Показники свободи торгівлі та фінансової свободи залишались більш-менш стабільними впродовж всього часу. Натомість значення свободи інвестицій двічі різко

зменшувалось (у 2001 та 2008 роках), а після 2015 року вдвоє виросло та стабілізувалось (з 15 до 35). Загалом, у всіх показників спостерігається спад у 2014 році та покращення у 2019-20 роках.

Зміни значень показників у Молдові були певною мірою схожі з ситуацією по значенням показників в Україні. Показник ефективності судочинства також зростав «стрибками» у роки зміни Президента у 2001 та 2012 роках. Проте за часи правління І. Додона, який мав проросійські настрої, показник поступово падав (з 35 до 25 за чотири роки) і лише з приходом до влади М. Санду з європоорієнтованим напрямом правління, показник стрімко зріс. У категорії «розмір уряду» показник податкового тягаря зріс на 20 позначок у 2001 році з приходом до влади члена Комуністичної партії В. Вороніна. Значення державних витрат поступово зменшувалось протягом 2000 – 2012 років та почало зростати лише з приходом до влади М. Тимофті у 2012 році. Показник свободи праці, на відміну від України, виявився нестабільним та повільно зменшувався з 55.8 до 37 останні 15 років. Ситуація змінилась у позитивний бік у 2020 році з приходом до влади М. Санду, яка змінила комуністичні та проросійські настрої в управлінні державою. Показники свободи інвестицій у категорії «відкритість ринку» після стабільного показника до 2009 року стрімко зросли майже вдвічі (з 30 до 55), а найбільший «ривок» стався у 2012 році з приходом до влади М. Тимофті.

Порівнюючи показники України та Молдови, варто зазначити, що у обох випадках значущі зміни у значенні показників припадали на роки криз або зміни голови держави. Проте світова економічна криза 2008 року не вплинула на показники ні України, ні Молдови. Адже ця криза стосувалась більше банківської сфери, котра слабо розвинена у зазначених країнах. Натомість події 2014 року однозначно негативно вплинули на показник ІЕС в Україні - інфляція, падіння ВВП, економічна криза – погіршили стан економіки у країні, проте все ж показники не знизились до рівня 90-их років.

Порівнюючи стартові позиції двох держав у 1995 році, можна сказати, що Молдова мала нижчі показники у більшості категоріях, проте стрімко підвищила їх за наступні один-два роки. В Україні цей процес був менш стрімким та зайняв довше часу, незважаючи на гарні початкові показники. Найбільш різкі відмінності між країнами спостерігаються у показнику свободи бізнесу. Поки в Україні він стрімко знижувався з 2005 року та досяг мінімуму 38.7 у 2010 році, то у Молдові ситуація була протилежною: під час правління В.Вороніна, члена Комуністичної партії, показник різко зріс за 2005 рік та досяг позначки 70.2 у 2010 році. Така ж ситуація була і з показником свободи інвестицій. У 2009 році стався «розкол»: значення показника в Україні впало, натомість у Молдові різко зросло по закінченню правління В. Вороніна. Показник же права власності у Молдові завжди був стабільно вищим за показник в Україні впродовж 25 років (у середньому 55 та 39 відповідно).

Висновки: Не зважаючи на спільне економічне минуле та майже однакові стартові умови після розколу Радянського Союзу, значення ІЕС у Молдові та Україні змінювався по-різному. Наразі Молдова випереджає

Україну майже по всім показникам, проте обидві країни все ж мають значно нижчий показник, ніж середній по країнах Європи (див. Таблицю 1).

Таблиця 1

**Значення складових Індексу економічної свободи для
України, Молдови та Європи за 2021 рік**

Категорія	Фактор	Україна	Молдова	Європа
Верховенство права	Право власності	48.5	60.6	71.6
	Доброчесність уряду	41.1	29.9	60.0
	Ефективність судочинства	37.9	38.7	64.4
Розмір уряду	Податковий тягар	88.7	94.0	74.2
	Державні витрати	48.2	71.0	50.1
	Фіскальне здоров'я	87.7	96.5	89.0
Ефективність регулювання	Свобода бізнесу	63.5	66.2	73.5
	Свобода праці	48.7	39.2	61.3
	Свобода грошей	65.8	71.5	79.0
Відкритість ринків	Свобода торгівлі	79.2	76.8	81.8
	Свобода інвестицій	35.0	55.0	74.1
	Фінансова свобода	30.0	50.0	63.0
	Загальний показник	56.2	62.5	70.1

Вільна	80 - 100
Переважно вільна	70 - 79.9
Посередньо вільна	60 - 69.9
Переважно невільна	50 - 59.9
Репресована	0 - 49.9

Україна лише за трьома показниками відноситься до градації «вільної» країни за шкалою, а за значеннями у категорії «верховенство права» - до «репресованої», у той час як в Європі ці значення майже у півтора рази вищі. Хоча у Молдові більшість показників вищі, ніж в Україні, проте також відрізняються від європейських. Проблемними категоріями так само є «верховенство права» та «відкритість ринків». Відповідно до порівняльного аналізу показників ІЕС робимо висновок, що економічна свобода в Україні та Молдові зараз найвища за весь пострадянський період, проте все ж значно нижча, ніж середній показник у європейських країнах. Заважаючи на покращення значень Індексу, курс на євроінтеграцію відобразився на економічній сфері країн, проте поки що показники не досягли необхідного рівня та потребують подальших перетворень та змін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сальнікова С. Міжнародні макросоціальні показники як аналітичні інструменти в соціології / С. Сальнікова, О. Мурадян, М. Сидоров. Соціологічні студії. – 2020. – №2. – С. 41–54.
2. Index of Economic Freedom [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.heritage.org/index/>.

Методи дослідження соціального середовища в молодіжній роботі

Декларацією першої Європейської конвенції про молодіжну роботу (2010 р.) [1] були підкреслені різні практичні реалії молодіжної роботи в країнах Європи. Молодіжна робота на Європейській конвенції розглядалась як соціальна практика між молодими людьми та громадами, в яких вони живуть. Молодіжна робота забезпечує простір для спілкування, активності, діалогу та дій, які визначають процеси включення молодих людей в соціальне середовище. Молодіжна робота – це цілісне соціальне явище, що об'єднує усі суб'єкти соціального виховання і становлення молоді з ресурсами традиційного виховання і організованої діяльності фахівців по роботі з молоддю.

Фахівці_чині, які працюють з молоддю, мають досвід організації та проведення заходів для молоді. Ефективність роботи з молоддю суттєво підвищується, якщо молодіжні працівники_ці планування та реалізацію заходів для молоді вибудовують на основі нагальних потреб та проблем, які є в молоді певної громади як сукупності місцевих жителів_бок, які постійно проживають у межах адміністративно-територіальної одиниці [2]. В основу роботи з молоддю має бути покладено визначення потреб та проблем молодих членів_кинь громади. Зміст дефініції «потреба» доцільно розглядати у соціологічному трактуванні – потреби як нужди в чомусь необхідному для підтримки життєдіяльності організму, розвитку людської особистості; соціальної групи; внутрішньої спонуки активності. Досить часто, коли потреби людей не задовольняються, виникають проблеми, на вирішення яких спрямовуються дії фахівців_чинь різної підготовки. Визначення поля потреб та проблем членів_кинь громади найчастіше проводять за допомогою різних методів дослідження соціальної реальності – за допомогою методів дослідження як соціального середовища, так і потреб та проблем окремих груп молоді).

Проведення дослідження щодо потреб та проблем молоді є важливою складовою визначення пріоритетів діяльності органів влади певної громади (відділів, управлінь, в сфері діяльності яких є і потреби та проблеми молоді) та інших суб'єктів молодіжної роботи, в тому числі органів самоврядування, об'єднань активних громадян_ок та громадських організацій. Знання нагальних потреб, проблем та запитів молодих людей більш ефективно спрямовує роботу усіх суб'єктів молодіжної політики – в першу чергу державних органів і установ – на задоволення потреб молоді та сприяє

---

¹ К. соц. н., старш. наук. співробітник ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики»,

забезпеченню якісних, ефективних, доступних, захисних та профілактичних заходів молоді громади.

Основною метою проведення оцінки потреб молоді громад є визначення реальних потреб молодих людей, на задоволення яких повинна бути спрямована молодіжна робота місцевих органів влади та суб'єктів громадського суспільства. З точки зору планування реалізації будь-якого проекту, заходу чи програми вивчення потреб цільових груп є ключовою складовою, від якої залежить ефект від задуманої діяльності та рівень задоволеності молодих людей. Особливо важливо подібні дослідження проводити в сільській місцевості, де від якості життя і умов для розвитку молоді залежить майбутнє громади і рівень міграційних настроїв.

Організація та проведення дослідження має декілька складових, виконання яких повинно забезпечити ефективність самого дослідження. Приблизна схема планування та проведення дослідження потреб та проблем молоді виглядає так:

Крок 1. Визначення проблеми і цілей дослідження (визначення потреби в проведенні дослідження; визначення проблеми; формулювання цілей і завдань дослідження).

Крок 2. Розробка плану дослідження (визначення типу необхідної інформації і джерел її отримання; вибір методу/ методів дослідження; розробка інструментарію дослідження; складання програми дослідження).

Крок 3. Реалізація плану дослідження (збір даних; первинна обробка даних; аналіз результатів).

Крок 4. Оцінка результатів дослідження (оцінка та інтерпретація систематизованої інформації; висновки, рекомендації).

Комбінування методів збору інформації природно в процесі дослідження і допомагає вирішити проблему з більшою ефективністю, тобто отримати необхідні результати при найменших затратах. Визначення поля потреб та проблем молоді громади найчастіше проводять за допомогою таких соціологічних методів як:

- спостереження;
- опитування (інтерв'ю або анкетування);
- фокус-група;
- метод експертних оцінок;
- аналіз документів;
- статистичний аналіз соціальних індикаторів (показників);
- аналіз інформації від інших організацій;
- соціальне картування.

Серед усіх методів, які тією чи іншою мірою використовують фахівці, які працюють з молоддю, соціальне картування як швидка техніка узагальнення та подання великої кількості інформації видається найбільш привабливою з точки зору залучення та активізації молоді вже на перших кроках визначення проблеми і цілей дослідження та розробки плану дослідження. Соціальне картування може допомогти зрозуміти географічну територію, людей, мову, культурні практики, соціальні мережі та взаємодії, а також дає інструмент для

використання методів швидкого оцінювання, ефективного та короткого узагальнення та подання даних, що мають суспільне значення. Метою картування можуть бути як проблеми громади (проблемні місця, які потребують уваги і місцевої влади для формування безпечного середовища для молоді). Зокрема, метод застосовувався для виявлення об'єктів на певній території, що вимагають змін. Також метою картування можуть бути так і місця, які можуть задовольняти нагальні потреби молоді, але не відомі значній частині молоді, чи не сприймаються як «молодіжні».

Використання методу соціального картування допомагає вивченню таких проблем як зайнятість і соціальне благополуччя населення, виявлення критичних зон ринку праці, локацій підліткової злочинності, міграції населення, відповідність соціальної інфраструктури запитам населення та ін. Соціальне картування - метод фіксації особливостей розташування різних соціальних об'єктів на території будь-якого району, населеного пункту. Якщо поєднати зібрані з різним фокусом соціальні карти однієї території (населеного пункту, району) можна наочно побачити, що існує певний зразок і структура території, різні типи соціальних проблем, які корелюють одна з одною.

Використання соціального картування в громадах дозволяє більш ефективно вести роботу з молоддю. Нанесені на карту статистичні дані про громаду дають наочне, «модельне» уявлення про процеси, які притаманні в реальності досліджуваного об'єкта або об'єктів інфраструктури, дозволяють робити більш глибокі аналітичні висновки, бачити взаємозв'язки між розташованими об'єктами, прогнозувати подальший розвиток ситуації. Впровадження цього методу може суттєво підвищити дієвість формування та реалізації молодіжної політики на рівні громад, а також може сприяти вдосконаленню системи моніторингу і прогнозування ситуації в громаді, забезпечення збалансованості пропозицій та попиту на соціальні послуги, завдяки наочній демонстрації просторових диспропорцій в розміщенні молоді, точок її локації для навчання, розваг, тощо.

Соціальні карти можуть стати ефективним інструментом для виявлення просторової картини розміщення ділянок і територій, які часто відвідують жителі громади, райони соціальної напруженості тощо. Вони можуть та повинні впливати на стадії прийняття управлінських рішень, служити інструментом моніторингу соціальних процесів. карти наочно показують не тільки особливості територіальної організації того чи іншого явища, а й розташування різних об'єктів і зв'язків в соціальному просторі. Карта дає можливість показувати те, що не враховують звичайні статистичні методи обробки інформації: територіальне сусідство, наближеність і віддаленість, узгодженість або неузгодженість різних територіальних малюнків.

Недоліками цього методу можна вважати його неточність, обмеженість застосування, використання виключно в поєднанні з іншими методами.

Перевагами методу соціального картування є його наочність, оглядовість, доступність для кінцевого користувача, іноваційність, актуальність. Також метод соціального картування часто поєднується з

такими методами як опитування, інтерв'ю, обстеження конкретного соціуму, соціально-історичні обстеження, інформативно-цільовий аналіз різних документів.

Але основною перевагою соціального картування, як згадувалось вище, є можливість залучення молоді на всіх етапах проведення картування. І з кожним наступним етапом з'являється можливість долучення більшого кола молоді, у якої з'являється інтерес до процесу і зацікавленість в практичних результатах. З огляду на орієнтацію молодіжної політики на активне залучення молоді до соціальних процесів в громаді оптимальним є залучення активних молодих людей до процесу соціального картування своєї громади. Якщо молоді люди візьмуть участь у аналізі соціальної структури громади, визначать проблемні місця, окреслять перспективні напрямки розвитку громади, то на наступному рівні вони можуть більш активно залучатися до процесів прийняття рішень у громаді, вони будуть мати реальні стимули для впливу на артикуляцію на пріоритетних для себе потреб та проблем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Declaration of the 1st European Youth Work Convention. URL: https://pjp-eu.coe.int/documents/1017981/1663184/declaration_1st_european_youthwork_convention.pdf/877e42b1-b916-49c0-bc58-6ca6c2d61fb7. 11.1.2018

Хаврюченко Наталія¹

email: n.khavruchenko@gmail.com

Метод інтент-аналізу на прикладі дослідження інтерв'ю В. Януковича

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XIV Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 11–12 листопада 2021 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2023. – 90 с.

Інтерв'ю – бесіда з кількома, частіше однією, особами; діалог сформований запитаннями інтерв'юера та відповідями респондента [1, с.428]. Поняття використовується у двох значеннях: як науковий метод, спосіб збору інформації, характерний для таких дисциплін як соціологія, психологія; та як окремий жанр сучасних медіа, у яких інтерв'ю виокремлюється у журналістиці. Сьогодні це один з найпоширеніших форматів представлення інформації. Така поширеність зумовлена можливістю застосовувати метод для висвітлення будь-якої тематики, високою інформативністю тексту та ще однією важливою характеристикою: метою жанру інтерв'ю є представлення суспільно вагомої новини через формат відповідей на питання.

Отже, інформація подана у інтерв'ю є цікавою та важливою, а тому має попит. Особливо цінними для аудиторії є такі відомості, що певним чином стосуються їх умов життя, подій у місті та країні. Такими даними зазвичай

¹ Студентка 3 року навчання ОС «Бакалавр» факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

володіють ті, хто є залученими у процес управління державою. Тому інтерв'ю з політиками користуються неабиякою популярністю. Політики здійснюють владу, а також володіють важливою для аудиторії інформацією про минуле, теперішній стан та майбутні плани країни, реакція аудиторії на яку може різнитися. Від звичайного сприйняття, до обурення наданою інформацією, що може призвести до мітингу який змінить хід історії, або ж до того, що конкретного політика більше не оберуть на посаду. Особи, що дають інтерв'ю, також можуть навмисно впливати на аудиторію, робити внесок до формування поведінки споживачів, транслювати цінності, створювати та корегувати власний імідж. Засобами здійснення такого впливу можуть бути як відкриті заклики, так і наміри приховані у відповідях на питання інтерв'ю. Такі приховані наміри у соціології називають латентними інтенціям. Для протидії ним та створення політичного портрету політика важливо виявляти та аналізувати такі приховані інтенції. Для цього використовують метод інтенс-аналізу.

Метод належить до групи контент-аналітичних інструментів та є якісним. У його основі лежить поняття інтенціональності, введене Францом Brentano в XIX ст. Інтенціональність – властивість свідомості бути спрямованою на деякий об'єкт [1, с. 429]. Інтенція – певний намір, задум, замаскований у словах тих, хто говорять. Таким чином, інтенс-аналіз - метод, що дозволяє шляхом вивчення мовлення, виявити недоступний при використанні інших видів аналізу прихований сенс.

Для ілюстрації принципів застосування методу використаємо дослідження інтерв'ю 4-го Президента України Віктора Януковича. Після визначення теми, завдань та методу дослідження, необхідно сформувати відповідну вибірку. У випадку інтенс-аналізу існують наступні умови для відбору одиниць спостереження: тексти інтерв'ю, а саме вони є ідеальними для інтенс-аналізу, мають бути однотипними за критеріями обсягу (вимірюється кількістю слів) та тематики. Якщо аналізуються інтерв'ю з різними особами, у них також мають бути спільні риси, наприклад - посада. У моєму випадку вибірку склали три інтерв'ю В. Януковича за різні роки (2010-й, 2011-й та 2012-й), які він давав іноземним ЗМІ (BBC та TIME). Середня кількість слів: 2200, тематика – підбиття результатів року на посаді Президента, дотичні події. Після формування вибірки розпочинається наступний етап – кодування.

Кодування полягає у вичитці текстів, визначенні закладених до них інтенцій та внесення їх до кодифікатора. Для позначення тих частин речень, де містяться інтенції використовують виділення кольором, або коди, відповідні кольорам та кодам категорій кодифікатора. Кодифікатор у контент-аналізі – це таблиця, в яку зведені всі категорії та одиниці аналізу. У своєму дослідженні я використовувала вже розроблені інформаційні категорії, що представлені в дослідженні А. Мазурок [2]. Основними категоріями були “Ми”, “Вони”, “Третя сторона” та “Ситуація”, що визначали об'єкт інтенції. Субкатегорії, як наприклад “відведення звинувачення”, “дискредитація”, “аналіз” відповідали за їх зміст. Важливою характеристикою методу є його

суб'єктивність, рішення про віднесення до категорії приймаються на основі особистих вражень дослідника. Тому, для підвищення об'єктивності результатів, кодуванням мають займатися декілька людей, оптимально – три. Так, занесення інтенцій до певних категорій можна буде обговорювати, приймати, чи відхиляти.

Після опрацювання тексту, кодування, дослідник отримує заповнений кодифікатор з абсолютними значеннями. І хоча це вже надає дані для аналізу текстів окремо, для порівняння інтерв'ю різних років необхідно зважити отримані значення на кількість слів респондента того інтерв'ю, де їх було виділено. Таким чином отримуємо таблицю відносних значень та можемо аналізувати отримані результати.

Основними результатами інтент-аналізу є розподіл за категоріями та загальна кількість, частка інтенцій. В досліджуваних інтерв'ю усіх років найбільш вживаною є категорія «Ми» (47,8%), а найменше вживається категорія «Третя сторона». Однією з причин такого розподілу є специфіка інтерв'ю, оскільки респондент відповідає на питання про свої дії/думки/плани/досвід, є основною дійовою особою, та, як вже було зазначено, використовує ситуацію задля покращення власного іміджу. Серед субкатегорій найуживанішими стали «саморепрезентація» (14,2%), «відведення звинувачень» (10%) та «самозбереження» (9,7%), що деталізує зміст інтенцій категорії «Ми», підкреслює наміри покращення та збереження свого іміджу.

Маємо результати і стосовно частки інтенцій для інтерв'ю кожного року. Для порівняння також обов'язково використовувати відносні величини, поділити кількість слів інтенцій на загальну кількість слів респондента. Тоді, середнє значення частки інтенцій для усіх років складає 39%. Для 2010-го, 2011-го, 2012-го років частка - 33% , 38% та 45% відповідно.

Отже, в інтерв'ю Віктора Януковича значною мірою присутні латентні наміри, які зазвичай спрямовані на покращення та збереження власного іміджу, перенесення відповідальності. Частка інтенції є різною для усіх інтерв'ю та має тенденцію до зростання. Проте, її може спричинювати не стратегія поведінки та поступове збільшення маніпуляцій, а й тема інтерв'ю, спосіб комунікації інтерв'юера.

Таким чином, інтент-аналіз – метод для вивчення прихованих намірів, аналізу трансльованих респондентами інтенцій, їх об'єктів та змісту. Метод є перспективним та поширеним, сьогодні його активно використовують для порівняння виступів політиків, лідерів думок, компаній та інших суспільно важливих особистостей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ковалів Ю. Літературознавча енциклопедія / Ю. І. Ковалів. – К: ВЦ «Академія», 2007. – 608 с.
2. Мазурок А. Інтент-аналіз виступів представників українського опозиційного політикуму: латентне vs реальне / А. І. Мазурок // Український соціум. – 2012. – №4. – С. 57–70.

Москотіна Руслана^I

email: rmoskotina@ukr.net

Агентна модель поширення інфекційних захворювань

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XIV Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 11–12 листопада 2021 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2023. – 90 с.

Наразі існує чимало математичних моделей поширення інфекційних захворювань. Наприклад, SIR, SIRS чи SEIR [1]. В моделях SIR та SIRS кожен індивід перебуває в одному з трьох станів: чутливі до захворювання (Susceptible), заражені (Infected) і ті, хто одужав (Recovered). SIR передбачає можливість переходу індивіда від стану Susceptible до Infected, а також від стану Infected до стану Recovered. SIRS додатково передбачає, що ті, хто одужав, знову можуть повернутися до стану Susceptible. В моделі SEIR фігурують ті ж стани, що у SIR та SIRS, а також додається ще один – інфіковані, які знаходяться в інкубаційному періоді (Exposed) [1].

Мною було запропоновано модель поширення інфекційних захворювань, яка буде дещо відрізнятися від розглянутих вище^{II}. Це агентна модель, в якій агенти (ними є окремі індивіди) розташовуються на двовимірній решітці розміром $N \times N$. В даній моделі розмір решітки становитиме 30×30 . Частина клітинок зайнята агентами, решта – порожні. Кількість порожніх клітинок у нашій моделі є фіксованою та становить 90. Агенти належать до однієї з трьох груп:

1. Неінфіковані агенти, які є вакцинованими (вакциновані агенти).
2. Неінфіковані агенти, які не є невакцинованими (невакциновані агенти).
3. Інфіковані агенти. Кількість інфікованих агентів на першому кроці у даній моделі фіксована і становить 1. А загальна кількість неінфікованих агентів на першому кроці (сума кількостей вакцинованих і невакцинованих агентів на першому кроці) дорівнює 809.

Початково агенти можуть бути розташовані на решітці двома способами:

1. Випадковим чином.
2. Так, щоб навколо інфікованого агента знаходились тільки вакциновані агенти та/або вільні клітинки.

Агенти, які знаходяться у клітинках, що мають принаймні одну точку дотику, є сусідами [2]. Якщо у невакцинованих агентів є хоча б один інфікований сусід, вони стають інфікованими з імовірністю p . Якщо у

^I Фахівець 1 категорії навчальної лабораторії прикладних соціологічних досліджень кафедри методології та методів соціологічних досліджень факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

^{II} Цю модель та експерименти з нею описано за посиланням:

https://rpubs.com/ruslana/823338?fbclid=IwAR0YmiY9bFZaQvPLyuF3fjTG4jE1oIiu_3ymvXoXEndQbHaAAOT3Ed9avcU

вакцинованих агентів наявний принаймні один інфікований сусід, вони стають інфікованими з імовірністю q . Процес інфікування відбувається в декілька кроків та завершується у разі, коли кількість інфікованих агентів на даному й попередньому кроці однакова [2].

Перейдемо до проведення комп'ютерних експериментів з моделлю і розпочнемо з випадку, коли агенти розташовані на двовимірній решітці випадковим чином. Одним із параметрів моделі виступала кількість вакцинованих агентів на першому кроці. Було обрано 6 значень цього параметру, для кожного з яких проведено 50 експериментів (див. Таблицю 1).

Таблиця 1

Відсоток інфікованих агентів на останньому кроці залежно від кількості вакцинованих (випадкове розміщення агентів)

Кількість вакцинованих на першому кроці	Відсоток інфікованих агентів на останньому кроці				Загальна кількість експериментів
	Немає	(0%; 10%]	(10%; 90%]	(90%; 100%]	
8 (1% від усіх неінфікованих агентів)	1	0	0	49	50
81 (10% від усіх неінфікованих агентів)	0	0	0	50	50
202 (25% від усіх неінфікованих агентів)	5	0	0	45	50
405 (50% від усіх неінфікованих агентів)	5	8	2	35	50
607 (75% від усіх неінфікованих агентів)	14	28	0	8	50
728 (90% від усіх неінфікованих агентів)	26	23	0	1	50

* Відсоток інфікованих на останньому кроці розраховувався як кількість інфікованих агентів на останньому кроці (без урахування агента, що був інфікований на першому кроці) по відношенню до кількості неінфікованих агентів на першому кроці. Значення у 2-5 стовпчиках таблиці інтерпретуються наступним чином. Наприклад, ми маємо значення 49 у стовпчику, де відсоток агентів, інфікованих на останньому кроці, становить від 90% до 100%. Це означає, у 49 експериментах із 50 інфікований агент міг заразити від 90% до 100% агентів, які на першому кроці не були інфіковані.

Як бачимо з таблиці, якщо кількість вакцинованих агентів становила 405 і менше, в більшості випадків один інфікований агент міг заразити від 90% до 100% агентів. Лише коли кількість вакцинованих становила 607 та 728, інфікований агент в більшості випадків заражав не більше 10% агентів.

Розглянемо випадок, коли агенти розташовані на двовимірній решітці таким чином, що навколо інфікованого агента знаходяться лише вакциновані агенти та/або вільні клітинки. Було обрано ті самі 6 значень параметру, який

позначає кількість вакцинованих агентів на першому кроці, що й у попередньому випадку. Для кожного з них проведено 50 експериментів (див. Таблицю 2).

Таблиця 2

Відсоток інфікованих агентів на останньому кроці залежно від кількості вакцинованих (навколо інфікованого агента знаходяться вакциновані та/або вільні клітинки)

Кількість вакцинованих на першому кроці	Відсоток інфікованих на останньому кроці				Загальна кількість експериментів
	Немає	(0%; 10%]	(10%; 90%]	(90%; 100%]	
8 (1% від усіх неінфікованих агентів)	29	4	0	17	50
81 (10% від усіх неінфікованих агентів)	36	3	0	11	50
202 (25% від усіх неінфікованих агентів)	37	1	0	12	50
405 (50% від усіх неінфікованих агентів)	38	4	2	7	50
607 (75% від усіх неінфікованих агентів)	35	12	0	2	50
728 (90% від усіх неінфікованих агентів)	34	14	1	1	50

Як видно з таблиці, в більшості випадків інфікованому агенту нікого не вдавалося заразити. Це справедливо для всіх вказаних значень параметру, що позначає кількість вакцинованих на першому кроці. Також можемо помітити, що зі збільшенням кількості вакцинованих агентів зменшувалася кількість випадків, за яких інфікований агент міг заразити від 90% до 100% інших агентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Batista, A. M., de Souza, S. L., Iarosz, K. C., Almeida, A. C., Szezech Jr, J. D., Gabrick, E. C., & Caldas, I. L. Simulation of deterministic compartmental models for infectious diseases dynamics. *Revista Brasileira de Ensino de Física*. – 2021. – 43. р. 1-7. – Режим доступу: <https://doi.org/10.1590/1806-9126-RBEF-2021-0171>
2. Москотіна Р. Модель поширення інфекційних захворювань. – Режим доступу: <https://rpubs.com/ruslana/823338?fbclid=IwAR0YmiY9bFZaQvPLyuF3fjTG4jE1oIiu3ymvXoXEndQbHaAAOT3Ed9avcU>

Олійник Анна¹
email: ann.oleyunik2000@gmail.com

Індекс сприйняття корупції та індекс верховенства права: інтерпретація відмінності показників корупції в Україні у 2015-2020 роках

Соціологія та сучасні соціальні
трансформації: Матеріали XIV
Міжнародної конференції
студентів та молодих науковців
(Київ, Київський національний
університет імені Тараса
Шевченка, 11–12 листопада
2021 року). – К.: Видавництво
«Наукова столиця», 2023. – 90 с.

В Україні, попри явні здобутки та впровадження заходів щодо подолання корупції, проблема корумпованості влади залишається невирішеною й надзвичайно актуальною. Доведено, що корупція впливає на усі сфери життя суспільства. Існує певна складність в аналізі рівня корупції у країнах на основі фактичних даних, як-то кількості кримінальних проваджень або судових вироків. Такі дані не відображають реального рівня корупції в країні, вони радше ілюструють роботу судів, правоохоронних органів та ЗМІ щодо виявлення корупції. Наразі єдиним способом дослідження корупції є опора на думку тих, хто безпосередньо перетинається з проявами корупції або може оцінити рівень корупції у державі. Тому у дослідженнях найчастіше йдеться про рівень занепокоєності населення питаннями корупції [1].

Велику практичну цінність для порівняння рівня корупції у світі мають індекси, які розраховуються міжнародними організаціями. Зокрема, це Індекс сприйняття корупції (далі – ІСК) та Індекс верховенства права (далі – ІВП), який пов'язаний значною мірою із вимірюванням рівня корупції серед досліджуваних країн.

За даними ІСК (Corruption Perceptions Index, CPI), який щорічно розраховується міжнародною організацією Transparency International, Україна має 33 бали зі 100 можливих та посідає 117 місце в рейтингу серед 180 країн світу у списку CPI-2020. За останні 5 років (2015-2020 роки) кількість балів зросла (Таб. 1), відмінність є статистично значущою, отже й динаміка сприйняття корупції в Україні має позитивну тенденцію [2].

Таблиця 1.

Динаміка показників ІСК: 2015-2020 рр.

Rank	Country	2020	2019	2018	2017	2016	2015
117	Ukraine	33	30	32	30	29	27

За даними ІВП (Rule of Law Index), що розраховується міжнародною організацією World Justice Project та одним з факторів якого є «Відсутність корупції» (який і є предметом нашого аналізу), ситуація в Україні майже не змінилась упродовж 2015-2020 років, а відмінність на 0,01 бала не є статистично значимою (Рис. 1) [3].

¹ Студентка 4 року навчання ОС «Бакалавр» факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

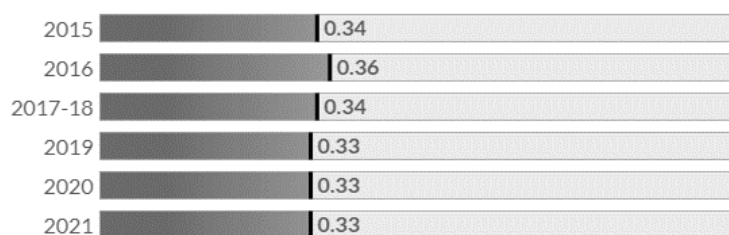

Рисунок 1. Динаміка показника «Відсутність корупції» ІВП в Україні: 2015-2021 рр

На нашу думку, невелике зростання показника у 2016 році пов'язане зі створенням Національного антикорупційного бюро України (НАБУ) у 2015 році, яке показало українцям кроки уряду щодо боротьби з корупцією та підвищило їх сподівання на подолання корупції в Україні, а також із першими розслідуваннями НАБУ. Проте через безрезультативність роботи антикорупційних органів (наприклад, відсутність ув'язнень НАБУ ТОП-корупціонерів), слабкість інституцій, що забезпечують верховенство права в країні показник «Відсутність корупції» повернувся до попереднього значення 0,34 у 2017-2018 роках.

Фактор «Відсутність корупції» поділяється на 4 субфактори: 1) посадовці з виконавчої гілки влади не використовують свої посади для власної вигоди; 2) посадовці з судової гілки влади не використовують свої посади для власної вигоди; 3) посадовці з поліції та військових сил не використовують свої посади для власної вигоди; 4) посадовці з законодавчої гілки влади не використовують свої посади для власної вигоди.

Особливо привертає увагу субфактор 4, оскільки кількість балів по ньому упродовж 2015-2020 років була найнижчою у порівнянні з рештою субфакторів. У 2020 році він дорівнював 0,09 балів, що є надзвичайно низьким показником та свідчить про дуже високий рівень корупції серед посадовців законодавчої гілки української влади. Спостерігаємо також різку негативну динаміку зміни даного субфактору упродовж 2015-2020 років (Таб. 2):

Таблиця 2

Динаміка зміни субфактору «Посадовці з законодавчої гілки влади не використовують свої посади для власної вигоди» ІВП упродовж 2015-2020 років

Рік	Значення показника субфактору	Місце у рейтингу серед країн списку
2015	0,28	68/102
2016	0,29	74/113
2017-2018	0,16	101/113
2015	0,28	68/102
2016	0,29	74/113
2017-2018	0,16	101/113
2019	0,10	121/126
2020	0,09	123/128

Тому виникає питання: чому ж ІСК та ІВП свідчать про відмінну динаміку в подоланні корупції в Україні? Для його вирішення потрібно розглянути та порівняти методології розрахунку індексів.

ІСК (Transparency International) зводить дані з кількох різних джерел, які надають інформацію про сприйняття рівня корупції у державному секторі з позиції підприємців та експертів по відповідній країні. У 2020 році він розраховувався на основі 13 різних джерел. Кожне джерело повинне мати надійну методологію та кількісно вимірювати сприйняття корупції. В оцінці беруть участь місцеві експерти або представники бізнесу.

Варто підкреслити, що одним з 13 джерел інформації виступає Індекс верховенства права. Проте до уваги не береться частина дослідження, що стосується загальнонаціональних опитувань, і використовується лише опитування експертів.

Стандартизація джерел інформації забезпечується шкалою від 0 до 100, де 0 означає максимальний рівень корупції в країні, а 100 – мінімальний. Вона дає змогу порівнювати результати ІСК у часі та просторі.

ІВП (World Justice Project) розраховується щорічно. До прикладу, у 2020 році до дослідження було залучено 128 країн світу. Індекс поділяється на 9 факторів та 47 субфакторів та вимірюється шкалою від 0 до 1, де 0 – фактична відсутність дотримання верховенства права в країні, а 1 – найвищий рівень верховенства права.

Далі у формі таблиці наведено порівняння методологій побудови ІСК та ІВП. Увага зосереджена на відмінних аспектах методологій, а також на можливостях та обмеженнях використання індексів (Таб. 3).

З огляду на особливості методології, відмінність у динаміці показників спричинена декількома факторами. По-перше, ІВП зосереджений саме на проявах корупції в Україні, і не охоплює намагання влади у боротьбі з нею. Справа в тому, що в Україні діє низка законів та спеціалізованих органів по боротьбі з корупцією. Намагань покращити ситуацію з корупцією багато, але результатів мало. А саме антикорупційні справи не доходять до судів через побоювання прокурорів щодо притягнення до суду правлячих персон і пов'язаних із ними ТОП-корупціонерів. Зрештою, вони тягнуть час і не спрямовують справи до суду, що теж є проявом корупції. Варто згадати, що НАБУ та інші антикорупційні органи зустрічаються із супротивом інших органів щодо їх діяльності. У результаті, за результатами соціологічних опитувань, просте населення бачить безрезультатність роботи діючих антикорупційних органів. По-друге, ІСК та ІВП спираються на різні джерела інформації. ІВП враховує, на відміну від ІСК, думку загального населення, на яке впливають постійні повідомлення ЗМІ про корупційні випадки, і які породжують недовіру людей до обіцянок влади боротися з корупцією в Україні.

Таблиця 3

Порівняльний аналіз методологій ІСК та ІВП

	Індекс сприйняття корупції	Індекс верховенства права (фактор «Відсутність корупції»)
Поділ корупції на аспекти	<ul style="list-style-type: none"> Хабарництво; Нецільове використання бюджетних коштів; Використання чиновниками держ. посади для отримання особистої вигоди без остраху наслідків; Здатність уряду стримувати корупцію і забезпечувати механізми захисту держ. цілісності в держ. секторі; Тиск заформалізованості процедур і бюрократизації; Призначення на держ. посади згідно професійним заслугам і по кумівству; 	<ul style="list-style-type: none"> Посадовці виконавчої гілки влади не використовують свої посади для власної вигоди (включає держ. закупівлі, надання державних послуг / нормативно-правове забезпечення, розкрадання, загальні питання); Посадовці з судової гілки влади не використовують свої посади для власної вигоди (включає хабарництво та неправильний вплив); Посадовці з поліції та військових сил не використовують свої посади для власної вигоди;
Поділ корупції на аспекти	<ul style="list-style-type: none"> Дієві інструменти кримінального переслідування корупціонерів; Адекватні закони про розкриття фінансової інформації і запобігання конфлікту інтересів для держ. чиновників; Правовий захист викривачів корупціонерів і судових слідчих; Захоплення держ. влади вузьким колом матеріально зацікавлених осіб; Доступ громадянського суспільства до інформації про громадські питання. 	<ul style="list-style-type: none"> Посадовці законодавчої гілки влади не використовують свої посади для власної вигоди (включає залученість у корупційні процеси).
Джерела інформації (вибірка)	Об'єднання даних з 13 джерел інформації; опитування експертів та підприємців	Загальнонаціональні опитування + опитування експертів
Можливість	ІВК надійніший за окремо взяті джерела, оскільки враховує і компенсує помилки в інших джерелах (використання середніх значень показників джерел); об'єднання різних аспектів корупції в рамках одного джерела.	Дослідження поєднує у собі як висновки експертів, так і думки населення; включає реальні зіткнення населення країни з проявами корупції.
Обмеження	Масштаб ІСК обмежено сприйняттям рівня корупції в держ. секторі з позицій підприємців та	Не відтворює намагання влади у подоланні корупції та існування

	<i>Індекс сприйняття корупції</i>	<i>Індекс верховенства права (фактор «Відсутність корупції»)</i>
	експертів країн. Відсутність даних щодо сприйняття корупції простими громадянами.	законів, що сприяють боротьбі з корупцією.

З огляду на сказане вище, можна дійти висновку, що фактор «Відсутність корупції» ІВП не змінюється, адже корупція як і була, так і залишається в Україні, а значення субфактору «Посадовці з законодавчої гілки влади не використовують свої посади для власної вигоди» має негативну тенденцію через збільшення недовіри українців до влади. А зміни ІСК в Україні мають позитивну тенденцію через розвиток антикорупційної інфраструктури в Україні та запровадження дій уряду по боротьбі з корупцією, зокрема: створення та перші розслідування Національного антикорупційного бюро України, участь громадськості в реалізації антикорупційної реформи, зниження рівня корупції в органах виконавчої влади та Національній поліції, запровадження системи ProZorro тощо [4].

ІСК та ІВП дають багато можливостей як для науковців, так і для політиків та інших зацікавлених осіб, задля порівняння стану справ з корупцією в Україні та інших державах, а також для визначення динаміки змін. Відмінність динаміки рівня корупції в Україні між цими показниками пояснюється, по-перше, різними методологіями досліджень. Перевагою ІВП є об'єднання експертних та загальнонаціональних опитувань, виокремлення корупції у секторах державної влади. Перевагою ІСК є підвищена надійність результатів, проте недоліком – неврахування думки населення країн. ІСК, на відміну від ІВП, включає в себе питання, пов'язані з діями влади у подоланні корупції та прийнятті законів, що сприяють боротьбі з нею.

По-друге, відмінність у результатах ІСК та ІВП пояснюється багатоманітністю дій влади у боротьбі з корупцією та, водночас, із відсутністю прямих результатів цієї діяльності, що пов'язано із наявністю корупції на вищих щаблях владної ієрархії (соціальний аспект поведінки значень індексів).

Саме тому при використанні даних індексів варто звертати увагу на методологічні особливості індексів та застосовувати той, який повніше відповідає завданням, поставленими дослідником.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бусол О. Ю. Вплив деяких чинників боротьби з корупцією на її загальний рівень у країнах світу / О. Ю. Бусол // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика) : наук.-практ. журнал. – 2010. – № 22. – С. 182–192.
2. Transparency International, Corruption Perceptions Index. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.transparency.org/en/cpi/2020/index/nzl>

3. WJP Rule of Law Index, Ukraine. [Електронний ресурс]. – Режим доступу <https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/country/2020/Ukraine/Absence%20of%20Corruption/>
4. Національне антикорупційне бюро України, Індекс сприйняття корупції (CPI): динаміка останніх 5 років [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nabu.gov.ua/open-office/biblio/sociologiya/indeks-spriynyattya-korupciyi-sri-dinamika-ostannih-5-rokiv>

Кириченко Роман¹
email: kirichenko17roman@gmail.com

Соціологія та сучасні соціальні
трансформації: Матеріали XIV
Міжнародної конференції
студентів та молодих науковців
(Київ, Київський національний
університет імені Тараса
Шевченка, 11–12 листопада
2021 року). – К.: Видавництво
«Наукова столиця», 2023. – 90 с.

Підходи до операціоналізації поняття соціальної поляризації

Поняття «соціальна поляризація» розуміється по-різному, тому не дивно, що існують різні підходи до того, як операціоналізувати його.

У цих тезах ми спробуємо поєднати показники поляризації із результатами сентимент-аналізу Twitter-повідомлень і таким чином перевірити, наскільки ці показники працюють на реальних даних.

За основу для операціоналізації поняття “соціальна поляризація” ми взяли концепції зі статті «Розшифровка концепцій та мір соціальної поляризації» [1]. Автори розглядають такі показники поляризації як поширення, дисперсія, покриття, регіоналізація, розрізненість, дивергентність, паритет розмірів. Не всі вони піддаються операціоналізації під кількісні дані, тому для цих тез ми взяли 4 перші показники.

Для аналізу поляризації ми використовували масив повідомлень з Twitter з 1 грудня 2018 по 20 травня 2019 року - період активної передвиборчої кампанії та Президентських виборів в Україні. Для зручності ми розділили користувачів на лояльних до Порошенка та лояльних до Зеленського. Загалом для аналізу ми зібрали 96709 Twitter-повідомлень від 19546 користувачів.

Поширення

Якщо мова йде тільки про одну змінну, то поширення - це просто різниця між максимальним і мінімальним значеннями атигюду. Тому у випадку з характеристикою популяції за ставлення тільки до одної особи/події/речі нам було б достатньо просто порахувати різницю найменшого і найбільшого значень сентиментів. Але оскільки ми оцінювали ставлення відразу до декількох персон, то в такому випадку слід використати наступний підхід. У випадку вимірювання поляризації на основі

---

¹ Аспірант факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

багатовимірних даних значенням поляризації буде найбільша попарна дистанція між точками спостережень. Тобто у цьому випадку значення сентиментів до окремих політиків ми трактуємо як координати спостереження в N-мірному просторі і наша робота зводиться до визначення попарних евклідових відстаней між цими координатами (евклідову використовуємо по причині метричного характеру змінних).

Варто зауважити, що такий спосіб попри свою зовнішню простоту не є легким з точки зору розрахунку. Коли у нас є достатньо багато спостережень, розрахунок попарних дистанцій між точками може бути дуже довгим (квадратична залежність часу розрахунку від кількості одиниць для яких цей розрахунок проводиться).

$$\text{spread} = \max X - \min X$$

Розрахунок поляризації за однією змінною таким методом приречений на невдачу також по причині обмеженості ренжу значень у більшості змінних. Наприклад, значення сентиментів, розрахованих на основі моделі BERT, може бути тільки від 0 до 1. З високою ймовірністю у більшості випадків цей показник становитиме 1. Тобто у нас завжди буде максимальний рівень поляризації.

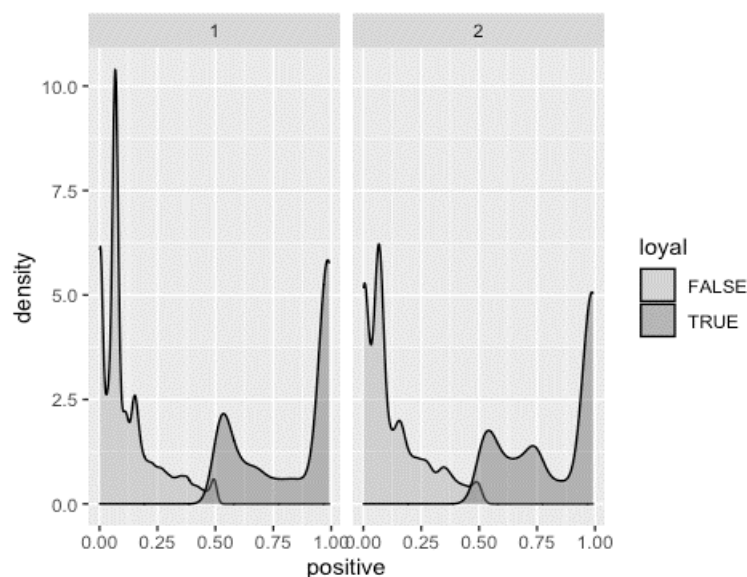

Рисунок 1. Розподіли сентиментів у повідомленнях про Зеленського і Порошенка

Це підтвердилось на нашому аналізі поляризованості сентиментів Twitter-повідомлень про Зеленського та Порошенка протягом 1 грудня 2018 - 20 травня 2019 року. При розрахунку за однією змінною негативного ставлення протягом усього періоду спостереження цей показник становив близько 1. При розрахунку за 3 змінними - близько 1.4. Винятком є тільки початок грудня, коли президентські амбіції Зеленського ще не були загальновідомими.

Таким чином, цей метод показує слабкі результати виявлення поляризації. Їх важко аналітично інтерпретувати. Також для цього методу проблематично знайти соціологічне підґрунтя, оскільки традиційно

соціологія займається вивченням “середньої” людини, а не крайніх представників.

Дисперсія

Інтерпретація цього показника максимально проста: чим більше дисперсія параметру, тим більший рівень поляризації.

$$dispersion = \frac{2}{N} \sum_{x_i} |x_i - \bar{X}|$$

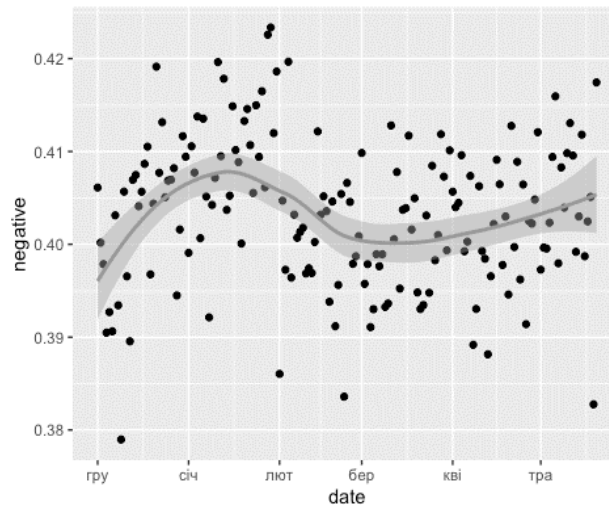

Рис. 2. Динаміка дисперсії сентиментів у повідомленнях про Зеленського і Порошенка

Застосування цієї метрики до результату сентимент аналізу Twitter-повідомлень дозволила відобразити динаміку поляризації протягом виборчої кампанії. Так, ми можемо бачити, що найбільшу поляризованість вона мала на старті в січні, але потім знизилася і лишалася стабільною з березня по травень. Цей показник найпростіше інтерпретувати, також він гарно ілюструє динаміку аналізованого явища.

Покриття

Поляризація у сенсі покриття фіксує рівень варіації утримуваних значень. Можна вважати це кількістю різних позицій або різноманітним ставленням, яке має принаймні одна людина в цій популяції. Хоча це відчуття не чутливе до форми розподілу чи навіть до кількості агентів, які займають кожен посаду, воно захоплює основну ознаку зміни. Для цього сенсу не має значення, наскільки різні цінності, чи вони зібрані разом або в крайніх точках; поляризація як охоплення охоплює лише різноманітність різних ознак у сукупності. Оскільки більший охоплення передбачає більшу кількість різних ідей, і ця різноманітність суперечить збіжним ідеям, поляризація вища. Важливо мати на увазі, що така інтерпретація поляризації, яка зростає зі збільшенням охоплення, є ізольованою від будь-яких інших особливостей розподілу. Можна уявити сценарій з двома гострими шипами, розділеними широкою щілиною. Покриття частини прогалини новими ідеями спростило б

конвергенцію за допомогою деяких конкретних механізмів. Однак цей показник не залежить від того, де відбувається охоплення, і більше охоплення також можна створити шляхом додавання більш екстремальних ідей. Отже, тільки окремо більший охоплення має тенденцію до більшої поляризації.

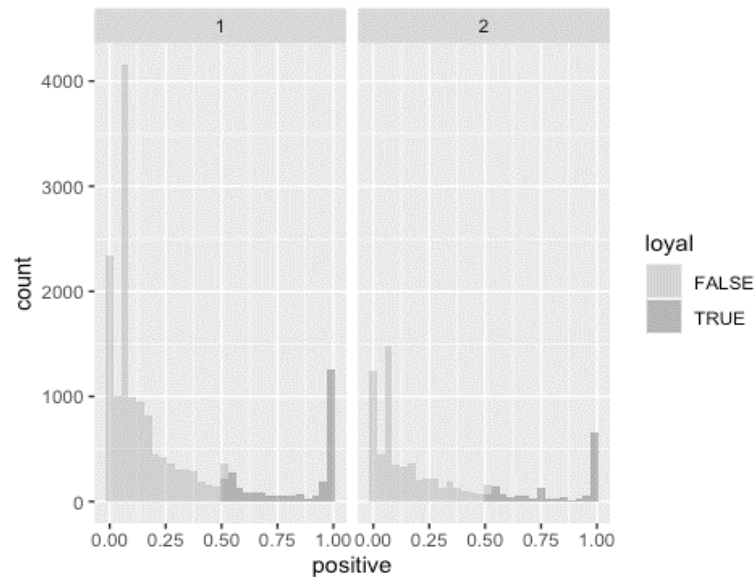

Рис. 3. Розподіли настроїв у повідомленнях про Зеленського і Порошенка (кількісна оцінка)

Якість цього показника поляризації сильно залежить від кількості обраних бінів для розгляду наповненості спостереженнями.

Так, за нашими даними рівень поляризованості близький до 1.

Але якщо кількість бінів змінити, то цифра поляризації стане іншою.

Такий метод визначення поляризованості дуже нестабільний, так як кількість незаповнених бінів ще залежить і від наповненості даних, кількості спостережень, тому, наприклад, дослідити динаміку поляризації за цим показником проблематично.

Регіоналізація

Як і покриття, це метод поляризації, що досліджує порожні простори, незаповнені атитюдами. Тільки в цьому випадку це вивчення зміщення, а не заповнення простору. Якщо покриття аналізує сумарний розмір незаповнених бінів, то регіоналізація аналізує їх кількість. Тобто для цього показника важливо не розмір розриву, а скільки в принципі таких розривів є, наскільки простір атитюдів фрагментований. Проблеми цього методу спільні із попереднім методом. Дуже впливовим параметром залишається кількість бінів, які дослідник обирає для аналізу розподілу.

Висновок

Таким чином, різні метрики поляризації підходять під різні задачі. Якщо наша мета оцінка динаміки поляризації, то більш підходящою є оцінка дисперсії настроїв. У випадку застосування інших метрик нам потрібно

зібрати дані за визначене вікно часу і агрегувати результати за довший проміжок часу, що обмежує потенціал вивчення динаміки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bramson, Aaron ; Grim, Patrick ; Singer, Daniel J. ; Fisher, Steven ; Berger, William ; Sack, Graham & Flocken, Carissa (2016). Disambiguation of Social Polarization Concepts and Measures. *Journal of Mathematical Sociology* 40:80-111.

СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В УКРАЇНІ

Карпуша Марія, Нагорна Марія¹
email: marykarpusha@gmail.com

Соціологія та сучасні соціальні
трансформації: Матеріали XIV
Міжнародної конференції
студентів та молодих науковців
(Київ, Київський національний
університет імені Тараса
Шевченка, 11–12 листопада
2021 року). – К.: Видавництво
«Наукова столиця», 2023. – 90 с.

Ворожий та доброзичливий сексизм: загрози фемінізму

Фемінізм – це боротьба за рівні права та можливості жінок і чоловіків [1, с.7]. Організований феміністичний рух виникає в Європі та Америці у 19 столітті, як боротьба жінок за політичні та професійні права. На території України зазначені явища з'являються також у 19 столітті, але ідеї статевої рівності набувають поширення з приходом до влади комуністів. Що цікаво, даний політичний лад з самого початку ніс в собі ідею рівності всіх громадян, незалежно від статі. Радянські жінки отримали свободи, за які боролися в інших частинах світу без об'єднання в єдиний рух та саморозуміння себе як пригнічену групу.

Фемінізм сьогодні являється однією з найбільш потужних суспільно-політичних течій. Вона досягла своїх першопочаткових цілей, закріпивши на законодавчому рівні однакові права для чоловіків та жінок. На даний час постає нова ціль – у вигляді боротьби з сексизмом та стереотипами, які існують в суспільстві. Проблемою вивчення та шляхами подолання традиційно типізованого образу жінки в другій половині 20 століття починають професійно займатися науковці. В результаті чого, у 90-х роках виникає теорія амбівалентного сексизму, запропонована Пітером Гліком та Сьюзан Фіске. Автори стверджують, що існує два типи сексизму: доброзичливий та ворожий, що не протистоять один одному, а створюють єдиний поведінковий конструкт, який дискримінує жінок.

Ворожий сексизм відповідає дефініції упередження за Г. Олпортом – це «антипатія, що базується на помилковому узагальненому розумінні групи» [3]. У суспільстві не лише сформоване уявлення про те, що жінки поступаються чоловікам за рядом характеристик, але і ігноруються факти з реального життя та велика кількість досліджень, які вказують на зворотне.

Доброзичливий сексизм – це набір поведінкових патернів, які формують сприйняття функціональної обмеженості жінки, що призводить до мінімального скорочення кількості рольових моделей, які вона може приймати [5]. Таким чином, у порівнянні з чоловіком жінка бачиться неповноцінною особою, якою треба опікуватися з «гуманістичних спонукань».

---

¹ Студентки 3 року навчання ОС «Бакалавр» факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Таблиця 1

Порівняння ворожого та доброзичливого сексизму

<i>Ворожий сексизм</i>	<i>Доброзичливий сексизм</i>
Відкрита нетерпимість	Неусвідомлена нетерпимість
Жінка – ворог чоловічої влади	Жінка – придатак до чоловіка
Агресивне ставлення	Поблажливо-терпиме ставлення
Фізична сила чоловіка - права	Фізична сила чоловіка – зобов'язання
Сприймається на сьогодні негативно	Сприймається на сьогодні позитивно
Жінка – професійний конкурент	Жінка – домогосподарка
Сексуалізація жіночого образу	Романтизація жіночого образу
Головна функція жінки – народження дитини	Жінка – це особистість з власними цілями

У ХХІ столітті головною загрозою для фемінізму являється доброзичливий сексизм. Його перевага над ворожим сексизмом полягає в тому, що суспільство і жінки виказують пасивну підтримку подібному стану речей. Багато жінок, які виступають за рівність статей або навіть називають себе феміністками, сприймають за норму різні форми доброзичливого сексизму: якщо чоловік платить за себе і жінку, притримує двері, поступається місцем, виконує більший масив роботи на місці професійної діяльності і т.д. Саме така байдужість жінок до фактів, які з одного боку спрощують їм життя, а з іншого формують образ неповноцінності і призводять до процвітання доброзичливого сексизму.

Усім відомими є вирази «відчути себе жінкою» та «як за кам'яною стіною». Вони передбачають, що ряд проблем, якими жінка має опікуватися сама, вирішує її партнер. Проблема полягає в тому, що подібні тенденції передаються не лише старшими віковими групами, але і транслуються медіа носіями. Багато фільмів та мультсеріалів переосмислюють образ Попелюшки, інтегруючи тим чи іншим чином в сучасні реалії. Тому дівчата навіть юного віку шукають «принца», який зробить їх життя безтурботним.

Цікавим є факт, що доброзичливий сексизм може бути частиною політики країн, які офіційно займають позицію щодо статевої рівноправності. Прикладом може слугувати закон України «Про затвердження Переліку важких робіт та робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких забороняється застосування праці жінок» від 27 січня 1993 [2]. В ньому було зафіксовано 450 професій, які жінка не могла займати, тому що держава вважала їх важкими для її здоров'я. Тим самим Міністерство Охорони Здоров'я виступало «підкувальником», який відмовляв жінці в можливості самостійного прийняття рішень та ставив під сумнів її інтелектуальні можливості щодо раціональності оцінки теоретичних наслідків. 22 грудня 2017 року даний закон в Україні було скасовано, але в ряді країн, особливо в мусульманських, існують затверджені заборони, які обмежують жінку у можливостях професійної реалізації.

Подвійні стандарти досить часто також є проявом доброзичливого сексизму. У подібних випадках аргументом слугує те, що для жінок негативні

наслідки певних дій будуть більш значущими, ніж для чоловіків. Особливо розповсюдженим дане явище виступає щодо статевих відносин. У невеликих населених пунктах та в країнах, де досі є значущою традиційно-нормативна база, репутація юних дівчат залежить від невинності або кількості статевих партнерів, що є суспільно прийнятою. У той же час, репутація чоловіків не є настільки залежною від фактів особистого життя.

Цікавим для порівняння є сприйняття жінками різних видів сексизму. Ворожість, як і будь яка агресія, рано чи пізно призводить до групового опору та бажання побороти загрозу. Тому, коли жінки усвідомили своє становище та наявність таких самих незгодних існуючим порядком, вони почали активно виступати за свої права – саме так і виник організований феміністичний рух. З доброзичливим сексизмом ситуація є складнішою, оскільки для нього характерна улесливість та прикривання сексизму піклуванням. Більшість жінок навіть не усвідомлюють, що кожного дня піддаються утискам і мимоволі підтримують їх. Тобто доброзичливий сексизм не сприяє колективній дії та соціальним змінам [4].

Наша робота спрямована на виявлення загрози фемінізму в сучасному суспільстві. Ми вважаємо, що вона полягає в доброзичливому сексизмі, на який не звертати увагу стало нормою. Саме тому роботи на дану тему є актуальними і повинні піддаватися широкому розголосу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Марценюк Т. Чому не варто боятись фемінізму / Тамара Марценюк. – Київ: Видавничий дім "Комора", 2018. – 328 с.
2. Про затвердження Переліку важких робіт та робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких забороняється застосування праці жінок [Електронний ресурс]. – 1994. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0051-94#Text>.
3. Allport G. W. The nature of prejudice. Reading. - MA: Addison-Wesley, 1954.
4. Becker J. Yet Another Dark Side of Chivalry: Benevolent Sexism Undermines and Hostile Sexism Motivates Collective Action for Social Change / J. Becker, S. Wright. – 2011.
5. Glick P. The Ambivalent Sexism Inventory: Differentiating hostile and benevolent sexism / P. Glick, S. Fiske. – 1996

Дурнів Олександр¹
email: alexdurnev22@gmail.com

Соціологія та сучасні соціальні
трансформації: Матеріали XIV
Міжнародної конференції
студентів та молодих науковців
(Київ, Київський національний
університет імені Тараса
Шевченка, 11–12 листопада
2021 року). – К.: Видавництво
«Наукова столиця», 2023. – 90 с.

Вплив мемів на взаємодію людей

Сучасне суспільство складно уявити без Інтернет простору, чому активно сприяє цифровізація світу, тим самим, привносячи до нього нові проблеми, теми та дискусії (власне, нову роботу для соціологів). У свою чергу, Інтернет простір складно уявити без мемів, які активно впливають на суспільні процеси, до яких належить і взаємодія людей. Незважаючи на слабку вивченість даного поняття у вітчизняній соціології, - визначимо, що мемом є різновид жарту, створення якого вимагає шаблонного з'єднання візуальної інформації та тексту, сприйняття якого, завдяки актуальній контекстуальності, не вимагає багатьох зусиль і часу.

Люди у «взаємодії за допомогою мемів» можуть вкладати в мем певний сенс і очікувати реакції у відповідь на цей мем від об'єкта даної соціальної дії (індивіда чи групи). У контексті інтернет-взаємодій, мем може брати участь у соціальній дії як засіб взаємодії, орієнтуючись на:

- 1) конкретного індивіда – бути використаним в особистому спілкуванні (листуванні) між двома людьми;
- 2) групи – бути використаним для передачі інформації масам (бути виставленим на масовий огляд).

Як у першому, так й у другому випадку, мем виконує роль певного сосуду для інформації. Сприйняття інформації, яка передається за допомогою мему – об'єкту соціальної дії, конструюється на підставі:

- 1) розуміння символів і знаків, які виникають при з'єднанні тексту та певної візуальної інформації (важливо відзначити, що візуальна інформація, яка є шаблоном мема, і тільки його частиною, може відрізнитись від відтвореної інформації всього мему);
- 2) технічної складової (технічні характеристики предмета, який відтворює мем – телефон, ноутбук або звичайний лист А4);
- 3) контексту (місце, у якому людина побачила даний мем, досвід взаємодії з даним місцем, досвід взаємодії з шаблоном та/або текстом мему, який закладений у ньому, фізіологічний чи психічний стан людини тощо)

Мем може бути способом прояву, пояснення та/або демонстрації своїх почуттів чи емоцій іншій людині/групі. Відповідно, мем замінює собою інший, звичний і складніший (з погляду прояву пояснення та/або показу своїх почуттів чи емоцій) знаковий конструкт – слова. Тобто, у просторі інтернет-взаємодії до вже звичного та складнішого знакового конструкту (тобто, слів,

---

¹ Студент 4 року навчання ОС «Бакалавр» факультету соціології, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна.

які виражаються в тексті) додається система нова, спрощена візуальною інформацією (тобто, меми як об'єднання тексту та візуального).

Мем, у порівнянні зі словами, є більш простим знаковим конструктом з тієї причини, що текст, який є в кожному мемі, не завжди відіграє головну роль і може бути лише доповненням візуальної інформації. Відповідно, для більш швидкого та кращого сприйняття мему, текст, який існує в ньому, найчастіше є «шаблонним» та спрощеним. Таким чином, ми можемо помітити, що меми, їх стислість, простота і зручність у сучасному «швидкому» світі можуть редукувати взаємодії людей, поступово редукуючи й загальні можливості для взаємодій до «мемообміну» (нав'язуючи звичку взаємодіяти лише мемами і, відповідно, реагувати на інші взаємодії так само, як і на «мемообмін»).

Отже, визначивши фактори, що впливають на сприйняття мему, можливості мему як засобу взаємодії (а саме, прояви, пояснення та/або показу своїх почуттів чи емоцій іншій людині/групі), а також його особливості (тобто стислість, вторинність тексту та орієнтованість на «швидкість» сприйняття), можна обґрунтувати гіпотезу про те, що меми впливають на редукування можливостей взаємодії людей. Ця гіпотеза вимагає подальших емпіричних перевірок за допомогою якісних та/або кількісних методів соціологічних досліджень.

Літвін Даяна¹

email: daianalitvin@gmail.com

Вплив модних тенденцій на українську молодь та проблему деперсоналізації

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XIV Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 11–12 листопада 2021 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2023. – 90 с.

Одяг завжди був чимось більшим, ніж просто оболонкою людини, адже це більше, ніж просто про зовнішній вигляд. Це також про статусно-рольовий розподіл. Так, наприклад, на основі специфічного одягу, характерно, що в різні епохи він був різним, ми могли зрозуміти, хто саме перед нами: до якого прошарку суспільства належить людина, скільки їй років, де вона працює, зокрема дворянина було неможливо переплутати із селянином тощо. І хоча зараз ситуація із соціальною стратифікацією дещо інша, ми досі часто за одягом можемо зрозуміти статусно-рольову позицію людини. Власне сьогодні соціальна реальність дещо змінилась, але одяг та мода продовжують впливати на наші життя. Сьогодні постає цікавий феномен демонстративного споживання. Зокрема згадаймо драматургічну теорію Гофмана, згідно з якою, усі ми не лише маємо певні соціальні ролі, а відіграємо їх згідно із тим, яку реакцію очікуємо від суспільства [1]. Але враховуючи все вказане вище,

¹ Студентка 4 року навчання ОС «Бакалавр» факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

індивіди можуть «грати» не лише поведінкою, а й зовнішнім виглядом. Наприклад, сьогодні мобільні телефони є у всіх і, ймовірно, коли вам потрібно буде дізнатися котра година, ви подивитесь на екран телефону. Тоді як наручні годинники стають елементом демонстративного споживацтва і відіграють роль швидше аксесуара, але можуть дати інформацію щодо купівельної спроможності свого власника. Годинник стає швидше комунікативно-символічним інструментом, ніж чимось необхідним. «Демонстративна поведінка сучасного споживача, який прагне до привернення уваги оточуючих завдяки споживанню певних товарів, виконує такі функції: комунікативна, соціалізаційна, функція регулювання соціальної взаємодії економічної поведінки людини та функція формування особистості»[2; 162].

Розглянемо тенденції українського суспільства у контексті споживацької поведінки. Так, у своїй статті «Споживацька поведінка як механізм ідентичності» авторка О. М. Кузьмук наводить такі данні: при виборі товару українці керуються наступними факторами: ціна товару (ощадливість) – 21,1%, емоційність – 16,5%, демонстрування статусу – 21,5%, реклама – 27,5%, бажання не бути гіршим за «сусіда» – 40,8% »[3; 15]. Саме на основі цих даних авторка спростовує головну гіпотезу свого дослідження «про соціальний престиж як основний фактор соціального споживання не підтвердилась тому, що 78% опитаних відповіли, що для українців нехарактерне демонстрування свого соціального статусу. Більш важливим є бажання не бути гіршим за інших»[3; 15]. Але все ж серед усіх факторів демонстративне споживацтво на 3 місці, що теж є досить значимим, щоправда варто зауважити, що емпіричні дані були зібрані у 2015 році.

Сьогодні особливо активно за модними тенденціями слідкує молодь, тож ця інформація, а також безпосередньо споглядання за молодими людьми та їх зовнішнім виглядом наштовхнула мене на думку, а чи не викликатиме наслідування моді деперсоналізацію? Тут буде коректніше говорити про одяг не лише в контексті візуалізації статусно-рольових позицій, а як засіб комунікації в контексті самовираження, таким чином ми розповідаємо про себе як про особистість, а не лише підкріплюємо певний соціальний статус.

Щоб підтвердити чи спростувати мою теорію я вирішила провести спостереження.

Мета: з'ясувати, чи впливають модні тенденції на зовнішній вигляд української молоді; хто частіше підпадає від вплив моди: дівчата чи хлопці та люди якої вікової категорії.

Об'єкт: українська молодь віком 15-30 років.

Предмет: самовираження української молоді через предмети одягу, що відповідають модним тенденціям 2020 року.

Проблема: деперсоналізація молоді особистості в сучасному урбаністичному просторі під впливом моди.

Локація: ТРЦ «Dream Town», Оболонська набережна, контрактна площа. Вибірки:

Генеральна сукупність: молодь України 15-30 років

Вибіркова сукупність: українська молодь 15-30 років, що знаходиться у місті Києві.

Досягнення мети передбачає виконання таких завдань:

1. Здійснити кількісний підрахунок предметів одягу, що вважаються модними восени 2020 за матеріалами журналу «Vogue» на представниках української молоді[4].
2. Виявити кількісну різницю в предметах одягу, що відповідають модним тенденціям, у дівчат та хлопців віком 15-30 років.
3. З'ясувати, чи відіграє роль вік на вплив трендів на зовнішній вигляд української молоді віком 15-30 років.
4. Визначити, чи актуальна проблема деперсоналізації серед молоді.
5. Зрозуміти, чи впливає мода на спосіб самовираження молоді через одяг.

Також мною було висунуто наступні гіпотези:

1. Дівчата більше піддаються впливам моди.
2. Вік має безпосередній зв'язок з впливом тенденцій моди
3. Хлопці не звертають увагу на модні тенденції (к-ть буде вдвічі менша, ніж дівчат).
4. Мода впливає на спосіб самовираження молоді.
5. Найбільшого впливу зазнають підлітки (за думкою ВООЗ індивіди 15-19 років).

Далі мною було розроблено картку спостереження для дівчат та хлопців, що включали 2 стовбці: у першому – модна тенденція згідно із журналом Vogue (відібрано в картку було лише ті, що спостерігались серед молоді), а в другому- кількість осіб з цією тенденцією (див. додаток 1 та додаток 2).

На основі картки спостережень можна зробити наступні висновки:

1. Картка спостережень для дівчат має більше модних тенденцій (22 проти 15)
2. Стать має незначний вік (Ч= 211, Ж= 282 за усіма категоріями, та Ч=77, Ж=85 за такими спільними категоріями як оксамитові штани та куртки, шкіряні куртки, бомбер та масивні черевики)
3. Вік має незначний вплив.
4. Модні тенденції впливають на вибір одягу української молоді.

Я зацікавилась цією темою після спостереження (без картки) за підлітками міста Нетішина (36 тис. населення) де проблема деперсоналізації мала більш критичний вигляд, адже мені неодноразово траплялися майже ідентично підібрані луки згідно із модою, проте коли я розробила картку спостереження та провела його в Києві, то такої тенденції не було помічено, тож моєю новою гіпотезою для подальших досліджень буде те, що на деперсоналізацію впливає не безпосередньо модні тенденції, а регіон, можливо асортимент ринку в регіоні та купівельна спроможність, саме в цьому є потенціал подальшого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гоффман И. Представление себя другим в повседневной жизни. Москва: Инфра-М, 2000. 299 с.
2. Журило В. В. Формування демонстративної поведінки споживачів на ринку високотехнологічних товарів України. Вісник соціально-економічних досліджень : зб. наук. праць. Одеса: Одеський національний економічний університет. 2020. № 2 (73). С. 151–163.
3. Кузьмук О.М. «Споживацька поведінка як механізм ідентичності», Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна, 2015.
4. Журнал «Vogue» / Інтернет джерело. Режим швидкого доступу: <https://vogue.ua/>

Додатки:

Додаток 1

<i>Модна тенденція</i>	<i>Кількість хлопців з даною ознакою</i>
Чорний плащ	1
Чорне пальто	13
Джинсові костюми	23
Оксамитові штани	7
Оксамитові куртки	22
Оксамитові светри	4
Оксамитові піджаки	3
Об'ємні черевики в мілітарі стилі	21
Укорочені брюки	12
Укорочені джинси	34
Строкаті штани	4
Вільні спортивні штани з резинками знизу	29
Бомбер	12
Олімпійка	11
Шкіряні куртки	15

Додаток 2

<i>Модна тенденція</i>	<i>Кількість дівчат з такою ознакою</i>
Об'ємні широкі брюки	19
Широкі джинси	29
В'язані штани	1
В'язані сукні	4
В'язані спідниці	5
Зв'язаний светер	29
В'язаний топ	10
В'язані кардиган	11
Шкіряні куртки	31

<i>Модна тенденція</i>	<i>Кількість дівчат з такою ознакою</i>
Шкіряні штани	8
Шкіряні спідниці	13
Шкіряні плаття	1
Берет	16
Дублянка	10
Оксамитові штани	6
Оксамитова куртка (піджак)	12
Оксамитова спідниця	4
Оксамитовий сарафан	3
Об'ємну светер з V-подібним вирізом	21
Джинсові спідниці	12
Бомбер	11
Масивні черевики	25

Саган Олесь¹

email: ol_sahan@knu.ua

Пострадянська трансформація республіки Польща: соціально-комунікативний вимір

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XIV Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 11–12 листопада 2021 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2023. – 90 с.

На початку 90-х років проблема демократичного перетворенні і реформування для Польщі стояла гостро, адже питання переходу від комуністичної економічної моделі до капіталістичної ринкової економіки було невідкладним у зв'язку із масштабними геополітичними змінами на євразійському континенті, позначеними розпадом радянського союзу.

Перш за все, важливо окреслити ключові історичні фактори, що так чи інакше впливали на процес суспільних змін, пов'язаних із реформуванням. Від закінчення Другої світової війни і аж до 1989 р. Польща, хоча номінально і була незалежною республікою, перебувала під владою комуністичних сил, що підтримували режим, наділений усіма атрибутами Радянського союзу: репресії, пропаганда, фактична відсутність опозиції тощо. Водночас під час правління окремих очільників відчувалась, наприклад, значна лібералізація в культурній та духовній сферах. Варто також зазначити, що невиконані для народу рішення уряду не сприймалися ним індиферентно, як це було в СРСР. Натомість маємо прецеденти масових протестів, як це було, до прикладу на суднобудівних підприємствах у 1970 р. Загалом, можна зробити висновок, що радянська ферула у Польщі не впоралася зі своїм основним завданням –

¹ Студент 3 року навчання ОС «Бакалавр» інституту міжнародних відносин, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

знищити у населення будь-які зачатки самостійності та повернути його до комуністичного вектору розвитку. Водночас через численні обмеження спостерігається зворотній ефект.

Держави, які тоді остаточно отримали незалежність де-факто, впроваджували реформи двома шляхами: градуалізм (поступовий перехід на новий лад) або так звана «шокова терапія». Уряд Польщі обрав другий варіант, більш відомий як «план Бальцеровича», названий на честь його автора, тоді віце-прем'єра та міністра фінансів.

Високий темп цих реформ та рішучість уряду самі по собі, без додаткових інформаційних кампаній, стали позитивним меседжем як для населення, так і для міжнародних партнерів. Для суспільства такі зміни означали різкий відхід від старого комуністичного ладу, неприйняттого для більшості населення (що підтверджується підтримкою громадян руху «Солідарність», прихильників якого «об'єднувало одне – нехіль до тодішнього соціалістичного устрою» [1]).

Одним з основних консолідаційних елементів під час перших кроків швидкого реформування за планом Бальцеровича був профспілковий рух «Солідарність», який також зіграв чи не найголовнішу роль у становленні демократичного ладу. Його керманіч Лех Валенса, який став президентом республіки, виконав роль народного трибуна, що було обов'язковою складовою таких кардинальних змін у державі. Попри те, що його термін при владі критично оцінюється деякими істориками в професійному плані, і він не був переобраним через п'ять років, ми вважаємо, що такий президент «з народу» через його авторитетність (лідер ключової у здобутті суверенності організації) був незамінним медіумом під час перших етапів комунікації реформ.

Загалом, зміни, введені польським урядом на початку 90-х виявилися напрочуд успішними для економіки держави, проте короткострокові негативні ефекти реформ для населення обернулися у протести. Люди, незадоволені підвищенням цін, скасуванням субсидій та іншими пертурбаціями, вимагали відставки Лешека Бальцеровича, члена уряду, який був очільником та одним з ініціаторів «шокової терапії». У даному випадку чітко простежується феномен «маси, що переслідує», описаний Еліасом Канетті: «Мета полягає в убивстві, й маса знає, кого вона має вбити. Маса кидається до цієї мети з такою непохитною рішучістю, що звести її з пуття вже неможливо» [2, с. 39]. Закономірно, що наступним кроком влади було вивести «жертву маси» Бальцеровича з площини публічної політики. Так, у 1992 р. він не увійшов до оновленого уряду, що разом з першими позитивними результатами реформ вгамувало протестні настрої серед громадян. Ці події стали яскравим прикладом застосування політичних кроків як меседжів, що не мали за собою реального практичного підґрунтя, адже реформи продовжились, хоч і в більш м'якому темпі, а сам Бальцерович фактично не залишав політики, через два роки увійшовши зі своєю партією до урядової коаліції і знову посівши у 1997 р. посаду Міністра фінансів. До того ж, уже

через кілька років значних соціальних обмежень показники ВВП почали плавно рости, а інфляції – скорочуватись.

Таким чином, основним чинником вдалого впровадження доволі жорстких у соціальному аспекті реформ плану Бальцеровича став їх не тільки фактичний, а й символічний зв'язок з переходом Польщі до статусу суверенної, некомуністичної держави. Роль корифея змін виконав на перших їх етапах президент Лех Валенса, що мав усі потрібні атрибути «вожака» маси: довіру та авторитет. Важливим та вдалим комунікативним кроком ми вважаємо політичне «вбивство» обличчя та ініціатора змін – Лешека Бальцеровича. Вчасне відділення об'єкту народного гніву від уряду разом з першими плодами реформ дозволило завершити процес реформування без подальшого серйозного спротиву з боку громадськості.

До того ж, важливу роль у прийнятті населенням реформ зіграла безкомпромісність поляків у питанні зовнішньополітичної орієнтації. Євроінтеграційний процес почався майже одразу після набуття фактичної незалежності – з угоди про асоціацію з Європейською економічною спільнотою, підписаною 16 грудня 1991 р. Завдяки тому, що серед електорату було відносно мало попиту на політичні сили, які б ностальгували за комуністичним минулим, з передачею влади та частою зміною урядів не відбувалося регресу в царині реформ. Це дозволило зробити євроінтеграційний процес стабільним і повністю завершити його у 2004 р.

Однак завершення «шокової терапії», на нашу думку, було ознаменоване початком тотального відставання якості та інтенсивності діалогічного процесу під час впровадження реформ від інших процесів, серед яких: трансформація світового ладу на тлі експонентного зростання розповсюдженості новітніх засобів масової інформації і, відповідно, остаточне становлення інформаційного суспільства; та поступовий процес євроінтеграції у масштабі республіки. Останній у свою чергу був ознаменований активним формуванням громадянського суспільства (підтвердженням чого є різкий ріст числа зареєстрованих неурядових організацій) за західним зразком, демократизацією та лібералізацією ЗМІ [3, с. 190]. Попри те, що Польща належала до тих держав, які «у визначенні та дотриманні перехідних стратегій та перспектив європейської інтеграції максимально скористалися сприятливими внутрішніми та зовнішніми політичними чинниками», її уряду не вдалося забезпечити необхідне залучення вищезгаданої громадськості в уособленні численних громадських організацій до здійснення наступного кроку значних змін, яким стала адміністративна реформа, що набула чинності у 1999 р. [4].

Її перший етап, що став основою, був проведений ще під час «шокової терапії». Загалом тоді процес реформування адміністративної системи відбувся доволі успішно. Це підтверджується тим, що «поміж усіх соціальних груп спостерігався високий рівень громадської підтримки до місцевої влади, таким чином владу на місцях не звинувачували за негативні наслідки, що асоціювалися з соціальною та економічною трансформацією» [3, с. 192]. Проте після цього процес був призупинений у зв'язку з деякими політичними

причинами. Важливо зазначити, що, хоча остаточно реформа набула чинності 1 січня 1999 р., ідеї та розробки щодо неї існували в медіапросторі задовго до цього, а завершальна фаза її правового впровадження, тобто ухвалення закону парламентом, відбулася у травні 1998 р. Попри це, опитування 1996 р. показують дуже низьку обізнаність поляків щодо феномену децентралізації як такого [3, с. 191]. Також індикатором відсутності ефективного діалогу між урядом та суспільством у справах реформи є дуже низька залученість громадян у роботу місцевих інституцій самоврядування в порівнянні з їх участю у профспілках та неурядових громадських організаціях.

Сама сутність реформи децентралізації полягає у залученні громадян до процесу, що і мало б стати основним завданням комунікації. Однак про це не доводиться вести мови, якщо не виконаний первинний етап процесу – забезпечення населення базовою інформацією як про зміни майбутні, так і про ті, що вже були втілені в життя. Проте цього не відбувалося у Польщі 1990-х років. Як під час першого, так і під час другого етапу впровадження адміністративної реформи (1990 р. та 1998 р. відповідно), не було зафіксовано жодної освітньої ініціативи від уряду. До того ж, беручи до уваги вищезгадану лібералізацію ЗМІ та їх нещодавнє звільнення від комуністичної цензури, політичні еліти не могли, а, може, не мали наміру впливати на них, навіть задля корисного інформування населення. Так, уряд не зміг використати свій чи не найпотужніший канал комунікації, Держтелерадіо, для інформаційного супроводу реформи, оскільки його лідери чинили спротив. [5].

Таким чином реформа сформувала пропуск в інформаційному середовищі, який роками не заповнювався владою. Відомо, що у комунікативному процесі перевагу здобуває той медіум, який першим вийшов на контакт з реципієнтом. У результаті тому, хто «запізнився» дуже проблематично здобути першість для свого наративу у масовій свідомості, особливо у політичному дискурсі. «Переконання формуються досить швидко, а щоб їх змінити, потрібно багато часу. Легше запобігти формуванню переконань, ніж потім руйнувати їх» [6]. Проте цього не вдалось зробити уряду Польщі.

Під часу завершального етапу введення реформи по всій країні відбувалися протести, глибинною причиною яких була не опозиційність населення до змін, а його необізнаність та первинна індіферентність, яка була використана соціал-демократами та іншими опозиційними силами, що спромоглися висвітлити (зрозуміло, у невігідний для уряду спосіб) пусту частину польського інформаційного середовища. Реальні ж причини для незадоволення в основному мали працівники, що підпадали під скорочення через ліквідацію їх робочих місць у зв'язку з реорганізацією територіального устрою. Також мешканці населених пунктів, яких планувалося позбавити адміністративного статусу, боялись погіршення доступності послуг публічного характеру. Опозицією використовувалась соціальна ситуація в державі, яка на той момент була далекою від ідеалу, що давало змогу поглибити нерозуміння впровадження реформ, які, здавалось, тільки погіршать життя населенню центрів воєводств, що мали ліквідуватись. Таким

чином, поряд з іншими причинами громадського невдоволення чітко простежуються комунікаційні прорахунки. В результаті таких подій, авторам реформ довелося іти на поступки та допрацьовувати нове законодавство «на ходу». Наприклад, замість планованих дванадцяти нових воєводств було утворено шістнадцять.

Отже, процес перетворення та демократизації польського суспільства і, відповідно, польської держави після розпаду СРСР був ознаменований численними виявами неамбівалентних народних настроїв, передумовою яких стала багаторічна історія придушення основних свобод комуністичною владою. У той же час, велику роль у пострадянському відновленні зіграли соціально-комунікативні чинники, такі як фактор інформаційного супроводу реформ, консолідація навколо лідера та елімінація об'єкту народного гніву.

ЛІТЕРАТУРА

1. Савицький Ю. 1989: Чому польській «Солідарності» вдалося повалити комунізм? [Електронний ресурс] / Юрій Савицький // Радіо Свобода. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://cutt.ly/PjZ6uEr>.
2. Канетті Е. Маса і влада / Еліас Канетті. – Київ: Видавничий дім "Альтернативи", 2018. – 472 с.
3. Regulski J. Local Government Reform in Poland: an Insider's Story [Електронний ресурс] / Jerzy Regulski // Local Government and Public Service Reform Initiative. – 2003. – Режим доступу до ресурсу: <https://cutt.ly/EbHgRRU>.
4. Макаренко Є. Інформаційна демократія у стратегіях зовнішньої і внутрішньої політики Республіки Польща [Електронний ресурс] / Євгенія Макаренко // International relations, part "Political sciences". – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://cutt.ly/8bNhOYu>.
5. Сас О. Чи було полякам легко робити децентралізацію? [Електронний ресурс] / Олена Сас // офіційний урядовий портал "Децентралізація". – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://decentralization.gov.ua/news/2547>.
6. Кулеба Д. Війна за реальність: як перемагати у світі фейків, правд і спільнот / Дмитро Кулеба. – Київ: Книголав, 2019. – 384 с. – (Полиця нон-фікшн).

Юськів Павло¹

email: pavlo.yuskiv99@gmail.com

Ресоціалізація професійного спортсмена після завершення спортивної кар'єри

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XIV Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 11–12 листопада 2021 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2023. – 90 с.

Ресоціалізація – це складний суспільний процес для будь-якого індивіда, адже потребує неабиякої гнучкості, мобільності та швидкої інтеграції людини у нову для неї соціальну сферу життя.

Не виключенням стала і така когорта як спортсмени. Після завершення професійної кар'єри багато з них зіштовхуються з певними психологічними та соціальними проблемами. Труднощі з ресоціалізацією життя полягають у тому, що тривалі заняття спортом є причиною існування спортсмена в однотипному соціальному середовищі [1, с. 161]. Він відвикає сам щось вирішувати – у спорті цим займається тренер чи керівництво. А коли кар'єра завершується, колишній спортсмен переходить у нове для себе соціальне середовище, де діють інші правила, інші міжлюдські стосунки [1, с. 93]. Він перестає бути тією зіркою, якою був у спорті, і входить у нове для себе життя новачком. Спорт дав йому відповідальність і чітко регламентовані види діяльності такі як змагання, тренування, збори тощо [3, с. 280]. У суспільному житті цієї чіткої регламентації немає. Завершення спортивної кар'єри – це одна з головних криз спорту.

На превеликий жаль, інститут спорту немає ніяких інституцій чи організацій, які б допомагали спортсменам реалізувати себе у інших сферах діяльності [2, с. 293]. Як би це прикро не звучало, але після завершення професійної кар'єри спортсмен у більшості випадків залишається один на один зі своїми новими проблемами. Дуже часто він просто не готовий до нових викликів, які постають перед ним у повсякденному житті. Деякі з колишніх спортсменів залишаються працювати у сфері спорту тренерами, спортивними менеджерами, реабілітологами тощо. Але деякі з них не хочуть чи не можуть реалізувати себе у новій ролі, тому покидають сферу спорту назавжди.

У спортивній історії існує безліч як і позитивних, так і негативних випадків ресоціалізації спортсменів [2, с. 290]. Одні змогли реалізувати себе в інших сферах таких як політика, мас-медіа, бізнес, не в останню чергу завдяки тому, що біля них були компетентні та вірні їм люди, які щиро переживали та підтримували їх, намагалися допомогти їм знайти себе, новий вид діяльності по завершенню професійної кар'єри. А також, самі спортсмени, коли були на піку своєї популярності, заробляли великі гонорари, правильно інвестували свої кошти у певні прибуткові проекти. У інших життя склалося по-іншому, вони не змогли правильно інвестувати свої кошти, також, дуже часто

---

¹ Студент 2 року навчання ОС «Магістр» факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

траплялися випадки, коли спортсменів просто використали і пограбували, або вони отримали важку травму, яка не дозволила їм на піку своєї кар'єри продовжувати займатися спортом – і вони були не готові до такого стрімкого повороту подій. Зараз ми більш детально зупинимося на цьому і наведемо приклади реальних життєвих історій.

Яскравим прикладом успішної ресоціалізації після завершення професійної кар'єри може слугувати життя знаменитих українських боксерів - братів Кличків. Старший з братів, Віталій, став політиком, створив свою політичну силу «УДАР», уже 6-ий рік є мером Києва. Володимир, який завершив боксерську кар'єру не так давно, зараз успішно займається бізнесом, знімається у рекламі, відвідує різні масштабні світові конференції. Разом з братом мають свою боксерську промоутерську компанію «K2 PROMOTIONS», яка займається просуванням та розвитком молодих українських боксерів, серед яких є такі імена як Олександр Усик, Денис Берінчик тощо. Також, ще у 2003 році, коли брати були на піку своєї боксерської кар'єри вони створили благодійний фонд «Klitschko Foundation», який займається популяризацією здорового способу життя та спорту у країні. Брати вільно володіють двома іноземними мовами: англійською і німецькою. Ці 2 персони показують нам ефективну включеність у суспільне життя після завершення спортивної діяльності. На їхньому прикладі можна побачити, як бути на вершині світового боксу і після професійної кар'єри не розгубитися, а знайти себе в інших суспільних сферах і активно розвиватися у цьому напрямку.

Як на мене, це дуже складна та обширна тема, досліджувати яку я продовжу під час написання своєї магістерської роботи. Дуже сподіваюся, що зможу провести дійсно валідне та надійне дослідження, за результатами якого можна буде розробити ефективні поради для спортсменів, які вже завершали чи планують найближчим часом завершити свою професійну кар'єру.

ЛІТЕРАТУРА

1. Круцевич Т. Ю. Теорія і методика фізичного виховання : підруч. для студ. ВНЗ фіз. виховання і спорту : у 2-х т. / [ред. Т. Ю. Круцевич]. – К. : Олімп. л-ра, 2018. – Т. 2: Методика фізичного виховання різних груп населення. – 367 с.
2. Кириленко О.М. Деформації в розвитку соціального інституту спорту в Україні: проблеми виходу з кризи перехідного періоду // Вісник Львівського університету. Серія соціологічна. – 2010а. – Вип. 4. – С. 283-296.
3. Кириленко О.М. Професійна кар'єра спортсмена: специфіка, форми и противоречия //Нова парадигма: журнал наукових праць Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. – 2010б. – Випуск 98. – С. 277-292.

КРУГЛИЙ СТІЛ
«УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ХХІ СТОЛІТТЯ У ПОШУКАХ
ОПТИМАЛЬНОГО УСТРОЮ»

Королюк Юлія¹

email: ulakorolyk1994@gmail.com

**Ідеї утопістів: куди насправді ведуть
«дороги з жовтої цегли»?**

Соціологія та сучасні соціальні
трансформації: Матеріали XIV
Міжнародної конференції
студентів та молодих науковців
(Київ, Київський національний
університет імені Тараса
Шевченка, 11–12 листопада
2021 року). – К.: Видавництво
«Наукова столиця», 2023. – 90 с.

Загалом, хотіла би почати, з того, що ж таке ця загадкова «дорога з жовтої цегли». Вперше побачивши цей вислів, я задалась питанням, чи справді можна поєднувати серйозні політичні питання та елемент ландшафту з дитячої книги «Дивовижний чарівник Оз» Лімана-Френка Баума. Адже на перший погляд це поєднання здається вельми дивним, позбавленим офіційності та мудрості стародавніх утопістів. Діло криється в самому значенні цієї дороги, вигаданої американським казкарем. У книзі вона слугує орієнтиром для мешканців країни Оз, щоб дібратися до столиці країни – Смарагдового міста. «Жовта цегла» - це імітація золота, адже Смарагдове місто є найбагатшим в усій країні, така собі скарбниця усіх багатств та місце розкоші й щастя. Сама ж дорога доволі заплутана, та повна всіляких перешкод, які чекають на шляху до омріяного міста [1]. Тут ми вже і підходимо до зв'язку цієї дороги з утопією.

Так як ця «позолочена дорога» веде до казкового міста, не важко провести аналогію з ідейним шляхом утопіста та його утопією. Але така звивиста дорога, як ми бачимо ніколи не доходила до чогось реального, що могло би існувати наяву, а обмежувалася ідеями та описами кінцевої утопічної держави. Сам термін «утопія» походить із грецької мови, і в перекладі означає «місце, якого немає». (слово утопія було вперше вживане Томасом Мором, при написанні його однойменного твору) [2]. Тут я ні в якому разі не освітлюю неспроможність утопістів до реалізації їхніх ідей, а просто зазначаю, що на те їхні ідеї і є утопічними, тобто ідеальними, такими які не можуть існувати в природі. До прикладу, найвідоміша утопія ідеальної держави Платона базується на справедливості, цілком реальної риси, але Платон бажаючи виправити реальне життя, яке не мало для нього нічого гідного, удосконалити його до такої міри ідеалу, наскільки це можливо, створює концепцію ідеальної держави, яка вже в назві містить щось неіснуюче, найвищої степені досконале [3, с. 7]. Розділення людей на три сорти за міфами про домішки різних металів звучить для сучасного світу занадто неприродно, так як а що робити коли

---

¹ Студентка 1 року навчання ОС «Бакалавр» факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

з'явиться так званий «дивергент»? Людина насправді здатна на неможливе, вона необмежена талантами, які вкладені їй від природи з народження.

Приблизно такі думки в мене виникли одразу після прочитання теми, яку я обрала для своїх тез. Але я вирішила підійти до утопістів з іншої сторони, розгледіти й іншу сторону медалі. Вищеописані думки є цілком типовими для людини сучасного суспільства, людини, яка стоїть в кінці тисячолітньої еволюції суспільства й держави. В неї вже є все: будь-який можливий захист, навіть в інших країнах, права та закони, які забезпечують комфортне та безпечне життя. Тобто, ми – сучасні люди, маємо все це і сприймаємо це як належне. На відміну від утопістів, які споглядали жахи тогочасного суспільства, бачили беззаконня та нерівноправ'я, вони як сучасний Ілон Маск абощо, вирішили змінити світ на краще, саме їхні ідеї, їхні новітні погляди серед темряви народу, який жив як сліпе кошеня, і зараз не втратили актуальності та послугували основою для багатьох високорозвинених держав. Саме тому ми зараз вивчаємо їх, саме тому через тисячі років, нас вражають ці істинні ідеї, які вже тоді мали місце. Тодішні утопісти заклали перші цеглинки, фундамент цієї нелегкої «дороги з жовтої цегли», шляху, який був неминуче потрібний для удосконалення спільнот. Куди вони прямували? До ідеалу. Знали вони, що ідеалу не можливо досягти? Авжеж, але без прагнення до ідеалу, не існувало би змін на краще. Тільки огляніться, скільки часу знадобилося, щоб сучасне суспільство перетворилося на таке, яке воно зараз

Щоб підтвердити необ'єктивність думок, які представлені в другому абзаці, приведу до прикладу прекрасну квітку. Так, саме квітку, як би це дивно не звучало. Уявімо, що прекрасна квітка – це нинішнє суспільство, таке вже майже довершене, продумане і задовільне для всіх. Людина, яка знаходиться на вершечку квітки, споглядає її коріння і думає: «Як же там погано, все брудне і вогке, друге діло тут – серед барвистих пелюсток, як же чудово жити нектаром та лащитися на сонці!». Все так, але не варто забувати, що без коріння не виріс би й сам бутон. Сама рослина починається з коріння, саме дякуючи корінцям, які вбирають всі необхідні речовини, проростає прекрасна квітка, яка приваблює бджіл та інших комах (аналогія з людьми). Що я хотіла цим показати, це те що не варто знаходячись у відносно кінцевій точці розвитку, критикувати тих, завдяки кому цей розвиток й відбувався. Так, в них були свої помилки, неточності та промахи, але якими вони видаються мізерними, в порівнянні з величезним шляхом, який вони своїми спільними зусиллями, ідеями та новаціями подолали.

Хочу також запропонувати гіпотетичну «дорогу з жовтої цегли», перекладену на розвиток суспільства. Починається все звісно з «коріння», тобто утопістів. Їх ціллю було вдосконалення, створення моделі суспільства. Першими їх «піддослідними», наступними цеглинками на дорозі були міста-держави, (в давньоримських утопістів – поліси), як одиничні скупчення людей, які взаємно допомагають один одному та функціонують як одне ціле. Далі вони брали дещо ширше, тепер йшлося про імперії та держави, як більш багатофункціональні одиниці, з більш складною будовою. Такі ускладнені структури вже прагнули різноманітних форм правління: феодалізм,

теократія, демократія і тому подібні. Вони змінювалися, вдосконалювалися, перетворювалися на інші, загалом еволюціонували. Звісно, під час цього процесу вони порівнювалися, виводилися їхні переваги та недоліки, відштовхуючись від історичних реалій. Далі суспільство влаштовувало революції, внаслідок яких і відбувалася еволюція держав. Відносним кінцем так званої «дороги з жовтої цегли», на мою думку, є наше модерне суспільство, а сама дорога, як і розвиток є абсолютно безкінечні, бо ж неможливо досягти ідеальності, але можна спираючись на цю ідеальну модель, змінювати світ у кращу сторону. Саме для цих намагань і створена вищезгадана дорога, яка йде пліч-о-пліч з історією, роками майстерно викладена знаменитими утопістами.

Відчуваю, що потрібно якось підсумувати та узагальнити все вищесказане. Акцентуючи більшу увагу саме на «жовтій дорозі», я спеціально оминала головне питання моєї тези, так куди ж ведуть ці дороги. На мою думку, це питання можна порівняти з участю і перемогою. Нам завжди казали, що головне це участь, а не виграш. Я цілком згодна з цим твердженням, адже якщо ти не насолоджувався процесом досягання цілі, то в чому тоді сенс цієї цілі? Поки ти прагнеш ідеалу, намагаєшся, докладаєш зусиль, ти вже вдосконалюєшся, твоєю нагородою є твої старання. А в цьому випадку безцінні намагання утопістів, які незважаючи на те, що кінцевої точки вони та й ніхто інший ніколи не побачать, все одно розвивались, приносили в цей світ свої ідеї, поширювали свої погляди. Я вважаю, ми маємо бути їм безмежно вдячні, за їхній внесок у суспільство, в якому ми зараз живемо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дописувачі Вікіпедії, «Дорога, вимощенная жёлтым кирпичом» Російська Вікіпедія, https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B3%D0%B0,_%D0%B2%D1%8B%D0%BC%D0%BE%D1%89%D0%B5%D0%BD%D0%B0%D1%8F_%D0%B6%D1%91%D0%BB%D1%82%D1%8B%D0%BC_%D0%BA%D0%B8%D1%80%D0%BF%D0%B8%D1%87%D0%BE%D0%BC (переглянуто 18 жовтня, 2021)
2. Герасименко О. «Утопія» Томаса Мора: рецепт щастя чи заклик до роздумів – Київ, verbum.com.ua, категорія №65: Політичні системи, - 2019.
3. Чорна Л. В. Історія філософії. Від ідеї до утопії: шлях Платона до осягнення ідеальної держави – Вісник НАДУ при Президентіві України, 2015. – 12 с.

Коток Олександра¹
email: alexandrakotok@gmail.com

Соціологія та сучасні соціальні
трансформації: Матеріали XIV
Міжнародної конференції
студентів та молодих науковців
(Київ, Київський національний
університет імені Тараса
Шевченка, 11–12 листопада
2021 року). – К.: Видавництво
«Наукова столиця», 2023. – 90 с.

Ідеї утопістів: куди насправді ведуть «дороги з жовтої цегли»?

Почнімо з того, що існують різні види утопій, можна навіть сказати, що будь-яка ідеологія по своїй суті є утопічною, адже її мета – найкращий можливий світ – не може бути досягнутою. Нижче буде пояснено, чому. Більше того, утопічні ідеї представників різних філософських та/або політичних течій можуть бути абсолютно різними. У своїй праці «Ідеологія та утопія» філософ Карл Маннгейм продемонстрував найпоширеніші приклади взаємозв'язку між ідеологією та утопічною свідомістю її представників: якщо в культурі панують християнські погляди, утопією буде вважатися світ, в якому панує Ісус Христос; в ліберально налаштованих суспільствах утопією буде свобода і, відповідно, лібералізм; за консервативного ладу утопії будуть, як не дивно, консервативними, а за комуністичного – соціально-комуністичними [3, с. 226-263]. Що цікаво, практично всіх утопістів об'єднувала віра в те, що громадяни самі мають розуміти важливість того чи іншого державного устрою, важливість правильного виховання, правильних поглядів, норм, вірувань.

Утопічна свідомість це небезпечно. Чому? Бо це саме те, що призводить до революцій. На жаль, це не означає, що після революцій постає новий, «правильний» державний лад, іноді все навіть стає гірше, але люди продовжують шукати. Порівняння утопічних ідей з дорогою з жовтої цегли дуже влучне, адже подібно до того, як Дороті замість Чарівника зустріла в (не)смарагдовому місті звичайного фокусника, так і утопісти досягнувши своєї мети, швидше за все розчаруються.

Хоча твори-утопії і пишуться для того, щоб переконати людство, що саме описаний суспільний порядок буде правильним, найкращим для людства, але часто автор сам розуміє і навіть демонструє, що ця «правильність» недосяжна. Це яскраво демонструє одне з останніх речень в «Утопії» Т. Мора: «охоче визнаю, що в державі утопійців є чимало такого, чого я радше побажав би мати нашим державам, ніж вірю, що це станеться» [4, с. 28].

З цього можна зробити висновок, що невдалі спроби людства прийти до ідеального суспільства налякали нас і призвели до розгляду нами антиутопічної реальності, як чогось такого, що потрібно уникати усіма можливими способами. Що цікаво, одна і та ж ідея може бути розглянута одночасно як утопія, так і як антиутопія. До прикладу, в «Місті Сонця» Т. Кампанелли втручання держави в життя людей є основою миру і

¹ Студентка 1 року навчання ОС «Бакалавр» факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

добробуту[5], в той час як Дж. Орвелл в «1984» критикує тоталітарність і пропагує свободу для громадян.[2].

Розглянемо два основних питання: До чого можуть привести ідеї утопістів? Чому утопії залишаються неможливими для реалізації?

Для відповіді на перше питання звернемося до тексту, який має в собі риси як утопії, так і антиутопії – це всім відомі «Мандри Гуллівера» Дж. Свіфта. Його роман яскраво демонструє, як утопічні ідеї можуть привести до антиутопічної реальності. Так захоплення науками переростає в одержимість, безсмертя перетворюється на муку, а раціоналізм призводить до повної відсутності почуттів, а отже і людяності[1]. Так само як приклад можна використати Радянський союз, який мусив стати втіленням соціалістичних ідеалів, але став пеклом для мільйонів людей.

Прикладом утопічного комуністичного суспільства є вищезгадана «Утопія» Томаса Мора. В його ідеальному суспільстві немає класів, і приватної власності, люди працюють з радістю, а вільний час витрачають на самовдосконалення і вивчення наук, їм все одно на коштовності, їх одяг скромний і носять вони його протягом довгого періоду[4]. Тут ми перейдемо до другого питання. Порівняймо утопійців з людством на будь-якому етапі нашого існування після неолітичної революції. Марнотратні релігії, постійні війни, жадібність. Лінь, яка, згідно з біологом-еволюціоністом Джоном Медіна є генетично зумовленою. Честолюбство, яке супроводжує людей протягом усього нашого існування. Головна причина людських страждань в нашій природі. Ми живемо в системі, яка створена відповідно до наших потреб, і навіть якщо замінити таку систему іншою, навіть якщо кардинально змінити стиль нашого життя, краще не стане. Саме тому утопічні ідеї приречені на провал. Людство просто не може побороти свої слабкості. Продовжуючи тему СРСР, візьмемо комуністичну ідеологію. Для побудови суспільства за всіма канонами комунізму недостатньо перевернути державний і економічний лад з ніг на голову, потрібно повністю перебудувати свідомість людей, щоб вони готові були працювати заради інших, заради суспільного блага, а не лише заради себе.

Сформулюймо основні вектори, якими рухається суспільство в творах утопістів:

- Взаємодопомога
- Стійка і чітка мораль
- Робота індивіда на користь суспільства, але
- Не індивід існує для держави, а держава – на благо особистості
- У людей є все, чого вони потребують і вони не женуться за більшим.

Здавалося б, нічого недосяжного, але щось постійно утримує нас від досягнення бажаного. Проблема кожного діяча, який описує або старається побудувати новий державний лад в тому, що вони не враховують людський фактор. Платон в своїй «Державі», яка, до речі, також де-факто є утопією, хоча на той час такого визначення ще не існувало, говорить, що всі громадяни

мусять бути поділені на три верстви: філософів-правителів, воїнів і робітників, згідно з їхнім «природним потягом», але при цьому він не враховує, що в людей окрім схильностей є ще й бажання. Крім того, в кожній людині є недоліки, яких не можна позбутися за допомогою виховання. Певною мірою їх можна викоренити за допомогою євгеніки, але сучасна мораль таких методів не допускає.

Ось так і виходить, що для покращення життєвих обставин нам потрібно проаналізувати сучасність, зрозуміти, що приносить нам користь, а що існує по інерції або через випадковість, відкинути всі звичаї і норми, які не покращують наше життя, залишити лише фундамент і заново побудувати суспільний порядок. Можливо навіть, необхідно зробити щось схоже на те, як зробив Мойсей, коли вів євреїв до Землі Обітованої: мінімізувати вплив старшого покоління, яке звикло жити за старим стандартом, на молодше, ізолювати нове суспільство від тих, кому «і так добре». Впираємося в ще одну проблему: це неможливо.

Отже, що ми маємо. Утопічні ідеї круті і ведуть до кращого життя, але не бачити нам такого ідеального світу як своїх вух, бо ще морально не готові (і навряд чи колись будемо) до нього. Побудова ідеального суспільства, яким би воно не уявлялося, неможлива, тому що це потребує жертв і тому що люди занадто різні. Те, що для одного Едем, для іншого - пекло. Все що ми можемо – змінювати себе і своє найближче оточення, аби робити його максимально близьким до своєї мрії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Джонатан Свіфт. Мандри Гулівера / українською в мережевій бібліотеці «Відкрита книга»
2. Джордж Орвелл. 1984 / пер. з англ. Віктор Шовкун. Видавництво Жупанського, 2021. 320 с
3. Мангайм К. Ідеологія та утопія / пер. з нім. Київ: Дух і літера, 2008. 370 с
4. Томас Мор. Утопія / <https://booksonline.com.ua/review.php?book=29856>
5. Томмазо Кампанелла. Місто Сонця / <http://thales2002.narod.ru/suntext>

Каракай Антоній, Позднякова Анна¹

email: travelann2704@gmail.com

Демократія в сучасній Україні: «влада інстинктивної юрби» чи оптимальний державний лад?

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XIV Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 11–12 листопада 2021 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2023. – 90 с.

*Демократія – найгірша форма правління, але нічого кращого людство не придумало до цього часу.
Вінстон Черчилль*

Скептицизм щодо української демократії нині дуже поширений у нашому суспільстві й не без підстав. Основним джерелом цього є невідповідність наступному принципу: якщо влада нездатна вирішити проблеми, які турбують населення, вона втрачає довіру до себе і якщо форма правління в державі демократична – програє вибори, після чого до влади мають прийти більш компетентні люди, які вирішать невдоволення народу. За 30 років незалежності нашої країни лише Леонід Кучма зміг піти на другий термін. Усі інші президенти втрачали довіру і при цьому вирішення основних проблем країни не відбувалися. У такій ситуації легко розчаруватися в розбудові демократії в Україні та звинуватити інстинктивну юрбу, яка не знає чого хоче й легко піддається популізму. Ми хотіли б стати на захист нашої системі та обговорити причини того, чому демократію в сучасній Україні можна назвати оптимальним державним ладом.

На захист демократичного українського державного ладу можна використати 3 стратегії: зовнішню, історичну й внутрішню. Стратегії упорядковані по ускладненню аргументації від одного прямого зв'язку до достатньо об'ємних пояснень.

Зовнішня: більшість українців виступають за вступ до ЄС – згідно з дослідженням Центра Разумкова за березень 2021 року 79% серед тих, хто має намір брати участь у разі референдуму [1]. Якщо ми звернемося до Копенгагенських критеріїв 1993 року, то першим пунктом буде: “політична стабільність установ, які гарантують демократію” [2]. Тобто, встановлення авторитарних чи тоталітарних форм правління з метою “порятунку України від влади інстинктивної юрби” унеможливають одну з головних зовнішньо-політичних цілей України.

Історична: Україна за свою історію багато чого пережила й цей негативний досвід робить альтернативи демократії достатньо непопулярними. З одного боку, відновлення монархії є малоімовірним через те, що в нас століттями не було якоїсь династії, яку можна було пов'язати з Україною. Два роди – Габсбурги та Романови, які представляли Австрійську та Російську Імперії, відповідно, мали колоніальне ставлення до українських

---

¹ Студенти 1 року навчання ОС «Бакалавр» факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

земель, тому не викликають особливих емоцій в українському суспільстві. Це не означає, що потрібна постать для зародження династії не з'явиться в майбутньому, але означає те, що найближчим часом її чекати не варто. З іншого боку, згідно з дослідженнями КМІС за травень 2020 року, 33,5% українців шкодують про розпад СРСР, з яких більшість люди дорослого чи похилого віку, бо серед молоді(18-29 років) – шкодує тільки 14,3% [3]. Тобто для більшості населення, особливо молоді, СРСР, як найяскравіший приклад побудови комунізму, був радше невдалим експериментом, тож через його негативний образ, робить повторну побудову комунізму мало ймовірною. Отже, з емпіричного досвіду України виникає непопулярність минулих альтернатив, що унеможлиблює їх встановлення в Україні на сьогоднішній день і робить демократію оптимальним варіантом.

Внутрішня: під владою інстинктивної юрби мають на увазі мінливий електорат, який, не маючи політичної грамотності та адекватного сприйняття інформації, купується на всякий популізм, але, як би це дивно не звучало – чи є це однозначною та основною проблемою? Достатньо легко критикувати вибір населення на тих чи інших виборах, коли ми вже знаємо їх об'єктивні наслідки та починати демагогію: “а якби те.... відбулося б це...і все було б добре”, але як казав Карл Хампе: “Die Geschichte kennt kein Wenn” – історія не знає слова “якби”. Тобто, замість того, щоб придумувати паралельні світи, варто осмислити те, що сталося і чому був зроблений той чи інший вибір, щоб мати уявлення про те, наскільки це було виправдано.

Процес становлення державного ладу в Україні на демократичних засадах був складним і триває й донині.

Відправною точкою будуть президентські вибори 1991 року, саме з цими виборами пов'язують одну з найбільших “помилочок” української демократії – обрання Леоніда Кравчука замість В'ячеслава Чорновола. Проїшовши шкільний курс історії, нам стають відомі заслуги Чорновола та виникає позитивний образ дисидента та борця за Україну, але для українців 30 років тому він не був таким відомим і, через радянську пропаганду, не всі оцінювали його з кращого боку. У ті часи, щойно здобувши незалежність, Україні було життєво необхідно обрати президента в один тур, тому консолідація суспільства була достатньою, щоб 61,59% виборців обрали Кравчука, як людину з досвідом управління, загальновідому і зі значним вкладом у здобуті незалежності [4].

Перший крок до самостійності був зроблений, проте наше суспільство очікував ще довгий нелегкий шлях. Політична криза, яка виникла внаслідок боротьби президента Кравчука та прем'єр міністра Кучми, могла погубити ще зовсім молоду Україну, але цей конфлікт був вирішений мирно – через президентські вибори. Нестабільна економічна ситуація зумовила недовіру до чинного президента та дала перемогу Леоніду Кучмі. А завдяки консолідації суспільства проти прокомуністичного кандидата Симоненка в 1999 році – Кучма став поки єдиним президентом України, який зміг переобратися на другий термін. Таким чином, демократичним шляхом політична криза була

вирішена й на початку нульових років ситуація в Україні почала поліпшуватися.

Помаранчева революція 2004 року була спричинена фальсифікацією голосів на користь Януковича. Незважаючи на ці події, після президентства Ющенка очільником держави був обраний Янукович. Але навіть ця ситуація має пояснення – його популярність на виборах 2010 року відносно 2004 року ніяк не змінилася, а рівень довіри до представників проєвропейських сил, унаслідок внутрішньо-політичної боротьби та не виправдання очікувань революції – впав. Таким чином, Янукович, просто зберігши свою популярність на минулому рівні, зміг перемогти на виборах з другої спроби.

Революція Гідності викликала великий резонанс, оскільки стала яскравою демонстрацією прагнення українців боротися за свою свободу. Українці вийшли зі своїх домівок з небажанням миритися з перетворенням України на колонію Росії. Події, які дістали назву «Євромайдан» були революцією за демократію та народним повстанням проти обмеження прав людини.

Режим Януковича був повалений, після чого Україну чекали нові вибори. Попри активні передвиборчі кампанії різних кандидатів, в українською суспільстві було чітке розуміння – у країні війна й потрібно обрати якнайшвидше нового президента, який змінить становище на краще. Таким чином, Петро Порошенко переміг на виборах 2014 року в першому турі. Попри неоднозначне ставлення до п'ятого президента сьогодні, він зробив чимало здійснення волі революції. Закон про мову поклав гарний початок викоріненню російської мови зі ЗМІ, телебачення, державних служб. Значно зросла довіра до української армії. Уперше в історії Україна отримала Томос про автокефалію церкви. Безвізовий режим посприяв збільшенню подорожей українців до зарубіжних країн. І найголовніше – довгождана угода про асоціацію з ЄС.

Підсумовуючи, можна сказати, що демократія є найоптимальнішою з можливих на сьогодні форм правління. У нашій електоральній історії було зроблено багато неоднозначних виборів, але всі вони були виправданими. Жодна спроба перетворити Україну на диктатуру не увінчалася успіхом, бо наш народ з цим боровся. Демократія не є причиною проблем в Україні, але вона може їх виправити, якщо буде і надалі розвиватися. Забезпечення принципів демократії – завдання України для розбудови сприятливого та мирного життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Центр Разумкова. Ставлення громадян до вступу України до Європейського Союзу. Березень 2021р. – опитування.
<https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/stavlennia-gromadian-do-vstupu-ukrainy-do-yevropeiskogo-soiuzu-berezen-2021r>

2. Копенгагенські критерії.
https://eurlex.europa.eu/summary/glossary/accession_criteria_copenhagen.html
3. КМІС.Оцінка радянського минулого. Травень 2020р.
4. " <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=950&page=13>
5. Шаповал Ю.І. Кравчук Леонід Макарович [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 5: Кон - Кю / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во "Наукова думка", 2008. - 568 с.: іл –
6. http://www.history.org.ua/?termin=Kravchuk_L_M.

XIV Міжнародна конференція студентів та молодих науковців
«Соціологія та сучасні соціальні трансформації»
(Sociology and Contemporary Social Transformations)

11–12 листопада 2021 року

Місце проведення: проспект Академіка Глушкова, 4-Д, факультет соціології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ

Розклад роботи конференції

11 листопада 2021 року

- 10:15–10:30 – налаштування системи, підключення учасників конференції, вітальне слово декана факультету
10:30–12:00 – пленарне засідання
12:00–14:00 – робота секцій

Пленарне засідання

10:15–10:30

- 10:30–11:00 – «Українське покоління Z у соціологічному аналізі»
Доповідач – **Тетяна Скрипченко** – старша аналітиkinя Соціологічної групи «Рейтинг»
- 11:00–11:30 – «Статистичний портрет молодого_ї художни_ці»
Доповідач – **Юлія Назаренко** – аналітиkinя, менеджерка Аналітичного центру «CEDOS»
- 11:30–12:00 – «Будувати і жити (а також змінювати): які питання ставить до сучасних міст соціологія»
Доповідач – **Наталя Отрищенко** – к. соц. н., дослідниця у «Центр міської історії»

12 листопада 2021 року

- 11:00–12:00 – продовження роботи секцій
12:00–13:30 – круглий стіл «Українське суспільство XXI століття у пошуках оптимального устрою»
13:30–13:50 – підбиття підсумків

СКЛАД ОРГАНІЗАЦІЙНОГО КОМІТЕТУ

XIV Міжнародної конференції студентів та молодих науковців «Соціологія та сучасні соціальні трансформації» Sociology and Contemporary Social Transformations 11–12 листопада 2021 року

Голова оргкомітету – Валентина Чепак, д. соц. н., професор, декан факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Заступник голови оргкомітету – Тарас Цимбал, к. соц. н., доцент, заступник декана факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Члени оргкомітету:

1. Баришенко Ольга, член Наукового товариства студентів факультету соціології, технічний секретар конференції, студентка 2-го курсу бакалаврату факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
2. Бацак Назарій, голова Наукового товариства студентів факультету соціології, студент магістратури 1-го року навчання факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
3. Безрукова Ольга, д. соц. н., доцент, завідувач кафедри галузевої соціології факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
4. Братусь Ярослава, аспірантка факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
5. Горбачик Андрій, к. фіз.-мат. н., в.о. завідувача кафедри методології та методів соціологічних досліджень факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
6. Дейнека Артемій, к. соц. н., асистент кафедри теорії та історії соціології факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
7. Дударко Ярослав, член Наукового товариства студентів факультету соціології, студент 3-го курсу бакалаврату факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
8. Людоговська Карина, член Наукового товариства студентів факультету соціології, студентка магістратури 1-го року навчання факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
9. Кириченко Роман, аспірант факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
10. Кохан Олександра, член Наукового товариства студентів факультету соціології, студентка 3-го курсу бакалаврату факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
11. Мазурик Олег, д. соц. н., професор, завідувач кафедри соціальних структур та соціальних відносин факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
12. Мороз Євгенія, к. соц. н., голова Ради молодих учених факультету соціології, асистент кафедри теорії та історії соціології факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
13. Орлова Олена, член Наукового товариства студентів факультету соціології, студентка магістратури 1-го року навчання факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

14. Пересунько Тетяна, член Наукового товариства студентів факультету соціології, студентка 3-го курсу бакалаврату факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
15. Пікус Денис, член Наукового товариства студентів факультету соціології, студент магістратури 1-го року навчання факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
16. Сазонова Валерія, аспірантка факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
17. Сирота Анна, член Наукового товариства студентів факультету соціології, студентка магістратури 1-го року навчання факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
18. Судаков Володимир, д. соц. н., професор, завідувач кафедри теорії та історії соціології факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
19. Хелашвілі Аліна, аспірантка факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
20. Черних Геннадій, к. соц. н., асистент кафедри галузевої соціології факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
21. Шелухін Володимир, к. соц. н., асистент кафедри соціальних структур та соціальних відносин факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Секретар організаційного комітету: к. соц. н. Володимир Шелухін
Технічний секретар організаційного комітету: Ольга Барищенко

Контакти організаційного комітету:
email: naukove.tovaristvo@gmail.com

Наукове видання

Соціологія та сучасні соціальні трансформації
Матеріали Міжнародної конференції студентів та молодих
науковців
(Київ, 11–12 листопада 2021 року)

Редактори: к. соц. н. *Євгенія Мороз*, к. соц. н. *Алла Петренко-Лисак*,
к. соц. н. *Володимир Шелухін*, к. соц. н. *Людмила Юзва*

Відповідальний за випуск – к.соц.н. *Тарас Цимбал*
Верстка *Наталії Хаврюченко*

Адреса редакції, видавця: 03127, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 8.
Тел. (050) 411-66-51, (044) 22-99-539

Підписано до друку 24.11.2021 р.
Ум. др. арк. 5.23. Формат 60×84/16.
Наклад 100 прим. Папір офсетний. Зам. № 2103/2023
Свідоцтво ДК 5941 від 11.01.2018 р.

Видавництво «Наукова столиця»

ДРУК НАУКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

www.science.org.ua

